เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เชื่อกรรม-รู้กรรม-แก้กรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เชื่อกรรม-รู้กรรม-แก้กรรม

ISBN 974-907788-5-3

พิมพ์ครั้งแรก (เฉพาะเรื่อง *ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม*)
ในปรัชญาการศึกษาของไทย พ.ศ. ๒๕๑๘

พิมพ์รวมเล่ม จัดปรับใหม่

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

พิมพ์ครั้งที่ ๔๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ๓,๐๐๐ เล่ม

- ชมรมกัลยาณธรรม พิมพ์เป็นธรรมทาน

(ข้อมูลสถิติการพิมพ์อยู่ระหว่างการรวบรวมข้อมูลเก่า
ครั้งที่พิมพ์ที่ระบุนี้เป็นการประมาณขั้นต่ำ เท่าที่มีข้อมูลปรากฏในปัจจุบัน)

หนังสือดีลำดับที่ ๓๔๔ ของ ชมรมกัลยาณธรรม
๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง
จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓ และ ๐-๒๗๐๒-๙๖๒๔
www.kanlayanatam.com Facebook : kanlayanatam.com

ออกแบบปก ทีมงานกัลยาณธรรม
พิมพ์ บริษัทขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๐-๓

อนุโมทนา

ชมรมกัลยาณธรรม มองเห็นว่าการเข้าใจแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องกรรมอย่างถูกต้อง ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นในการศึกษาพัฒนาชีวิตแบบพุทธะ รวมทั้งทำให้เข้าใจวิธีการปฏิบัติต่อกรรมให้ถูต้องเหมาะสม อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างมีคุณภาพ และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงได้ขอพิมพ์หนังสือ ***เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม*** ของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นธรรมทาน ที่จะแจกมอบแก่ประชาชนทั่วไป

การพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น นับว่าเป็นการให้อย่างสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ ชนะทานทั้งปวง เป็นการแสดงน้ำใจปรารถนาดีอย่างแท้จริงแก่ประชาชน ด้วยการมอบให้ซึ่งแสงสว่างแห่งปัญญา และทรัพย์อันล้ำค่าคือธรรม ที่จะเป็นหลักนำประเทศชาติให้พัฒนาไปในวิถีทางที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม

ขออนุโมทนาบุญกิริยาของ ชมรมกัลยาณธรรม ในวาระนี้ ขอกุศลจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญแล้ว จงสัมฤทธิผลให้ท่านผู้บำเพ็ญธรรมทานเจริญงอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย และให้สังคมประเทศชาติวัฒนาสถาพรด้วยพลังแห่งสัมมาทัศนะและสัมมาปฏิบัติสืบไป

วัดญาณเวศกวัน

๒๙ เมษายน ๒๕๕๙

สารบัญ

๑

ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่อง

กรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม*

ขอนมัสการท่านพระเถรานุเถระ สหธรรมิก ที่เคารพนับถือ
ขออำนวยพร ท่านอุปนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรม-ราชูปถัมภ์ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของสมาคมทุกท่าน และท่านสาธุชนผู้ใฝ่ธรรมทั้งหลาย

อาตมภาพรู้สึกเป็นสิริมงคล ที่ได้มีโอกาสมาแสดงธรรมกถาในที่ประชุมนี้ เพราะมาพูดในสถานที่ที่มีกิจการอันเนื่องด้วยพระศาสนา และมาพูดในเรื่องธรรมอันเป็นเรื่องสิริมงคล

สำหรับหัวข้อที่ท่านตั้งให้พูดคือเรื่องกรรมนี้ จะพูดในแง่ไหนก็ตาม ก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นที่เข้าใจในหมู่พุทธ-ศาสนิกชนอยู่ทั่วไปแล้วว่า กรรมเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา

ความจริงหลักธรรมใหญ่มีอยู่หลายหลัก เช่น เรื่องอริยสัจจ์ เรื่องปฏิจจสมุปบาท และเรื่องไตรลักษณ์ เป็นต้น ธรรมะแต่ละข้อๆ เหล่านั้น ล้วนแต่เป็นหลักใหญ่ หลักสำคัญทั้งสิ้น แต่สำหรับหลักกรรมนี้ ประชาชนทั่วไปมีความรู้สึกว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเองใกล้ชิดมาก เพราะฉะนั้น ความคุ้นเคยกับคำว่ากรรมนี้ ก็อาจจะมีมากกว่าหลักธรรมอื่นๆ

---

* บรรยายที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา ๑๔.๓๐-๑๖.๐๐ น. (ในการพิมพ์เดือน พ.ย. ๒๕๔๕ ได้จัดปรับรูปแบบ เช่น ซอยย่อหน้า และขัดเกลาสำนวนภาษาให้อ่านง่ายขึ้น)

เป็นอันรวมความในที่นี้ว่า กรรมเป็นหลักธรรมสำคัญ และเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนสนใจมาก กับทั้งเป็นเรื่องที่มีความข้องใจกันอยู่มากด้วย ที่ข้องใจนั้นก็เกิดจากความที่ยังคลางแคลงสงสัยในแง่มุมต่างๆ ไม่เข้าใจชัดเจน

เหตุที่หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่เพราะเป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อๆ กันมา เพราะฉะนั้นในการทำความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจในตัวหลักเองแล้ว ยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือจะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย

เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมา อาตมภาพจึงรู้สึกว่า ในการพูดทำความเข้าใจเรื่องกรรมนั้น ถ้าเราแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนออกไปเสียก่อน อาจจะทำให้ความเข้าใจง่ายขึ้น คล้ายกับว่าหลักกรรมนี้ไม่มีเฉพาะตัวหลักเองเท่านั้น แต่มีของอะไรอื่นมาปิดบังเคลือบคลุมอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้าเราจะทำความเข้าใจเนื้อใน เราจะต้องเปลื้องสิ่งที่ปิดบังนี้ออกไปเสียก่อน

- ๑ -

ความคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรม

๑. ความสับสนคลาดเคลื่อนในความหมาย

หลักกรรมนี้มีอะไรที่เป็นความสับสนคลาดเคลื่อนเข้ามาปิดบังคลุมอยู่ ขอให้ท่านทั้งหลายลองมาช่วยกันพิจารณาดู อาตมภาพว่ามีหลายอย่างทีเดียว

ในความเข้าใจของคนไทยทั่วๆไป หรือแม้แต่จำกัดเฉพาะในหมู่พุทธศาสนิกชน พอพูดถึงคำว่า "กรรม" ก็จะเกิดความเข้าใจในความคิดของแต่ละท่านไม่เหมือนกันแล้ว

กรรมในแง่ของคนทั่วๆไป อาจจะมีความหมายอย่างหนึ่ง และกรรมในความหมายของนักศึกษาชั้นสูงก็อาจจะเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง ไม่ตรงกันแท้ทีเดียว

ตัวอย่างเช่น ในสำนวนภาษาไทยเราพูดกันบ่อยๆว่า "ชาตินี้มีกรรม" หรือว่า "เราทำมาไม่ดีก็ก้มหน้ารับกรรมไปเถิด" หรือว่า "อะไรๆ ก็สุดแต่บุญแต่กรรมก็แล้วกัน" อย่างนี้เป็นต้น

สำนวนภาษาเหล่านี้แสดงถึงความเข้าใจคำว่ากรรมในความคิดของคนทั่วไป และขอให้ท่านทั้งหลายมาช่วยกันพิจารณาดูว่า ในคำพูดซึ่งส่อถึงความเข้าใจอันนี้ มันมีอะไรถูกต้องหรือ

คลาดเคลื่อนไปบ้าง

จากคำที่อาตมภาพได้ยกมาอ้างนั้น ก็พอมองเห็นความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า

ประการแรก คนโดยมากมองกรรมไปในแง่ผล คือมองว่าเป็นผลของการกระทำ เพราะฉะนั้น จึงพูดกันว่าก้มหน้ารับกรรม คำว่ากรรมในที่นี้เป็นผล หรืออย่างเราไปเห็นคนได้รับภัยพิบัติหรือเหตุร้ายประสบทุกข์ยากต่างๆ เราบอกว่านั่นกรรมของสัตว์ ก็เท่ากับบอกว่า กรรม คือความทุกข์ยากอะไรต่ออะไรที่เป็นผลซึ่งเขาได้รับอยู่นั้น

ประการต่อไป เราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอาแง่ชั่วแง่ไม่ดีหรือเรื่องร้ายๆ อย่างที่ว่าก้มหน้ารับกรรม หรือว่ากรรมของสัตว์ ก็หมายถึงแง่ไม่ดีทั้งนั้น คือเป็นเรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัยอันตราย ความวิบัติ เหตุร้ายนานา

นอกจากนั้น ก็มุ่งไปในอดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติก่อนเป็นสำคัญ

ตัวอย่างที่ว่ามาโดยมากก็มีความหมายส่องไปที่เดียวหมดทั้ง ๓ แง่ คือมุ่งเอาในแง่เป็นเรื่องร้ายๆ และเป็นผลของการกระทำในอดีตชาติ ไม่ว่า **"ก้มหน้ารับกรรม"** **"ชาตินี้มีกรรม"** **"กรรมของสัตว์"** **"สุดแต่บุญแต่กรรม"** ฯลฯ ล้วนแต่เป็นเรื่องไม่ดี เป็นเรื่องร้ายๆ เป็นเรื่องผล และเป็นเรื่องเกี่ยวกับชาติก่อนทั้งนั้น

พูดง่ายๆ ว่า *คนทั่วไปมองความหมายของ "กรรม" ในแง่ของผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ*

ทีนี้ลองมาพิจารณาว่าความหมายที่เข้าใจกันนั้นถูกหรือไม่ อาจจะถูก แต่ถูกไม่หมด ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

ตามหลักคำสอนที่แท้จริง เพียงหลักต้นๆ ท่านก็บอกไว้แล้วว่า กรรมก็คือการกระทำนั่นเอง ง่ายที่สุด การกระทำนี้ไม่ได้หมายถึงผล แต่เป็นตัวการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุมากกว่าเป็นผล

ต่อไปในแง่เวลา จะมุ่งถึงกาลเป็นอดีตก็ได้ ปัจจุบันก็ได้ อนาคตก็ได้ ไม่เฉพาะต้องเป็นอดีตอย่างเดียว คือปัจจุบันที่ทำอยู่นี้ก็เป็นกรรม

แล้วจะมองในแง่ลักษณะว่าดีหรือชั่วก็ได้ทั้งสองข้าง คือ กรรมดีก็มี กรรมชั่วก็มี แล้วแสดงออกได้ทั้งกายทั้งวาจาทั้งใจ

นอกจากนี้ ที่พูดถึงกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องรุนแรง ความจริงนั้น กรรมก็มีตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในความคิดแต่ละขณะ ทุกๆ ท่านที่นั่งอยู่ในขณะนี้ก็กำลังกระทำกรรมด้วยกันทั้งนั้น อย่างน้อยก็กำลังคิด เพราะอยู่ในที่ประชุมนี้ ไม่สามารถแสดงออกทางอื่นได้มาก ไม่มีโอกาสจะพูดหรือจะทำอย่างอื่น ก็คิด การคิดนี้ก็เป็นกรรม

รวมความว่า ในความหมายที่ถูกต้องนั้น กรรมหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรืออยู่ในใจก็ตาม เป็นอดีตก็ตาม ปัจจุบันก็ตาม อนาคตก็ตาม ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เป็นกรรมทั้งนั้น

ฉะนั้น กรรมตามความหมายที่พูดกันทั่วไปนั้นจึงมักทำให้เกิดความสับสนคลาดเคลื่อนขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องทำความเข้าใจให้ถูกตั้งแต่ต้น

เป็นอันว่าภาษาสามัญที่คนทั่วไปใช้พูดกันนั้น มีข้อคลาดเคลื่อนอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

๒. ความคลาดเคลื่อนในทัศนคติ

ก. ทัศนคติต่อตนเอง

แง่ที่ ๒ ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนกันอยู่มาก ก็คือ ทัศนคติต่อกรรม พอพูดถึงกรรม ทัศนคติของคนทั่วไปก็มักจะเป็นไปในแง่ของการทอดธุระ หรือไม่มีความรับผิดชอบ

ทอดธุระอย่างไร? อันนี้อาจจะแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ มองในแง่ตัวเองอย่างหนึ่ง กับมองในแง่ผู้อื่นอย่างหนึ่ง

มองในแง่ตัวเอง ความรู้สึกทอดธุระ คือรู้สึกว่าย่อท้อ ยอมแพ้ ถดถอย และไม่คิดปรับปรุงตัวเอง เช่นในประโยคว่า **"ชาตินี้มีกรรม"** หรือว่า **"เราทำมาไม่ดี ก้มหน้ารับกรรมไปเถิด"**

ความจริง คำที่พูดอย่างนี้มีแง่ที่พิจารณาได้ทั้งดีและไม่ดี คือเวลาพูดอย่างนี้ เดิมก็คงมุ่งหมายว่า ในเมื่อเป็นการกระทำของเราเอง ทำไว้ไม่ดี เราก็ต้องยอมรับผลของการกระทำนั้น นี่คือความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเอง ยอมรับความผิดที่ตนเองก่อขึ้น

แต่การที่พูดอย่างนี้ไม่ใช่ว่าท่านต้องการให้เราหยุดชะงักแค่นั้น ท่านไม่ได้ต้องการให้เราหยุดเพียงว่า งอมืองอเท้า แล้วไม่คิดปรับปรุงตนเอง แต่ท่านต้องการต่อไปอีกด้วยว่า เมื่อเรายอมรับผิดจากการกระทำของเราแล้ว ในแง่ตัวเราเอง เมื่อเราสำนึกความผิดแล้ว เราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีต่อไปด้วย

แต่ในตอนที่เป็นการปรับปรุงนี้ คนมักไม่ค่อยคิด ก็เลยทำให้ความรู้สึกต่อกรรมนั้นหยุดชะงักแค่การยอมรับ แล้วก็เป็นคล้ายกับยอมแพ้ แล้วก็ท้อถอย ไม่คิดปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าต่อไป เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้จักแยกให้ครบ ๒ ตอน คือ ความรู้สึกรับ

ผิดชอบต่อตนเองตอนหนึ่ง และการที่จะคิดแก้ไขปรับปรุงตนต่อไปตอนหนึ่ง

รวมความว่า ความรู้สึกต่อกรรม ควรจะมีต่อตนเองให้ครบทั้ง ๒ ด้าน คือ

๑. เราจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และ

๒. เมื่อยอมรับส่วนที่ผิดแล้ว จะต้องคิดแก้ไขปรับปรุงตนเองเพื่อให้ถูกต้องดีงามขึ้นต่อไปด้วย

ไม่ใช่หยุดเพียงยอมรับผิดแล้วก็เสร็จกันไป ถ้าเรามองความหมายของกรรมเพียงในแง่ของการยอมรับและเสร็จสิ้นไปเท่านั้น ก็แสดงว่าเราไม่ได้ใช้ประโยชน์จากหลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมอย่างถูกต้องสมบูรณ์ และอาจจะให้เกิดผลเสียได้

ข. ทัศนคติต่อผู้อื่น

ในแง่ความคลาดเคลื่อนของทัศนคติต่อผู้อื่น ก็เช่นเดียวกัน เวลาเราไปเห็นคนได้รับทุกข์ภัยพิบัติอันตรายต่างๆ บางทีเราก็พูดกันว่า นั่นเป็น **"กรรมของสัตว์"** พอว่าเป็นกรรมของสัตว์ เราก็ปลงเลย แล้วก็ช่างเขา

บางท่านเลยไปกว่านี้อีก บอกว่าพุทธศาสนาสอนให้วาง*อุเบกขา* ก็เลยทำเฉย หมายความว่า ใครจะได้ทุกข์ได้ร้อน เราก็ปลงเสียว่ากรรมของสัตว์ เขาทำมาเองไม่ดีเขาจึงได้รับผลอย่างนั้น เราก็วาง*อุเบกขา* อันนี้เป็นแง่ที่ไม่ถูก ต้องระวังเหมือนกัน

ในแง่ต่อผู้อื่น ทัศนคติก็ต้องมี ๒ ด้านเหมือนกัน จริงอยู่ เมื่อคนอื่นได้รับภัยพิบัติเหตุร้ายอะไรขึ้นมา ขั้นต้นเราควรพิจารณา

ว่า อันนั้นเป็นผลของการกระทำของเขา เช่นคนที่ไปประพฤติชั่ว ถูกจับมาลงโทษ อันนั้นอาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นกรรมของสัตว์จริง แต่การมองอย่างนั้นไม่ใช่เป็นการพูดในแง่ผลเท่านั้น

คำว่า **"กรรมของสัตว์"** นั้น เป็นการพูดเลยไปถึงอดีตว่า เพราะการกระทำของเขาที่ไม่ดีแต่ก่อน เขาจึงมาได้รับผลที่ไม่ดีในบัดนี้ ถ้าจะพูดให้เต็ม น่าจะบอกว่า อันนี้เป็นผลของกรรมของสัตว์ ไม่ใช่กรรมของสัตว์ แต่พูดย่อๆ ก็เลยบอกว่ากรรมของสัตว์

ในแง่นี้ก็ถูกอยู่ชั้นหนึ่ง ว่าเราเป็นคนรู้จักพิจารณาเหตุผล คือชาวพุทธเป็นคนมีเหตุมีผล เมื่อเห็นผลหรือสิ่งใดปรากฏขึ้นมา เราก็คิดว่านี่ต้องมีเหตุ เมื่อเขาได้ประสบผลร้าย ถูกลงโทษอะไรอย่างนี้ มันก็ต้องมีเหตุ ซึ่งอาจจะเป็นการกระทำไม่ดีของเขาเอง

อันนี้แสดงถึงความมีเหตุมีผลในเบื้องต้น คือวางใจเป็นกลางพิจารณาให้เห็นเหตุผลตามความเป็นจริงเสียก่อน ขั้นนี้เป็นการแสดงอุเบกขาที่ถูกต้อง

*อุเบกขา*ที่ถูกต้องนั้นก็เพื่อดำรงธรรมไว้ ดำรงธรรมอย่างไร การวางใจเป็นกลาง ในเมื่อเขาสมควรได้รับทุกข์โทษนั้นตามสมควรแก่การกระทำของตน เราต้องวางอุเบกขา เพราะว่าจะได้เป็นการรักษาธรรมไว้ อันนี้เป็นการถูกในท่อนที่หนึ่ง คือ*อุเบกขา*เพื่อดำรงความเป็นธรรมหรือรักษาความยุติธรรมไว้

แต่อีกตอนหนึ่งที่หยุดไม่ได้ก็คือ นอกจากมี*อุเบกขา*แล้ว ในแง่ของ*กรุณา*ก็ต้องคิดด้วยว่า เมื่อเขาได้รับทุกข์ภัยพิบัติแล้ว เราควรจะช่วยเหลืออะไรบ้าง บางทีในพุทธบริษัทบางคนก็พิจารณาปล่อยทิ้งไปเสียหมด ไปเห็นคนยากคนจนอะไรต่ออะไรก็กรรมของสัตว์หมด เลยไม่ได้คิดแก้ไขปรับปรุงหรือช่วยเหลือกัน ทำให้ขาด

ความกรุณาไป แทนที่จะเน้นเรื่องความกรุณากันบ้าง ก็เลยไปมัวเน้นเรื่องอุเบกขาเสีย*

ที่จริงธรรมเหล่านี้ต้องใช้ให้ตรงเรื่อง เหมาะเจาะ แม้แต่ในกรณีที่คนได้รับโทษ เราวางอุเบกขากับคนที่เขาได้รับโทษนั้น เราก็ต้องมีกรุณาอยู่ในตัวเหมือนกัน เราอุเบกขากับคนที่เขาได้รับโทษเพราะเรามีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่น บุคคลผู้นี้ได้รับโทษเพื่อให้คนอื่นจำนวนมากอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย หรือแม้แต่เป็นความกรุณาและเมตตาต่อตัวผู้ได้รับโทษเองว่า ผู้นี้เมื่อเขาได้รับโทษอย่างนี้แล้ว เขาจะได้สำนึกตน ประพฤติตัวเป็นคนดีต่อไป

จากนั้นก็ต้องคิดต่อไปอีกว่า เมื่อเขาได้รับทุกข์โทษตามควรแก่กรรมของเขาแล้ว เราจะช่วยเหลือเขาให้พ้นจากความทุกข์นั้น และพบความสุขความเจริญต่อไปได้อย่างไร เป็นความเมตตากรุณาแฝงอยู่ในนั้น ไม่ใช่เป็นสักแต่ว่าอุเบกขาอย่างเดียว

ที่พูดมานี้เป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน ท่าทีความรู้สึกต่อเรื่องกรรมที่ไม่ครบถ้วน บางทีก็ทำให้เกิดผลเสียได้ ถ้าอย่างไรก็ควรจะมีให้ครบทุกด้าน

เป็นอันว่า ทัศนคตินี้ บางทีก็คลาดเคลื่อนทั้งในแง่ต่อตนเองและต่อคนอื่น

ต่อตนเองนั้น *หนึ่ง* ต้องมีความรับผิดชอบ *สอง* ต้องมีความคิดแก้ไขปรับปรุงอยู่ด้วยพร้อมกัน

ส่วนในแง่ต่อผู้อื่นก็ไม่ใช่เอาแต่อุเบกขาอย่างเดียว จะต้อง

---

* การวางอุเบกขา และใช้กรุณากับคนทุกข์ยากนี้ ขอให้ดูคำอธิบายเพิ่มเติม ในเรื่องที่ ๒ หน้า ๖๑-๖๒ ด้วย

มีเมตตากรุณาด้วย ในส่วนใดที่ควรวาง*อุเบกขา*ก็วางด้วยเหตุผล เพื่อรักษาความเป็นธรรม หรือดำรงธรรมของสังคมไว้ และในแง่ของ*เมตตากรุณา*ก็เพื่อประโยชน์ของบุคคลนั้นเองด้วย และเพื่อประโยชน์คนส่วนใหญ่ด้วย ต้องมีและมีไปได้พร้อมกัน อันนี้เป็นแง่ทัศนคติ ซึ่งบางทีก็ลืมย้ำลืมเน้นกันไป

๓. ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวธรรม

ประการที่ ๓ เป็นความคลาดเคลื่อนและสับสนในตัวหลักธรรมทีเดียว อันนี้เป็นเรื่องใหญ่

ในใจของพุทธศาสนิกชนนั้น เวลานึกถึงกรรม ก็คล้ายกับความหมายที่อาตมภาพได้พูดมาข้างต้น คือมักจะนึกถึงเรื่องเก่าโดยมากเอาอดีตชาติเป็นเกณฑ์ ไม่ค่อยนึกถึงกรรมที่ทำในปัจจุบัน

หลักกรรมในพุทธศาสนานั้น มีแง่หนึ่งที่เราควรพยายามศึกษาให้เกิดความเข้าใจชัดเจน คือแง่ที่จะต้องแยกจากหลักคำสอนในศาสนาอื่น

พุทธศาสนานั้นเกิดในชมพูทวีป คือประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว ในสมัยนั้นศาสนาต่างๆ ในอินเดียมีคำสอนเรื่องกรรมกันแทบทั้งนั้น เมื่อเราพบคำว่ากรรมในต่างศาสนาก็ต้องนึกไว้ก่อนเลยว่าจะต้องมีความหมายต่างกัน เหมือนเจอพระพรหมของพราหมณ์กับพระพรหมของพุทธก็ต้องคนละอย่าง ถ้าแยกบอกความแตกต่างไม่ได้ ก็แสดงว่าเรากำลังเสี่ยงต่อความหลงเข้าใจผิด

ศาสนาฮินดูก็มีคำสอนเรื่องกรรม ศาสนานิครนถ์ หรือที่เราเรียกว่า ศาสนาเชน หรือมหาวีระ ก็มีคำสอนเรื่องกรรมเหมือนกัน

และก็เน้นคำสอนเรื่องกรรมนี้ไว้เป็นหลักสำคัญมาก เมื่อพุทธศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงทราบคำสอนของศาสนาเหล่านี้แล้ว และได้ทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไม่สมบูรณ์ พระองค์จึงได้ทรงสอนหลักกรรมของพุทธศาสนาขึ้นใหม่

เมื่อ "กรรม" ในพุทธศาสนาเป็นหลักกรรมซึ่งเกิดจากการที่พระพุทธองค์ต้องการแก้ไขความเชื่อที่ผิดในหลักกรรมเดิม ก็แสดงว่าหลักกรรมอย่างใหม่นี้จะต้องผิดกับหลักกรรมอย่างเก่า ที่สอนกันแต่เดิมในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และนิครนถ์ เป็นต้น

หลักกรรมในศาสนาของเรา ถ้าแยกแยะออกไปโดยศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนในศาสนาเดิม เราจะเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

หลักกรรมในศาสนาฮินดูก็ตาม ในศาสนานิครนถ์ก็ตาม ในพระพุทธศาสนาก็ตาม ในสายตาของคนต่างประเทศ โดยเฉพาะพวกฝรั่งที่มาศึกษา มักเข้าใจว่าเหมือนๆ กัน คือ คนเหล่านั้นพอมองเห็นว่าพุทธศาสนาก็สอนเรื่องกรรม ฮินดู และนิครนถ์ ก็สอนเรื่องกรรมทั้งนั้น ก็เข้าใจว่าคำสอนในศาสนาเหล่านี้เหมือนกัน แต่ที่จริงไม่เหมือน

ในศาสนาฮินดูเขามีหลักกรรมเหมือนกัน เขาสอนว่าในตัวคนแต่ละคนมีอาตมัน เมื่อบุคคลแต่ละคนกระทำกรรม กรรมก็เป็นเครื่องปิดบังอาตมัน ด้วยอำนาจกรรมนี้ บุคคลจึงต้องเวียนว่ายตายเกิดไปจนกว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้น อันนี้ดูเผินๆ ก็คล้ายของพุทธศาสนา แต่***ศาสนาฮินดูสอนหลักกรรมเพื่อเป็นฐานรองรับการแบ่งแยกวรรณะ ส่วนพระพุทธศาสนาสอนหลักกรรมเพื่อหักล้างเรื่อง***

วรรณะ หลักกรรมของศาสนาทั้งสองจะเหมือนกันได้อย่างไร ตรงกันแต่ชื่อเท่านั้น

ส่วนในศาสนานิครนถ์ ก็มีความเชื่อในสาระสำคัญของกรรมตามแบบของเขา พระพุทธเจ้าเคยตรัสเล่าความเชื่อเรื่องกรรมของนิครนถ์เอาไว้ อาตมภาพจะลองอ่านพุทธพจน์ให้ฟัง ในขณะที่ฟัง ขอให้ท่านสาธุชนลองเทียบในใจกับหลักกรรมของเราว่ามันเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

ก. สามลัทธิที่ขัดต่อหลักกรรม

พระพุทธองค์ตรัสว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดที่ได้เสวย ทั้งหมดนั้นเป็นเพราะกรรมที่ตัวทำไว้ในปางก่อน โดยนัยดังนี้ เพราะกรรมเก่าหมดสิ้นไปด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ ก็จะไม่ถูกบังคับอีกต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป ก็สิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ก็สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนาก็เป็นอันสลัดทุกข์ได้หมดสิ้น ภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์มีวาทะอย่างนี้"

อันนี้มาใน*เทวทหสูตร* พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ *มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์* พุทธพจน์ที่ยกมาอ้างนี้ แสดงลัทธินิครนถ์ หรือศาสดามหาวีระ นิครนถนาฏบุตร ที่เราเรียกกันทั่วไปว่า ศาสนาเชน ศาสนาเชนนี้นับถือคำสอนเรื่องกรรมเก่า เรียกเต็มว่า *ปุพเพกตเหตุวาท* เรียกสั้นๆ ว่า *ปุพเพกตวาท*

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้แล้ว ก็เลยอยากจะพูดถึงลัทธิที่จะต้องแยกออกจากหลักกรรมให้ครบทั้งหมด ขอให้กำหนดไว้ในใจทีเดียวว่า เราจะต้องแยกหลักกรรมของเราออกจากลัทธิที่เกี่ยวกับการได้รับสุขทุกข์ของมนุษย์ ๓ ลัทธิ

ในสมัยพุทธกาลมีคำสอนสำคัญอยู่ ๓ ลัทธิ ที่กล่าวถึงทุกข์สุขที่เราได้รับอยู่ในขณะนี้ แม้กระทั่งถึงปัจจุบันนี้ลัทธิศาสนาทั้งหมดเท่าที่มีก็สรุปลงได้เท่านี้ ไม่มีพ้นออกไป พระพุทธเจ้าเคยตรัสถึงลัทธิเหล่านี้และทรงแยกว่าคำสอนของพระองค์ไม่ใช่คำสอนอย่างลัทธิเหล่านี้ ลัทธิเหล่านั้นเป็นคำสอนประเภท*อกิริยา* คือหลักคำสอนหรือทัศนะแบบที่ทำให้ไม่เกิดการกระทำ เป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างร้ายแรง

อาตมภาพจะอ่านลัทธิมิจฉาทิฏฐิ ๓ ลัทธินี้ตามนัยพุทธพจน์ที่มาใน *อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระสุตตันตปิฎก* ในพระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๒๐ และในคัมภีร์*วิภังค์* แห่ง*พระอภิธรรมปิฎก* ในพระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๓๕

พระพุทธองค์ตรัสว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย ลัทธิเดียรถีย์ ๓ ลัทธิเหล่านี้ ถูกบัณฑิตไต่ถามซักไซร้ไล่เลียงเข้า ย่อมอ้างการถือสืบๆ กันมา ดำรงอยู่ในอกิริยา (การไม่กระทำ) คือ
>
> ๑ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเพราะกรรมที่กระทำในปางก่อน (ปุพเพกตเหตุ, เรียกว่า *ปุพเพกตวาท*)

๒ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเพราะการบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า (อิสสรนิมมานเหตุ, เรียกว่า *อิศวรนิรมิตวาท*)

๓ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนหาเหตุหาปัจจัยมิได้ (อเหตุอปัจจยะ, เรียกว่า *อเหตุวาท*)

ลัทธิทั้งสามนี้ พุทธศาสนิกชนฟังแล้ว อาจจะข้องใจขึ้นมาว่า เอ ลัทธิที่หนึ่งดูคล้ายกับหลักกรรมในพุทธศาสนาของเรา บอกว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ที่เราได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเพราะกรรมที่กระทำไว้ในปางก่อน เอ ดูเหมือนกันเหลือเกิน

นี่เหละเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าได้ศึกษาเปรียบเทียบเสียบ้างบางทีจะทำให้เราเข้าใจหลักกรรมของเราชัดเจนยิ่งขึ้น ถ้าไม่ระวังเราอาจจะนำเอาหลักกรรมของเรานี้ไปปรับปรุงเป็นหลักกรรมของศาสนาเดิมที่พระพุทธเจ้าต้องการแก้ไข โดยเฉพาะคือลัทธิของท่านนิครนถนาฏบุตรเข้าก็ได้ เพราะฉะนั้น จึงได้บอกว่าเป็นเรื่องสำคัญ

ข. เหตุใดสามลัทธินั้นจึงขัดหลักกรรม

ทีนี้ ทำไมพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงตำหนิลัทธิทั้ง ๓ นี้เล่า พระองค์ได้ทรงแสดงโทษของการนับถือลัทธิทั้ง ๓ นี้ไว้ อันนี้ก็จะขออ่านตามนัยพุทธพจน์เหมือนกัน

พระพุทธองค์ตรัสว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายึดเอากรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นสาระ ฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ ก็ย่อมไม่มี"

ส่วนเรื่องของอีก ๒ ลัทธิก็เช่นเดียวกัน เมื่อนับถือพระผู้เป็นเจ้า หรือความบังเอิญ ไม่มีเหตุปัจจัยแล้ว ฉันทะก็ดี ความเพียรพยายามก็ดี ว่าอันนี้ควรทำ อันนี้ไม่ควรทำ ก็ย่อมไม่มี

เมื่อถือว่า เราจะได้รับผลอะไร ก็แล้วแต่กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน มันจะสุขจะทุกข์อย่างไรก็แล้วแต่กรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เราก็ไม่เกิดฉันทะและความเพียรพยายามว่าเราควรจะทำอะไร ก็ได้แต่รอผลกรรมต่อไป

ถึงเรื่องพระผู้เป็นเจ้าก็เหมือนกัน อ้อนวอนเอาก็แล้วกัน หรือว่าแล้วแต่พระองค์จะโปรดปราน ที่จะมาคิดเพียรพยายามทำด้วยตนเองก็ไม่มี ผลที่สุดก็ต้องสอนสำทับเพิ่มเข้าไปอีกว่าพระเจ้าจะช่วยเฉพาะคนที่ช่วยตนเองก่อนเท่านั้น ไปๆ มาๆ ก็ต้องหันมาหาหลักกรรม

ความบังเอิญไม่มีเหตุปัจจัยก็เช่นเดียวกัน เราจะต้องไปทำอะไรทำไม ถึงจะทำไปก็ไม่ได้ผลอะไร เพราะไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย มันบังเอิญเป็นอย่างนั้นเอง ก็ไม่ต้องทำอะไร ผลจะเกิดก็เกิดเองแล้วแต่โชค

รวมความว่า ๓ ลัทธินี้ ข้อเสียหรือจุดอ่อนคือ ทำให้ไม่เกิดความเพียรพยายามในทางความประพฤติปฏิบัติ ไม่เกิดฉันทะในการกระทำ ส่วนหลักกรรมในพระพุทธศาสนา มองเทียบแล้วข้อแตกต่างก็อยู่ที่ว่า จะต้องให้เกิดฉันทะ เกิดความเพียรที่จะทำ ไม่หมดฉันทะ ไม่หมดความเพียร อันนี้เป็นหลักตัดสินในทางปฏิบัติ

- ๒ -

หลักกรรมที่แท้

๑. การแยกจากความเข้าใจผิด

เมื่อเข้าใจหลักกรรมโดยการเปรียบเทียบกับ ๓ ลัทธิที่ว่ามานี้แล้ว ก็น่าจะแก้ไขข้อคลาดเคลื่อนสับสนข้างต้นได้ทั้งหมด คือความคลาดเคลื่อนในแง่ความหมายของศัพท์อย่างที่เข้าใจกันทั่วไปก็ตาม หรือความคลาดเคลื่อนในแง่ทัศนคติก็ตาม อันนี้แก้ไขได้หมด เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำความเข้าใจหลักกรรมของเราให้ถูกต้อง อย่างน้อยอย่าปนกับลัทธินิครนถ์

ในศาสนาของนิครนถ์เขาถือลัทธิกรรมเก่า สุขทุกข์อะไรเราจะได้รับอย่างไร ก็เพราะกรรมเก่าทั้งสิ้น เขาจึงสอนให้ทำกรรมเก่านั้นให้หมดไปเสีย แล้วไม่ทำกรรมใหม่ ทีนี้กรรมเก่าจะหมดไปได้อย่างไร เขาก็บอกว่ากรรมเก่าจะหมดไปได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ พวกนิครนถ์ก็เลยบำเพ็ญทุกรกิริยา ทำอัตตกิลมถานุโยคที่พระพุทธองค์เคยทรงไปบำเพ็ญเมื่อก่อนตรัสรู้ บำเพ็ญอยู่ถึง ๖ ปี จนแน่พระทัยแล้วก็ทรงประกาศว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ผิด ไม่ได้ผลอะไร

พวกนิครนถ์ไม่ต้องการทำกรรมใหม่ กรรมเก่าก็ทำให้หมดไปด้วยตบะ ขอให้เทียบหลักนี้กับคำสอนในทางพุทธศาสนา ใน *สฬายตนวรรค สังยุตตนิกาย* พระไตรปิฎกเล่ม ๑๘ มีพุทธพจน์ว่าด้วยเรื่องกรรมในแง่หนึ่ง พระองค์ตรัสว่า "เราจะแสดงกรรมเก่า กรรมใหม่ ความดับกรรม และทางดับกรรม" แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสว่า

> "กรรมเก่าคืออะไร? จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย มโน นี้ชื่อว่ากรรมเก่า;
>
> อะไรชื่อว่ากรรมใหม่ การกระทำที่เราทำอยู่ในบัดนี้ นี่แหละชื่อว่ากรรมใหม่;
>
> อะไรคือความดับกรรม? บุคคลสัมผัสวิมุตติเพราะความดับแห่งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม นั้นชื่อว่าความดับกรรม;
>
> อะไรเป็นทางดับกรรม? มรรคมีองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ คือ สัมมาทิฏฐิเป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน นี้เรียกว่า ทางดับกรรม"

อันนี้จะตรงกับลัทธินิครนถ์ได้อย่างไร ในลัทธินิครนถ์เขาสอนว่าทางดับกรรมคือดับกรรมเก่าโดยบำเพ็ญตบะ กับดับกรรมใหม่โดยไม่ทำ แต่พุทธศาสนาดับกรรมด้วยการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ จะเห็นว่าที่ว่าดับกรรมนั้น ไม่ใช่ไม่ทำอะไร ทำทีเดียวแหละ แต่ทำอย่างดีอย่างมีเหตุมีผล ทำอย่างมีหลักมีเกณฑ์ ทำด้วยปัญญา คือทำตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมีองค์ ๘ ประการ ต้องทำกันยกใหญ่ทีเดียว

ตามหลักดับกรรมในที่นี้ ไม่ใช่ไม่ทำ มรรคมีองค์ ๘ ประการ ต้องใช้ความเพียรพยายามในการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ต้องพยายามเพื่อให้มีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อให้มีสัมมาสังกัปปะ มีความดำริความคิดที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาวาจา ใช้คำพูดที่ถูกต้อง ให้มีสัมมากัมมันตะ กระทำทางกายถูกต้อง ให้มีสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยสัมมาชีพ ให้มีสัมมาวายามะ มีความพยายามที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาสติ มีสติที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาสมาธิ บำเพ็ญปลูกฝังสมาธิที่ถูกต้อง *หลักดับกรรมในพุทธศาสนาคือทำกันใหญ่เลย ไม่ใช่ไม่ทำ แต่ต้องทำจริงจัง*

โดยนัยนี้ ถ้าเรามองดูหลักกรรมที่พุทธศาสนาสอนไว้ในที่ต่างๆ ให้รอบคอบสักหน่อย ก็จะเห็นว่ามุ่งหมายให้เกิดการกระทำ และที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธหลักกรรมในศาสนาเก่าก็เพราะหลักกรรมในศาสนานั้นไม่ส่งเสริมให้เกิดฉันทะ และความเพียรพยายามในการกระทำ เพราะฉะนั้น ถ้าหลักกรรมของเราสอนกันไปแล้วทำให้ไม่เกิดฉันทะความเพียรพยายาม ก็มีเกณฑ์ตัดสินได้เลยว่า การสอนคงจะคลาดเคลื่อนเสียแล้ว

เป็นอันว่า ในที่นี้เราจะต้องแก้ความคลาดเคลื่อนออกไปเสียก่อน นี้คือจุดที่อาตมภาพต้องการชี้ว่า เราควรจะแก้ไขเพื่อทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง

๒. การทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ขั้นต่อไป คือ เราควรจะทำความเข้าใจกันให้ถูกต้องในหลักกรรมนั้นอย่างไร

ประการแรก เราจะต้องศึกษาความหมายให้ชัดเจน อย่าเพิ่งไปเชื่อหรือยึดถือตามที่เข้าใจกันสามัญว่า เมื่อพูดกันอย่างนั้นก็เป็นอันถูกต้อง อย่าเพิ่ง ต้องศึกษาให้เห็นชัดเจน ให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า พระพุทธเจ้าต้องการอะไรแน่

ที่พูดเมื่อกี้จะเห็นว่า ความเชื่อของเราในปัจจุบันนี้ คล้ายกับลัทธิกรรมเก่ามากอย่างไร แต่ในทางตรงกันข้ามก็อาจเกิดความข้องใจว่า เอ พุทธศาสนานี่ไม่เชื่อกรรมเก่าเลยหรืออย่างไร ก็ไม่ใช่อย่างนั้น จะต้องทำความเข้าใจขอบเขตให้ถูกต้องว่า กรรมเก่าแค่ไหน กรรมใหม่แค่ไหน

ถ้าว่าโดยสรุปก็คือ พุทธศาสนาถือหลักแห่งเหตุและผล ถือว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลที่จะเกิดขึ้นต้องมีเหตุ และเมื่อเหตุเกิดขึ้นแล้ว ผลก็ย่อมเป็นไปโดยอาศัยเหตุปัจจัยนั้น มันสอดคล้องกันอยู่

ในเรื่องกรรมนี้ก็เช่นเดียวกัน กรรมเป็นเรื่องของหลักเหตุผลที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เมื่อมันเป็นหลักของเหตุผลแล้ว มันก็ต้องมีทั้ง ๓ กาลนั่นแหละ คือ ต้องมีทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ปฏิเสธกรรมเก่า แต่ที่ผิดก็คือไปฝังจิตใจว่าอะไรๆ ต้องเป็นเพราะกรรมเก่าไปหมด นี่เป็นข้อเสีย

พุทธศาสนาถือว่ากรรมเก่านั้นมันเสร็จไปแล้ว เราย้อนกลับไปทำหรือไม่ทำอีกไม่ได้ "*กตสฺส นตฺถิ ปฏิการํ*" การกระทำที่ทำไปแล้ว เราไปหวนกลับให้กลายเป็นไม่ได้ทำไม่ได้ ทีนี้ ประโยชน์ที่เราจะได้จากกรรมเก่าคืออะไร

กรรมเก่าเป็นเหตุปัจจัยอยู่ในกระบวนการของวงจรปฏิจจสมุปบาท มันเกิดขึ้นมาแล้ว มันเป็นเหตุ เราปฏิเสธไม่ได้

ตามหลักของเหตุผล การกระทำในอดีต ก็คือการกระทำที่ทำไปแล้ว มันย่อมต้องมีผล ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเราควรได้ประโยชน์จากอดีตอย่างไร

กรรมเก่า หรือกรรมในอดีตนั้น ทำไปแล้วแก้ให้กลายเป็นไม่ทำน่ะไม่ได้ แต่เรามีทางใช้ประโยชน์จากมันได้ คือในแง่ที่จะเป็นบทเรียนแก่ตนเอง รู้จุดที่จะแก้ไขปรับปรุง และการที่จะรู้จักพิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล ทำให้เป็นคนหนักแน่นในเหตุผล พร้อมทั้งทำให้เป็นคนรู้จักรับผิดชอบตนเอง ให้รู้จักพิจารณาว่าผลที่เกิดกับตนเองเกี่ยวข้องกับการกระทำของตัวเราอย่างไร ไม่มัวโทษผู้อื่นอยู่เรื่อย และไม่ใช่มัวรอรับแต่ผลของกรรมเก่า

โดยเฉพาะข้อสำคัญ เมื่อพิจารณาเห็นเหตุผลแล้ว ก็จะเป็นบทเรียนสำหรับคิดแก้ไขปรับปรุงตนเองต่อไป จุดที่พระพุทธเจ้าต้องการที่สุดคือเรื่องปัจจุบัน เพราะว่าอดีตเราไปทำแก้คืนไม่ได้ แต่ปัจจุบันเป็นสิ่งที่เราทำได้ เรามีอิสรภาพมากทีเดียวในปัจจุบันที่จะกระทำการต่างๆ

เพราะฉะนั้น เราต้องสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อกรรมแต่ละอย่างว่า กรรมเก่าเราควรจะวางความรู้สึกอย่างไร เอามาใช้ประโยชน์อย่างไร กรรมใหม่เราควรจะทำอย่างไร นี่ขีดวงแยกกันให้ถูกต้อง แล้วจึงจะได้ผลดี

๓. วัตถุประสงค์ของการสอนหลักกรรม

ประการต่อไป เราควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการสอนเรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าว่า เดิมทีเดียวที่พระพุทธเจ้า

ทรงสอนเรื่องกรรมขึ้นมานี้ พระองค์มีวัตถุประสงค์หรือต้องการอะไร มีความมุ่งหมายอย่างไร

ในการปฏิบัติธรรม สิ่งสำคัญที่สุดอันหนึ่งคือ ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ ถ้าไม่เข้าใจวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายแล้ว การปฏิบัติธรรมจะไขว้เขวเลื่อนลอย เมื่อเลื่อนลอยไปพักหนึ่งแล้วก็จะเข้าใจผิด ที่เราเข้าใจผิดเรื่องสันโดษเรื่องอุเบกขาอะไรนี่ เพราะว่าโดยมากสอนแต่ความหมาย ทำความเข้าใจแต่ความหมาย แล้วไม่ได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายว่า ในการปฏิบัติธรรมข้อนี้ๆ ท่านมุ่งหมายเพื่ออะไร และเมื่อไม่รู้ความมุ่งหมายแล้วความหมายเองก็ไม่ชัดด้วย

อย่างสันโดษนี่เราปฏิบัติเพื่ออะไร ถ้าจะซักถามในแง่วัตถุประสงค์ขึ้นมา บางทีก็ชักอึดอัดกันทีเดียวว่า เอ นี่จะต้องการอะไรแน่ จะปฏิบัติธรรม ปฏิบัติศีล เรามักจะศึกษาเฉพาะในแง่ความหมาย แต่ถ้าถามว่า ศีลนี่เราปฏิบัติเพื่ออะไร บางทีก็ชักงงไม่ชัด บางทีก็ตอบโพล่งทีเดียว เช่นว่าเพื่อพระนิพพาน ตอบอย่างนี้คลุมเครือ ข้ามไปหาวัตถุประสงค์ใหญ่ จริงอยู่วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาขั้นสูงสุดเพื่อพระนิพพาน แต่ว่าไม่ใช่ปฏิบัติศีลอย่างเดียวไปนิพพานได้ มันต้องมีเป็นขั้นเป็นตอน

เพราะฉะนั้น นอกจากวัตถุประสงค์ใหญ่แล้ว ยังต้องมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ว่านี้เพื่ออะไร จะตอบว่าปฏิบัติศีลเพื่อสมาธิหรือเพื่ออะไร ก็ต้องตอบมาให้ชัด สันโดษก็เช่นเดียวกัน กรรมก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราเข้าใจความมุ่งหมายในการสอนในการปฏิบัติ ความหมายของธรรมนั้นก็จะชัดเจนขึ้นด้วย และก็เป็นการปฏิบัติอย่างมีหลักเกณฑ์ ไม่ใช่เลื่อนลอย ไขว้เขว สับสน

ก. ให้เลิกแบ่งชนชั้นโดยชาติกำเนิด

ที่นี้ลองมาดูความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเรื่องกรรม ถ้าศึกษาในแง่นี้จะเห็นว่ามีหลายความมุ่งหมายเหลือเกิน

พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องกรรมนี้ อย่างแรกก็คือเพื่อขจัดความเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติในสังคมของศาสนาพราหมณ์เดิมเกี่ยวกับเรื่องวรรณะ

*วรรณะ*คือการแบ่งคนเป็นชั้นต่างๆ ตามชาติกำเนิด ศาสนาพราหมณ์ถือว่าคนเราเกิดมาเป็นลูกกษัตริย์ก็เป็นกษัตริย์ เป็นลูกพราหมณ์ก็เป็นพราหมณ์ เป็นลูกแพศย์ก็เป็นพ่อค้า เป็นลูกศูทรก็เป็นกรรมกรคนรับใช้ ใครเกิดในวรรณะไหนก็ต้องเป็นคนวรรณะนั้นตลอดไป แล้วแต่ชาติกำเนิด แก้ไขไม่ได้ อันนี้เป็นคำสอนเดิม เขาสอนอย่างนั้น

ครั้นมาถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเน้นเรื่องกรรมไม่เกี่ยวกับวรรณะว่า คนเรานั้น *“น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ”* บอกว่า คนเราไม่ได้เป็นคนถ่อยคนต่ำทราม เพราะชาติกำเนิด และก็ไม่ได้เป็นพราหมณ์ คือคนสูงเพราะชาติกำเนิด แต่ *“กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ”* จะเป็นคนทรามก็เพราะกรรม และเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม

ในพุทธพจน์นี้ ถ้าเรามองกรรมเป็นกรรมเก่า มันก็เข้าเป็นอันเดียวกับคำสอนเดิมของพราหมณ์ไปเลย เขาก็บอกว่า อ้อ ของท่านก็เหมือนกัน ท่านบอกเพราะกรรม นี่ก็เพราะกรรมเก่าสิจึงเกิดมาเป็นพราหมณ์ เกิดมาเป็นคนถ่อยก็อย่างเดียวกัน คือตามชาติกำเนิดเหมือนกัน แต่ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น กรรมในที่นี้หมายถึงการกระทำ

ในความหมายหยาบที่สุด การทำกรรมก็หมายถึงอาชีพการงาน อย่างในพุทธพจน์นี้ก็มีขยายต่อไป เช่นตรัสว่า ใครไปทำนาทำไร่คนนั้นก็เป็นชาวนา ไม่ใช่เป็นพราหมณ์ ถ้าคนไหนไปลักขโมยเขา คนนั้นก็เป็นโจร คนไหนไปปกครองบ้านเมือง คนนั้นก็เป็นราชา ดังนี้เป็นต้น นี่พระองค์ขยายความเรื่องกรรม

หมายความว่า การกระทำอาชีพการงานกิจการที่ประกอบกันอยู่นี้ หรือความประพฤติที่เป็นไปอยู่นี้แหละ เป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่จะวัดคน พุทธศาสนาไม่ต้องการให้ไปวัดกันด้วยชาติกำเนิด แต่ให้วัดกันด้วยการกระทำความประพฤติที่บุคคลนั้นประกอบและดำเนินไป ตั้งแต่คุณธรรมในจิตใจ

นี้ก็เป็นแง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก ถ้าเราอ่านในพระไตรปิฎกจะเห็นว่า มีพระสูตรต่างๆ ที่พยายามนำหลักกรรมมาแก้ไขเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะโดยชาติกำเนิดนี้มากมาย

ข. ให้รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ

อีกแง่หนึ่งที่สำคัญก็คือ ความเพียรพยายามในการพึ่งตนเอง และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตัว อันนี้เป็นข้อสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงสอนย้ำบ่อยๆ อย่างหลัก *อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ* ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน หรืออีกอย่าง *ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ* ความเพียรท่านทั้งหลายต้องทำเอง *อกฺขาตาโร ตถาคตา* ตถาคตทั้งหลายเป็นผู้บอกเป็นผู้ชี้ทางให้ ก็เป็นเรื่องที่สอนให้คนเรามีความเพียรพยายามในการกระทำ

ท่านไม่ให้ไปมัวหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภายนอกนั้นไม่ยั่งยืน และมันไม่อยู่กับตัว จึงไม่แน่นอน และถึงอย่างไร

ก็ตาม ในที่สุดตัวเราก็จะต้องทำ ถ้าจะให้เกิดผลสำเร็จที่แท้จริงแล้ว จะต้องทำจะต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุด

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้อยู่เสมอ พยายามให้เราหันมาพึ่งตัวเองให้มากขึ้น ลดความพึ่งปัจจัยภายนอก ตัดความเชื่อถือในเรื่องสิ่งที่จะมาอำนวยผลประโยชน์ของเราโดยทางลัด ให้มันน้อยลงไปๆ อันนี้ก็เป็นแง่หนึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงมีวัตถุประสงค์หลายอย่างในการสอนเรื่องกรรม แต่หลักใหญ่ๆ ก็มีอย่างนี้ ขอยกมาเพียง ๒ อย่างนี้ก่อน

การทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้ จุดสำคัญก็คือต้องการให้เรามีความเพียรพยายามในการที่จะทำความดีและแก้ไขปรับปรุงตนเองขึ้นไป อันนี้แหละเป็นหลักสำคัญมากในพุทธศาสนา ซึ่งต้องถือว่าจุดมุ่งหมายจะบรรลุได้ก็โดยที่ตัวเราต้องทำ ศาสดาครูอาจารย์เป็นเพียงผู้แนะผู้บอกทางให้เท่านั้น ไม่ใช่ว่าช่วยเราไม่ได้เลย ท่านจะช่วยแบบที่ว่าส่งเราไปสวรรค์ ส่งเราไปนรก ส่งเราไปนิพพานนั้น ส่งไปไม่ได้ แต่บอกทางให้ ชี้ทางให้ แนะนำพร่ำสอนกันได้ เป็นกัลยาณมิตรให้ แต่ถึงตอนทำ เราต้องทำ

๔. ความหมายที่แท้ของกรรม

ต่อไปจะพูดถึงตัวแท้ของหลักกรรมเอง ซึ่งก็จะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริงเหมือนกัน หลักกรรมเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้ง พอพูดถึงความหมายที่ลึกซึ้ง ก็กลายเป็นเรื่องเกี่ยวเข้าไปถึงหลักใหญ่ๆ โดยเฉพาะปฏิจจสมุปบาท

จะต้องระลึกไว้ว่า กรรมนี้ไม่ใช่แค่เพียงเรื่องภายนอก ไม่ใช่การกระทำที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจาเท่านั้น ต้องมองเข้าไปถึงกระบวนการทำงานในจิตใจ และผลที่เกิดขึ้นในจิตใจแต่ละขณะๆ ทีเดียว ความหมายที่แท้จริงของกรรมมุ่งเอาที่นั่น คือความเป็นไปในจิตใจของแต่ละคน แต่ละขณะ กรรมที่จะแสดงออกมาทางกาย ทางวาจาอะไรๆ ก็ต้องเริ่มขึ้นในใจก่อนทั้งนั้น

จุดเริ่มแรกในกระบวนการทำงานของจิตเป็นอย่างไร เกิดขึ้นโดยมีเหตุมีผลอย่างไร แล้วแสดงออกทางบุคลิกภาพอย่างไร ในขั้นลึกซึ้งจะต้องศึกษาเรื่องกรรมกันอย่างนี้ ถ้าทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ให้ชัดแจ้งแล้ว เราจะมองเห็นว่ากรรมเกี่ยวพันกับชีวิตของเราอย่างชัดเจนอยู่ตลอดเวลาทุกขณะ แต่ความเข้าใจในขั้นนี้เป็นขั้นที่ยาก อย่างไรก็ตาม ถ้าเราต้องการให้เชื่อหลักกรรมและเข้าใจหลักกรรม จนรู้หลักกรรมที่แท้จริง ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องนี้ทั้งๆ ที่ยากนั่นแหละ ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีทาง

ถ้าเราไม่สามารถศึกษาให้เข้าใจชัดเจนถึงกระบวนของกรรมในขั้นจิตใจ ตั้งต้นแต่ความคิดออกมาจนชัดเจนได้ เราก็ไม่มีทางที่จะสอนกันให้เข้าใจหรือให้เชื่อหลักกรรมได้ ความคิดที่มีผลต่อบุคลิกภาพออกมาแต่ละขณะๆ นั่นแหละคือกรรม กรรมนี้ที่แท้ก็คือเรื่องของกฎธรรมชาติ เรื่องของข้อเท็จจริง

ความจริง ปัญหาของเราไม่ใช่ว่าทำอย่างไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม เมื่อหลักกรรมเป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง มันก็ไม่ใช่เรื่องที่ว่าทำอย่างไรจะเชื่อ แต่กลายเป็นว่าทำอย่างไรจึงจะรู้จึงจะเข้าใจ เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่มีผลต่อหลักกรรม หลักกรรมเป็นความจริง มันก็คงอยู่อย่างนั้น เราจะเชื่อหรือจะไม่เชื่อ มันก็

เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้นเอง เข้าหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสในเรื่อง*ธรรมนิยาม* ว่า

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ... ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม หลักความจริงก็เป็นอยู่อย่างนั้น

แม้แต่พระพุทธเจ้าไม่อุบัติ มันก็เป็นความจริงของมัน ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรเราจะศึกษาให้เข้าใจชัดเจน เพราะฉะนั้นไปๆ มาๆ จึงกลายเป็นว่า จะต้องเปลี่ยนหัวเรื่องที่ตั้งไว้แต่ต้นที่ว่า ***ทำอย่างไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม*** กลายเป็นว่า ***ทำอย่างไรจึงจะรู้หรือเข้าใจเรื่องกรรม*** คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็แล้วแต่ มันก็เป็นความจริงของมัน คุณจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ ชีวิตของคุณก็ต้องเป็นไปตามกรรม ถ้าทำได้ถึงขั้นนี้แล้ว เราไม่ง้อคนเชื่อ

เพราะฉะนั้นจุดสำคัญอยู่ที่นี่ คือสำคัญที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจชัดเจน จนกระทั่งเมื่อแสดงให้เห็นตัวความจริงได้แล้ว เราไม่ง้อคนเชื่อ เราบอกว่าอันนี้เป็นกฎธรรมชาติ เป็นความจริงของมันอยู่เอง คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ฉันไม่ง้อ ต้องถึงขั้นนั้น

ทีนี้ก็มาถึงปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะเข้าใจหรือรู้หลักกรรม ตรงนี้ก็กลายเป็นเรื่องยากขึ้นมา เรื่องกรรมนี่เราพูดกันมาก แต่ก็พูดกันเพียงแค่ภายนอก โดยมากมุ่งผลหยาบๆ ที่แสดงแก่ชีวิตของคนเรา ถ้าเป็นผลในแง่ดีก็มองไปที่ถูกลอตเตอรี่หรือร่ำรวยได้ยศศักดิ์ อย่างใหญ่ๆ เป็นก้อนใหญ่ๆ จึงเกิดความรู้สึกว่าอันนี้คงจะเป็นผลของกรรมดี ส่วนในแง่ร้ายเราก็มองไปถึงการเกิดภัยพิบัติ เกิดอันตรายใหญ่โตไปอย่างนั้น จึงจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องกรรม แต่ในแง่นั้นยังไม่ถึงหัวใจแท้จริงของกรรม

ถ้าจะศึกษาเรื่องกรรมให้เข้าใจชัดเจน จะต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการของจิตใจภายในนี้เป็นต้นไป ซึ่งก็จะกลายเป็นเรื่องยากขึ้นมา ขอย้ำว่าการศึกษาแต่ด้านภายนอกให้มองเห็นกรรมที่แสดงออกเป็นเหตุการณ์ใหญ่ๆ นั้นไม่พอ ต้องหันมาศึกษาเรื่องลึกซึ้งด้วย อันนี้อาตมภาพก็เป็นแต่เพียงมาเสนอแนะ เราจะพูดถึงเนื้อแท้ของหลักกรรมในแง่ลึกซึ้งอย่างเรื่องปฏิจจสมุปบาทในที่ประชุมนี้ก็คงไม่ไหว เป็นแต่บอกว่าควรจะเป็นอย่างนี้เท่านั้น

เป็นอันว่า ที่ตั้งเป็นหัวข้อว่าทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรมนี้ ปัญหามันมาอยู่ที่ว่า จะศึกษาทำความเข้าใจหลักกรรมให้ลึกซึ้งจนเห็นข้อเท็จจริงออกมาได้อย่างไร อันนี้เป็นปัญหาระยะยาว ขอผ่านไปก่อน เพราะไม่มีเวลาจะพูดลึกซึ้งไปได้ในเรื่องนี้อีก

- ๓ -

ทำอย่างไรจะสอนหลักกรรมให้ได้ผล

ต่อไปจะพูดถึงปัญหาเฉพาะหน้าว่า ทำอย่างไรจะให้คำตอบเรื่องกรรมนี้เป็นผลขึ้นมาในทางปฏิบัติ อาตมภาพคิดว่าการที่ท่านตั้งชื่อเรื่องว่า ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรมนี้ ท่านคงมุ่งผลว่าทำอย่างไรจะได้ผลในทางปฏิบัติ คือ เด็กก็ตาม คนหนุ่มคนสาวก็ตาม คนผู้ใหญ่ทั่วไปในสังคมก็ตาม จะประพฤติปฏิบัติทำแต่กรรมดี ไม่ทำชั่ว เพราะกลัวผลชั่วอะไรทำนองนี้ ท่านคงมุ่งหมายอย่างนั้นเป็นเกณฑ์ คือทำอย่างไรคนทั้งหลายจะประพฤติกรรมดี แล้วก็หลีกเว้นกรรมชั่ว จึงจะพูดถึงในแง่ของถ้อยคำที่เขาพูดกันในปัจจุบัน

ค่านิยมกับกรรม

คนสมัยนี้เขามีศัพท์ที่ใช้กันคำหนึ่งเรียกว่า *“ค่านิยม”* โดยเฉพาะค่านิยมทางสังคม อันนี้กระทบกระเทือนต่อหลักกรรมมากในขณะที่เรายังไม่สามารถศึกษาและชี้แจงออกมาให้เห็นชัดกันในเรื่องหลักกรรม โดยให้เป็นเรื่องแพร่หลายที่สุดได้นี้ เราจะต้องมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องค่านิยมนี้ก่อน จะแก้ได้อย่างไร

ค่านิยมของสังคมที่ยกย่องนับถือมีอุปาทานในทางวัตถุมาก จะมากระทบกระเทือนต่อความเข้าใจในหลักกรรม ค่านิยม

อย่างนี้ มองเห็นได้จากคำพูดที่เกี่ยวกับกรรมนั่นเอง เวลาเราพูดว่า *ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว* คนส่วนมากเข้าใจความหมายไปตามค่านิยมทางวัตถุ เช่นว่า ทำดีแล้วได้ลาภ หรือทำดีแล้วได้เลื่อนยศ เป็นต้น

ที่จริงนั้น คำว่า "ดี" ในนั้น จะว่าทำดีก็ตาม ได้ดีก็ตาม ยังไม่ได้บอกชัดเลยว่า อะไรดี เมื่อว่าตามหลักความจริงโดยเหตุผล ทำดีก็ย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว เป็นหลักธรรมดาตามธรรมชาติ ถ้าหากว่ามันผิด ก็แสดงว่าคนต้องมีความไม่ซื่อตรงเกิดขึ้นในเรื่องนี้ เพราะว่าตามกฎธรรมดานี้ เหตุอย่างไรผลอย่างนั้น เป็นหลักทั่วไป ไม่ว่าใครก็ต้องยอมรับ เพราะฉะนั้นที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนี่เป็นหลักสามัญ เป็นกฎธรรมดา ถ้าคนไปเห็นว่าหลักนี้ผิด แสดงว่าต้องมีความไม่ซื่อตรงเกิดขึ้น คือคดโกงกันในหลักกรรมนี่แหละ

คดโกงในกฎธรรมชาติ เขาคดโกงกันอย่างไร ทำดีได้ดี ยังไม่ได้แจงออกไปว่าอะไรดี ในคำว่า **"ทำดีได้ดี"** ถ้าเราบอกว่า ดีตัวนั้นเป็นกรรม คือทำความดี ผลก็ต้องได้ความดี ทำความชั่วผลก็ต้องได้ความชั่ว นี่ตรงตามหลัก

แต่ความดีนี่คนชักงง พอพูดว่าความดี บางทีไปนึกเป็นความดีความชอบไปเสียอีก เอาอีกแล้ว เลยเถิดไป ความดีนี่คือตัวคุณธรรม หรือคุณสมบัติที่ดี เมื่อทำความดี ก็ได้ตัวความดี เมื่อเราสร้างเมตตาขึ้นในใจ เราก็ได้เมตตาเพิ่มขึ้นมา อันนี้ไม่มีปัญหา

ทีนี้คนจะคดโกงกับหลักนี้อย่างไร ถ้าขยายทำดีได้ดีออกไป ว่าทำความดีได้ความดี ก็ตรงไปตรงมา แต่คนไม่คิดอย่างนั้น เขามองว่า ทำความดีได้ของดี ทำความชั่วได้ของชั่ว หรือทำความดีได้ของชั่ว ทำความชั่วได้ของดี อะไรทำนองนี้ มันกลับกันไปเสีย

ทำความดีได้ของดี เช่น ฉันประพฤติความดี ฉันขยัน ฉันให้สิ่งของอันนี้ไป ฉันทำทานอันนี้ ฉันจะต้องถูกลอตเตอรี่ ฉันต้องได้รับคำยกย่อง ความดีในที่นี้ไม่ใช่ตัวความดีเสียแล้ว แต่เป็นของดีเช่นเงินลอตเตอรี่ อันนี้ไม่ตรงแล้ว กลายเป็นว่าทำความดีได้ของดีนี่คือคนไปบิดเบือนหลักเสีย นี่ไม่ซื่อตรงแล้ว ผิดต่อกฎธรรมชาติ ฉะนั้นความคลาดเคลื่อนก็เกิดจากความที่คนเราทั้งหลายไม่ซื่อตรงนั่นเอง ไม่ใช่หลักการผิดพลาดคลาดเคลื่อนอะไร

คนเราไม่ซื่อตรงต่อกฎธรรมชาติเอง เราสร้างความหมายที่เราต้องการเอาเอง อะไรที่ถูกใจเรา เราก็ต้องการให้เป็นอย่างนั้น เมื่อไม่ได้อย่างใจเรา เราก็โกรธ เราก็หาว่าหลักนั้นผิด เราบอกว่าเราทำดีแล้ว ทำไมไม่ถูกลอตเตอรี่ มันจะไปเกี่ยวอะไรกันโดยตรง มันไม่เกี่ยวโดยตรง จะเกี่ยวกันได้ก็โดยอ้อม ความต้องการผลอย่างนี้ไม่ตรงไปตรงมา ไม่ใช่ความซื่อตรงในหลักกรรมแล้ว นี่ก็อันหนึ่งเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับค่านิยม คำที่ว่านี้แสดงค่านิยมในทางวัตถุของมนุษย์ในสังคม ซึ่งทำให้คนไม่ซื่อตรงต่อธรรม

ค่านิยมเป็นกรรม

ปัจจุบัน สิ่งที่ดีที่ประสงค์ในใจของมนุษย์นั้น มุ่งไปที่ผลได้ทางวัตถุเป็นสำคัญ ความสะดวกสบายทางวัตถุ และความมีทรัพย์สมบัติ จึงกลายเป็นเครื่องวัดที่สำคัญไป ความดี-ความเลว ความสุขความทุกข์ของมนุษย์ก็มาวัดกันที่วัตถุ คนเราก็ยิ่งนิยมวัตถุมาก

ทีนี้ในเมื่อนิยมวัตถุมากขึ้นๆ ความนิยมในทางจิตใจก็น้อยลงๆ จนความหมายแทบไม่มี แม้แต่เกียรติที่ให้กันในทางสังคม มัน

ก็มุ่งไปทางวัตถุมากขึ้น ในเมื่อสังคมนิยมเกียรติที่วัดกันด้วยวัตถุอย่างนี้แล้ว มันก็เป็นการคลาดเคลื่อนจากความหมายกันอย่างชัดๆ คือคนเรานี้ไม่ซื่อตรงต่อหลักหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

เมื่อนิยมอย่างใด ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราจะต้องการให้ได้ผลอย่างนั้น แต่เมื่อผลไม่ตรงกับเหตุ มันก็เป็นอย่างที่เราต้องการไม่ได้ เมื่อไม่ได้ เราก็หาว่าหลักนั้นไม่ถูกต้อง แล้วเราก็ว่าไม่เชื่อบ้าง อะไรบ้างก็ตามแต่ อันนี้ก็เป็นผลของกรรมที่คนทำกันในสังคมนั่นเอง คือกรรมของการที่เรามีค่านิยมทางวัตถุมาก มาเอาความดีความเจริญความก้าวหน้าความสุขกันอยู่แต่ที่วัตถุ เลยหลงลืมคุณค่าทางจิตใจ แล้วเราก็ได้รับผลกรรม คือ เราทำดีไม่ได้ดี เป็นผลของการที่เราทำกรรมไม่ดี อันได้แก่การหลงผิดเอาดีเป็นของดี

เป็นอันว่า ในเมื่อธรรมะเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจอยู่มาก ถ้าเราไม่ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจหรือทางด้านคุณธรรมเสียแล้ว ธรรมะก็หมดความหมายลงไปสำหรับเราเป็นธรรมดา ถ้าเราต้องการให้คนมาประพฤติตามหลักธรรม เราก็ต้องช่วยกันเชิดชูคุณค่าทางจิตใจหรือคุณค่าทางฝ่ายคุณธรรมให้มากขึ้น เราจะต้องรู้จักขอบเขตของคุณค่าทางวัตถุ เราจะต้องวัดกันด้วยวัตถุให้น้อยลง อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ

ถ้าสังคมของเรานิยมยกย่องวัตถุกันมาก มันก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนจะต้องวัดดี(วัดความดีและผลดี)กันด้วยวัตถุ ***การที่สังคมไปนิยมยกย่องวัตถุมาก ไม่ใช่กรรมของคนที่อยู่ในสังคมนั้นหรือ***

กรรมที่หมายถึงการกระทำนั้นรวมทั้งพูดและคิด ความคิดที่นิยมวัตถุนั้น เป็นกรรมใช่หรือไม่ ในเมื่อแต่ละคนทำกรรมแห่ง

ความนิยมวัตถุนี้ คือ มีความโลภในวัตถุมาก มันก็เป็นอกุศลกรรม เมื่อเป็นอกุศล ก็กลายเป็นว่า คนในสังคมนั้นทำอกุศลกรรมกันมาก เมื่อทำอกุศลกรรมกันมาก วิบากที่เกิดแก่คนในสังคมก็คือผลร้ายต่างๆ

มนุษย์จะต้องมองให้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยอันนี้ จะต้องเข้าใจว่า สังคมที่เดือดร้อนวุ่นวายกันอยู่ มีความไม่ปลอดภัย มีภัยอันตรายเกิดขึ้นในที่ต่างๆมากมาย ไปไหนก็หวาดผวาไม่สะดวกสบายนั้น มันเกิดจากกรรมของเราแต่ละคนด้วย เราต้องมองให้เห็นความสัมพันธ์ที่โยงกันซับซ้อนถึงขนาดนี้จึงจะได้ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วเราจะไม่เข้าใจซึ้งถึงเรื่องกรรมว่าเหตุกับผลมันสัมพันธ์ส่งถึงกันอย่างไร

บางคนมองผิวเผินก็คิดว่า เอ ที่มันเกิดภัยอันตรายโจรผู้ร้ายมากมาย คนไม่ค่อยประพฤติศีลธรรมกันนั้น ไม่เห็นเกี่ยวกับเราเลย คนอื่นทำทั้งนั้น นี่แหละ เราซัดความรับผิดชอบละ ที่จริงเป็นกรรมของแต่ละคนที่ช่วยกันสร้างขึ้น ตั้งแต่ค่านิยมที่อยู่ในใจเป็นต้นไป เพราะเรานิยมเรื่องนี้มากใช่ไหม ผลจึงเกิดในแง่นี้ เรื่องอย่างนี้พอจะเชื่อมโยงได้อยู่ ลองศึกษาให้ดีเถิด

เมื่อมีค่านิยมอย่างนี้ อะไรๆ ก็วัดกันด้วยวัตถุอย่างเดียวแบบนี้ คนก็ต้องพยายามแสวงหาวัตถุด้านเดียวไม่มียั้ง เมื่อแสวงหาแบบนั้นมันก็ขยายออกไปในรูปของการทุจริต อาชญากรรม ความประพฤติเสื่อมเสียต่างๆ ที่เป็นเรื่องของการแย่งชิงอะไรต่ออะไรกันมาก นี่ก็คือความนิยมที่เป็นมโนกรรมอยู่ในจิตใจของแต่ละคนนั่นเองเป็นเหตุให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาในระยะยาว

ถ้าสามารถมองจนเห็นว่า เหตุร้ายภัยพิบัติความเสื่อมเสียต่างๆ ที่เกิดในสังคมนี้เป็นผลวิบาก เกิดแต่กรรมของเราทั้งหลายนั้นเอง ถ้ามองทะลุไปได้อย่างนี้ ก็แสดงว่าพอจะทำความเข้าใจในเรื่องกรรมกันได้บ้าง แต่ขั้นแรก ต้องให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยก่อน

ประการต่อไป ว่าถึงในระยะยาวจะทำอย่างไร เรื่องกรรมนี่เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องคุณค่าทางนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก จะต้องศึกษาใช้สติปัญญากันไม่ใช่น้อย การที่จะให้คนประพฤติปฏิบัติกันจริงจังได้ผลในระยะยาว จะต้องอบรมปลูกฝังกันจนเป็นนิสัย จะต้องให้การศึกษาตามแนวทางที่มีความเข้าใจในหลักกรรมเป็นพื้นฐาน คือ *ต้องฝึกฝนอบรมตั้งแต่เด็ก ให้ประพฤติด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อการกระทำของตนจนเคยชิน* ถ้าไม่ทำอย่างนี้จะได้ผลยาก

การศึกษาให้เข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งนั้นเป็นเรื่องยาก แม้จะเป็นความจริงก็ตาม แต่สิ่งที่จะทำได้ในทางการศึกษาก็คือ สิ่งใดตกลงกันแน่ชัดว่าดีว่างามแล้ว เราจะต้องฝึกอบรมคนให้ใส่ใจรับผิดชอบตั้งแต่เล็กแต่น้อยไป

เมื่อเราต้องการให้สังคมเป็นสังคมที่ซื่อตรงต่อความจริงโดยนับถือหลักกรรม ก็ต้องฝึกอบรมกันตั้งแต่เด็ก *ปลูกฝังผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ให้มีแนวคิดและความประพฤติปฏิบัติที่ซื่อตรงต่อกฎธรรมชาติในเรื่องกรรม* ตั้งต้นแต่ต้องปลูกฝังค่านิยมซึ่งมองเห็นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาที่สูงขึ้น โดยเข้าใจความหมายขอบเขตแห่งคุณค่าและความสำคัญของวัตถุตามความจริงความควร ไม่วัดกันด้วยวัตถุมากเกินไป

ต่อไปนี้จะพูดถึงความซื่อตรงต่อความจริงเป็นตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง

คุณค่าแท้ กับคุณค่าเทียม

ในเรื่องวัตถุนั้น ไม่ใช่ว่าพุทธศาสนาจะปฏิเสธคุณค่าของวัตถุ หรือไม่เห็นความจำเป็นของวัตถุ ที่แท้นั้นพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของวัตถุอย่างมาก ว่าวัตถุเป็นสิ่งจำเป็น ปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่อุดหนุนให้ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้ เริ่มตั้งแต่หลักที่ว่า *สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา* สัตว์ทั้งปวงต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหาร ถึงที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ก็เป็นปัจจัยสำคัญของชีวิต

พุทธศาสนาเห็นว่า แม้แต่พระสงฆ์ ซึ่งต้องการวัตถุน้อยที่สุด ก็ยังต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ ขาดไม่ได้ เพราะฉะนั้นเรื่องวัตถุจึงไม่ใช่ว่าไม่สำคัญ แต่ความสำคัญนั้นก็มีขอบเขตของมัน

คุณค่าของวัตถุนั้นเราอาจแยกออกได้เป็น ๒ ส่วน ขอให้ลองคิดดู อย่างง่ายๆ ๒ ส่วน คือ *คุณค่าแท้* หรือคุณค่าขั้นต้น กับคุณค่ารอง หรือ*คุณค่าเทียม*

ตัวอย่างเช่นปัจจัย ๔ เสื้อผ้านี้ คุณค่าต้นหรือคุณค่าแท้ของมันคืออะไร คือเพื่อปกปิดกาย ป้องกันความละอาย แก้ความหนาวความร้อนเป็นต้น นี่คือประโยชน์แท้ หรือคุณค่าแท้ของมัน

แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชนแล้ว มันไม่แค่นั้น มันจะมีคุณค่ารองที่ซ้อนเสริมเติมเข้ามาอีก คุณค่ารองคืออะไร คือความหมายที่จะให้เกิดความรู้สึกสวยงาม โก้ หรูหรา อวดกัน วัดกัน อะไรต่างๆ เรียกอีกอย่างว่าเป็น*คุณค่าเทียม*

อย่างเราใช้รถยนต์ มันก็มีคุณค่าแท้ที่ยืนตัวส่วนหนึ่ง และสำหรับหลายๆคนก็จะมีคุณค่ารองที่เสริมเติมเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง

คุณค่าแท้คืออะไร คุณค่าแท้ก็ใช้เป็นยานพาหนะ นำเราไปสู่ที่หมายด้วยความรวดเร็ว แนวความคิดที่ควบคู่กับคุณค่านี้ก็คือพยายามให้สะดวกและปลอดภัยทนทานที่สุด

คุณค่ารองก็คือ เราจะต้องให้โก้ เป็นเครื่องแสดงฐานะอะไรต่างๆ ความคิดที่ควบกับคุณค่าแบบนี้ก็คือ ต้องพยายามให้สวย ให้เด่น ให้โก้หรู ให้แพงที่สุด

ถึงสิ่งอื่นๆ ก็เหมือนกัน ที่อยู่อาศัยก็มีคุณค่าแท้ คือให้เป็นที่พักพิงหลบภัย และเป็นที่ที่เราจะได้ดำรงชีวิตส่วนเฉพาะของเราในครอบครัวของเรา ให้มีความสุข ฯลฯ แต่พร้อมกันนั้นมันก็มีคุณค่ารองซ้อนเสริมเพิ่มเข้ามาในความหมายของปุถุชน เช่น เป็นเครื่องแสดงฐานะ แสดงถึงความยิ่งใหญ่ หรืออะไรก็ตามแต่

สำหรับหลายๆ คน คุณค่าเทียมที่ซ้อนเสริมเติมเข้ามานี้ขยายใหญ่โตมากจนถึงกับบังคุณค่าแท้ให้จมหายไป มองไม่เห็นเลย อันนี้ดูเหมือนจะเป็นแนวโน้มหรือเป็นกระแสที่แรงมากขึ้น

สิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเราทางวัตถุนี้ สำหรับปุถุชนมักจะมีคุณค่าทั้ง ๒ คือ คุณค่าแท้ กับคุณค่าซ้อนเสริม พระพุทธศาสนายอมรับคุณค่าแท้

คุณค่าแท้นี่แหละสำคัญ พระใหม่พอบวชเข้ามาท่านก็ให้พิจารณาอย่างที่เรียกว่า *ปฏิสังขา-โย* เช่น เวลาฉันบิณฑบาต ให้พิจารณาว่า *ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิ* แปลว่า ข้าพเจ้าพิจารณาโดยแยบคาย จึงฉันอาหาร พิจารณาอย่างไร ท่านก็อธิบายต่อไปให้รู้ว่า ฉันเพื่ออะไร ให้รู้ว่าที่เราฉันนี่ก็เพื่อให้มีกำลัง

กาย จะได้มีชีวิตเป็นไป แล้วเราจะได้ทำหน้าที่ของเรา หรือทำประโยชน์อะไรต่ออะไรได้ ตลอดจนเป็นอยู่สบาย นี่คือคุณค่าแท้

ต่อไปคุณค่ารองที่ซ้อนเสริมเข้ามาก็คือเอร็ดอร่อย อาจจะต้องมีเครื่องประกอบหรือประดับเสริม เช่นต้องไปนั่งในภัตตาคารให้โก้หรู อาจจะจ่ายมื้อละพันหรือมื้อละหมื่นก็มี แต่คุณค่าของอาหาร บางทีก็เท่ากับมื้อละ ๑๐ บาทหรือ ๕ บาท หมายความว่ามื้อละพันบาทกับมื้อละ ๕ บาท มีคุณค่าที่จำเป็น หรือคุณค่าแท้ต่อชีวิตเท่ากัน ต่างกันที่คุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมไม่เท่ากัน

ในชีวิตของปุถุชนนี้ คุณค่ารองเป็นเรื่องสำคัญ แล้วคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมนี้แหละที่ทำให้เกิดปัญหาแก่มนุษย์มากที่สุด ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดจากความแร้นแค้นยากจนอันเป็นสาเหตุทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาสำคัญมาก พุทธศาสนายอมรับ แต่ความชั่วร้ายในสังคมที่เกิดจากคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมของสิ่งทั้งหลายนั้นมากมายกว่า

คนเรานี้แสวงหาคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมกันมากมายเหลือเกิน แล้วปัญหาก็เกิดขึ้นนานาประการทีเดียว เป็นปัญหาขนาดใหญ่ และมีผลกว้างไกลว่าปัญหาที่คนยากจนสร้างขึ้น และเป็นตัวการสำคัญซ้อนอยู่เบื้องหลังการเกิดปัญหาเศรษฐกิจที่ร้ายแรง

เพราะฉะนั้น สำหรับพระจึงต้องยืนหยัดรักษาปัญญาที่มุ่งคุณค่าแท้ให้คงอยู่ ส่วนฆราวาสนั้น ขอให้ตระหนักไว้ อย่าเพลินอย่าลืม อย่าประมาท อย่าหลงเกินไป ฆราวาสเป็นไปไม่ได้ที่จะอยู่อย่างพระ แต่ก็อย่าหลงลืม อย่ามัวเมา ต้องพยายามคำนึง คอยตระหนักถึงคุณค่าแท้ไว้ด้วยว่าเราใช้สิ่งนี้เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงคืออะไร อย่าลืมตัวจนเลยเถิดไป

อันคุณค่าของวัตถุที่มี ๒ ชั้นนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก วัตถุนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน เมื่อเทียบกับนามธรรมหรือคุณธรรมแล้ว วัตถุเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ มีสภาพของความเสื่อมสลายทรุดโทรมอย่างเดียว จะเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บ้านที่อยู่อาศัย สิ่งของเครื่องใช้อะไรก็ตาม ล้วนอยู่ได้ชั่วคราว ชั่วระยะกาลหนึ่ง ๕ ปี ๑๐ ปี สั้นกว่ายาวกว่าบ้าง แล้วมันก็ต้องสลายทรุดโทรมไป เป็นหลักธรรมดา นี้เป็นความไม่เที่ยงแท้ของตัววัตถุเอง

ส่วนคุณค่าของวัตถุนั้นก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน ไม่เที่ยงอย่างที่กล่าวแล้ว คืออยู่ที่ค่านิยมที่คนสร้างกันขึ้นเท่านั้น ค่านิยมที่ว่าเป็นกรรมอยู่ในใจของเรานี้เองสร้างมันขึ้น

ขอให้คิดดู เราอาจจะนึกว่า ต้องใส่เสื้อนอกให้เรียบร้อย ต้องซักต้องรีด รู้สึกว่ามันให้ความมีศรีสง่า เป็นสิ่งสำคัญในทางสังคม ทำให้มีความรู้สึกภูมิฐาน และอาจจะต้องไปนั่งในห้องแอร์คอนดิชั่นอย่างสบาย ทำงานอย่างภาคภูมิ

แต่มาถึงอีกสมัยหนึ่ง คนอีกรุ่นหนึ่ง(อย่างสมัยฮิปปี้)อาจจะเห็นว่า เอ พวกผู้ใหญ่ที่มัวใส่เสื้อนอกต้องรีดต้องแต่งต้องจัดให้เรียบร้อย ไปนั่งทำงานในห้องแอร์คอนดิชั่น ทำโต๊ะให้โก้สง่า แหมไม่เห็นจะมีความสุขเลย ไม่ได้เป็นสาระอะไรเลย ต้องไปนั่งลำบากนั่งต้องระวังเสื้อผ้าของตนเอง ต้องระมัดระวังท่าทางอะไรอย่างนี้ สู้เราที่ปล่อยตัวขะมุกขะมอมไม่ได้ สบายดีกว่า นอนกลางดินกินกลางทราย จะนั่งจะล้มจะก้มจะกลิ้งอย่างไรก็ได้

ที่เขาว่านั้นมันก็จริงของเขาอยู่เหมือนกัน ถ้าว่ากันไปแล้วใครจะสบายกว่ากัน คนหนึ่งปล่อยตัวขะมุกขะมอม เสื้อผ้าก็ไม่

ต้องรีดไม่ต้องเอาใจใส่มันปล่อยไป ที่ทางก็แล้วแต่จะไปนอนที่ไหนอย่างไรได้ทั้งนั้น เขาก็ว่าของเขาสบาย

นี่แหละเรื่องของสังคมมันไม่แน่ คุณค่าที่ว่ากันก็ขึ้นกับความนิยม สมัยหนึ่งเราอาจจะเห็นว่าอย่างนี้ดีมีศักดิ์มีศรีมีภูมิมีฐาน ครั้นนานเข้าคนอีกสมัยหนึ่งเห็นความเจริญทางวัตถุมามาก กลับเบื่อหน่ายเสียแล้ว บอกว่าอย่างนี้ไม่ได้ความเลย หาความทุกข์ให้กับตัวเอง สร้างระเบียบสร้างอะไรต่ออะไรมาให้ตัวเองลำบาก อยู่กันด้วยระเบียบ อยู่กันด้วยมารยาททางสังคม ไม่มีดี เป็นทุกข์ สู้ไม่ต้องคำนึงไม่ต้องระวังสิ่งเหล่านี้ อยู่สบายกว่า คนอาจจะคิดขึ้นมาอย่างนั้นก็ได้ ในระยะยาว คนอยู่เมืองไปนานๆ อาจจะคิดอยากอยู่ป่าขึ้นมาบ้างก็ได้

การสอนหลักกรรมให้ได้ผล

ในเมื่อคุณค่าของวัตถุนี้มันไม่เที่ยงไม่แท้ อยู่ที่การสร้างค่านิยมสมมติกันขึ้น และค่านิยมนั้นก็เริ่มในจิตของเรานี่เอง นี่แหละจึงเป็นกรรมอันหนึ่งของสังคม สังคมจะเอาอย่างไรก็เป็นเรื่องของสังคม ในระยะยาวจึงว่า จะต้องปลูกฝังกันตั้งแต่เด็ก เราต้องการค่านิยมแบบไหน ก็วางกันไว้ โดยเริ่มกันแต่*มโนกรรม* คือค่านิยมนี้

เมื่อกำหนดได้ว่าอันนี้ถูกต้องแล้ว เราจะได้ปลูกฝังคนของเรา ให้สร้างความรู้สึกนิยมให้เป็นค่านิยมนี้ตั้งแต่เล็กแต่น้อย เมื่อเป็นความนิยมที่ดีที่งามถูกต้องแล้ว เป็นไปโดยที่เขาพอใจ ในระยะยาวก็ได้ผล

โดยเฉพาะค่านิยมในเรื่อง*ความซื่อตรงต่อกฎธรรมชาติ* อันเป็นความสมดุลทางวัตถุกับทางจิตใจ เมื่อปลูกฝังกันต่อเนื่องจน

คนในสังคมมีค่านิยมอย่างนั้นแล้ว ต่อไปก็ประพฤติกันได้ลงตัว เพราะว่ากรรมมันเริ่มมาจากมโนกรรม โดยมีความใฝ่ความชอบขึ้นก่อน มิฉะนั้นพระพุทธเจ้าจะไปตรัสทำไมว่า ในกรรมทั้งหลาย คือ กายกรรมก็ตาม วจีกรรมก็ตาม มโนกรรมก็ตามนั้น ***มโนกรรมสำคัญที่สุด***

ในลัทธินิครนถ์ เขาบอกว่า กายกรรมสำคัญกว่า เพราะกายกรรมนี้แสดงออกภายนอก คุณเอามีดมาฟัน ฉันก็ตาย แต่ถ้าคุณมาเพียงใจอย่างเดียว จะทำให้ฉันตายได้ไหม ก็ไม่ได้ อะไรทำนองนี้ แต่อย่าลืมว่านี่เขามองแคบสั้นเกินไป

ในระยะยาว การปลูกฝังทางจิตใจนี่สำคัญกว่า สังคมจะเป็นอย่างไร อารยธรรมจะไปทางไหน ก็เริ่มแต่มโนกรรมนี่ไป เพราะฉะนั้น ถ้าเราปลูกฝังเด็กของเราให้มีค่านิยมถูกต้องแล้ว ให้ประพฤติตามแนวแห่งธรรมต่อไป ในระยะยาวก็จะได้ผล

กล่าวย้ำอีกครั้งอย่างสั้นที่สุดว่า จะต้องปลูกฝังมโนกรรมส่วนที่ขอเรียกว่า***ค่านิยมแห่งธรรม*** หรือค่านิยมแห่งความซื่อตรงต่อกฎธรรมชาติ ให้มีขึ้นในสังคมให้ได้ โดยเฉพาะในหมู่อนุชนของสังคมนั้น และข้อนี้จะต้องถือว่าเป็นภารกิจสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการศึกษา เพราะว่าที่จริงแล้วมันเป็นส่วนเนื้อหาสาระของการศึกษาทีเดียว

อาตมภาพเพียงเสนอความคิดเห็นไว้ จะเกิดมีเป็นประโยชน์เพียงไรก็สุดแต่ท่านจะพิจารณา ในฐานะที่ส่วนมากท่านที่ฟังก็เป็นผู้สนใจใฝ่ธรรมกันมาและได้ศึกษาธรรมกันอยู่ ที่อาตมภาพพูดมานี้ก็เป็นการพูดในฐานะนักศึกษาธรรมอีกผู้หนึ่ง ได้นำข้อคิดเห็นจากการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไตร่ตรองพิจารณามาเสนอแก่ท่านเป็นการ

ประกอบความคิดการพิจารณา ถ้าหากว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร แม้แต่จะเป็นประโยชน์สักเล็กน้อย ก็ขออนุโมทนา

เรื่องกรรมนี้เป็นเรื่องของความจริง มนุษย์นั้นก็อยู่กับความจริง และหนีความจริงไปไม่พ้น แต่มนุษย์ก็ไม่ค่อยชอบนักที่จะเผชิญกับความจริง ทั้งๆ ที่ตัวจะต้องอยู่กับความจริงและอยู่ในความจริง ก็ยังพยายามสร้างสิ่งเคลือบแฝงมาทำให้รู้สึกว่ามีรสชาติ มีความสนุกเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

เหมือนอย่างในเรื่องคุณค่าที่ว่า มนุษย์เราใช้ปัจจัย ๔ โดยมีคุณค่าแท้กับคุณค่ารองนี้ ความจริงคือคุณค่าแท้นั้นปฏิเสธไม่ได้ แต่เพราะมนุษย์มักไม่ค่อยพอใจอยู่กับความจริง จึงเที่ยวหาสิ่งที่จะมาเป็นเครื่องประกอบเคลือบแฝง ทำให้รู้สึกมีรสชาติอร่อยสนุกสนานขึ้น เกิดเป็นคุณค่ารองซ้อนเข้ามา เป็นทางให้มนุษย์เกิดปัญหาได้มากยิ่งขึ้น

ส่วนกรรมนี้เป็นเรื่องของความจริง ความจริงนั้นใครก็ปฏิเสธไม่ได้ และเป็นเรื่องของชีวิตโดยตรง เราทุกคนต้องยอมรับความจริง แต่ในเมื่อมันเป็นความจริง ก็มักไม่สนุกสนานเอร็ดอร่อย การที่จะศึกษาให้เข้าใจชัดเจนก็ตาม การจะปลูกฝังกันขึ้นมาก็ตาม เป็นเรื่องยากเรื่องใหญ่ จะเอาปุ๊บปั๊บขึ้นมาไม่ได้ จะต้องทำความพยายามอย่างที่ว่า คือต้องปลูกฝังกันตั้งต้นแต่ค่านิยมในระยะยาว ดังที่อาตมภาพได้เสนอไว้ในเวลาอันสั้นนี้ และในตอนนี้ก็คิดว่าได้ล่วงเลยเวลามาพอสมควร จึงขอยุติเพียงนี้

๒

หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่*

ท่านพระเถรานุเถระที่เคารพนับถือทุกท่าน

การบรรยายในวันนี้ท่านกำหนดให้พูดเรื่องกรรม เรื่องกรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนา นอกจากสำคัญแล้วก็เป็นหัวข้อที่คนมักมีความสงสัย เข้าใจกันไม่ชัดเจนในหลายแง่หลายอย่าง บางครั้งก็ทำให้นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความยากลำบากในการที่จะชี้แจง อธิบาย หรือตอบปัญหา ไขข้อสงสัย

แนวการอธิบายเรื่องกรรม

การอธิบายเรื่องกรรมนั้น โดยทั่วไปมักพูดกันเป็น ๒ แนว แนวที่ได้ยินกันมาก คือแนวที่พูดอย่างกว้างๆ เป็นช่วงยาวๆ เช่น พูดว่า คนนี้เมื่อสมัยก่อนเคยหักขาไก่ไว้ แล้วต่อมาอีก ๒๐–๓๐ ปี โดนรถชนขาหัก ก็บอกว่าเป็นกรรมที่ไปหักขาไก่ไว้ หรือคราวหนึ่งหลายสิบปีแล้วไปเผาป่า ทำให้สัตว์ตาย ต่อมาอีกนานทีเดียว อาจจะแก่เฒ่าแล้วมีเหตุการณ์เป็นอุบัติภัยเกิดขึ้น ไฟไหม้บ้านแล้วถูกไฟคลอกตาย นี้เป็นการอธิบาย เล่าเรื่อง หรือบรรยายเกี่ยวกับกรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมักจะได้ยินกันบ่อยๆ

---

* บรรยายในการอบรมพระธรรมทูต ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส วันเสาร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ (ในการพิมพ์ครั้งใหม่เดือน พ.ย. ๒๕๔๕ ได้ตรวจชำระขัดเกลาถ้อยคำสำนวน และซอยย่อหน้าเป็นต้น ให้อ่านง่ายขึ้นตลอดทั้งเรื่อง)

การอธิบายแนวนี้มีความโลดโผน น่าตื่นเต้น น่าสนใจ บางทีก็อ่านสนุก เป็นเครื่องจูงใจคนได้ประเภทหนึ่ง แต่คนอีกพวกหนึ่งก็มองไปว่าไม่เห็นเหตุผลชัดเจน การไปหักขาไก่ไว้กับการมาเกิดอุบัติเหตุรถชนในเวลาต่อมาภายหลังหลายสิบปีนั้นมีเหตุผลเชื่อมโยงกันอย่างไร ผู้ที่เล่าก็ไม่อธิบายชี้แจงให้เห็น ทำให้เขาเกิดความสงสัย คนที่หนักในเรื่องเหตุผล เมื่อไม่สามารถชี้แจงเหตุปัจจัยเชื่อมโยงให้เขามองเห็นชัดเจน เขาก็ไม่ยอมเชื่อ

ยิ่งสมัยนี้เป็นยุคที่ถือว่าวิทยาศาสตร์เจริญ ต้องอธิบายเหตุผลให้เห็นจริงเห็นจังได้ว่าเรื่องโน้นกับเรื่องนี้สัมพันธ์กันอย่างไร พระพุทธศาสนาที่แท้นั้นต้องการให้เห็นความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยชัดเจนทั้งด้านรูปธรรมและด้านนามธรรม แต่พวกเราเองปล่อยตัวหละหลวมกันมา วิทยาศาสตร์ก็เหมือนมาช่วยเตือนให้เราหันไปฟื้นวิธีคิดของพระพุทธศาสนาขึ้นมา ซึ่งจะมีอะไรๆ ให้แก่วิทยาศาสตร์ด้วย นี่ก็คือการอธิบายแบบที่สอง

การอธิบายแบบที่ ๒ ก็คือ อธิบายในแง่ของเหตุปัจจัยที่แยกแยะเชื่อมโยงให้เห็นชัด ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน นับว่ายากอยู่ จะต้องอาศัยการพินิจพิจารณาและศึกษาหลักวิชามาก และบางทีก็หาถ้อยคำมาพูดให้มองเห็นชัดเจนได้ยาก หรือเราไม่ค่อยมีเวลาที่จะอธิบาย เพราะคนส่วนใหญ่มาพบกันในที่ประชุมเพียงชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ซึ่งจะพูดกันได้ก็แต่เรื่องในขั้นตัวอย่างหยาบๆ มองช่วงไกลๆ

สำหรับเรื่องที่จะพูดกันในวันนี้คิดว่า เราควรจะมาหาทางพิจารณาในแง่วิเคราะห์หรือแยกแยะความเป็นเหตุเป็นผลเท่าที่จะเป็นไปได้ ขอให้ลองมาพิจารณาดูกันว่าจะอธิบายได้อย่างไร

ตอน ๑
กรรม โดยหลักการ

ความหมายและประเภทของกรรม

ก่อนจะพูดเรื่องกรรมนั้น เราจะต้องเข้าใจก่อนว่า กรรมมีความหมายอย่างไร แม้แต่เรื่องความหมายของคำก็เป็นปัญหาเสียแล้ว

ก. ความหมายที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

ลองไปถามชาวบ้านดูว่า "กรรม" แปลว่าอะไร เอาคำพูดในภาษาไทยก่อน บางทีเราพูดว่า "แล้วแต่บุญแต่กรรม" กรรมในที่นี้หมายถึงอะไร กรรมในที่นี้มาคู่กับบุญ พอกรรมมาคู่กับบุญ เราก็แปลบุญเป็นฝ่ายดี *บุญ*อาจเป็นการกระทำที่ดีหรือผลดีที่จะได้รับ ส่วน*กรรม*ก็กลายเป็นการกระทำชั่วหรือผลชั่วที่ไม่น่าพอใจ นี่คือความหมายหนึ่งที่ชาวบ้านเข้าใจ ดังนั้นชาวบ้านส่วนมากพอได้ยินคำว่ากรรมแล้วไม่ชอบ เพราะมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดี มองกรรมว่าเป็นเรื่องร้าย

จากตัวอย่างนี้ คำว่า*กรรม*และ*บุญ*จึงเป็นเครื่องชี้ชัดอย่างหนึ่งว่า คนเข้าใจความหมายของกรรมในทางไม่ดี เอาบุญเป็นฝ่ายข้างดี แล้วเอากรรมเป็นฝ่ายตรงข้าม

อีกตัวอย่างหนึ่งว่า คนผู้หนึ่งไปประสบเคราะห์ร้าย บางคนก็บอกว่า "เป็นกรรมของเขา" คนนั่งเรือไปในทะเล เรือแตก จมน้ำตาย หรือถูกพายุพัดมาแล้วเรือล่มตายไป อุบัติเหตุอย่างนี้ บางคน

บอกว่าเป็นกรรมของเขา คำว่า*กรรม*ในที่นี้เรามองในแง่เป็นผลร้ายที่เขาได้รับ เป็นเคราะห์ หรือเป็นผลไม่ดีที่สืบมาจากปางก่อน

นี่ก็แสดงว่า เรามองคำว่ากรรมในแง่อดีต คือมองในแง่ว่าเป็นเรื่องผ่านมาแล้วมาแสดงผล และเป็นเรื่องที่ไม่ดี ได้ ๒ แง่ คือ ๑ เป็นเรื่องข้างไม่ดี ๒ เพ่งเน้นในทางอดีต

ในเวลาเดียวกันก็มองไปในแง่เป็นผลด้วย อย่างที่พูดว่า "จงก้มหน้ารับกรรมไปเถิด" ที่ว่ารับกรรม ก็คือรับผลของกรรม นายคนหนึ่งไปลักของเขามา ถูกจับได้ขังคุก คนอื่นก็มาปลอบใจว่า เอ็งก้มหน้ารับกรรมไปเถิดนะ เราทำมาไม่ดี กรรมในที่นี้กลายเป็นผล คือเป็นผลของกรรมนั่นเอง

นี้คือความหมายของกรรมที่เราใช้กันในภาษาไทย

ในฐานะที่เป็นผู้เล่าเรียนศึกษาแล้ว ลองวินิจฉัยดูว่า ความหมายเหล่านี้ถูกหรือไม่ ความหมายที่เน้นไปในทางไม่ดี เป็นเรื่องไม่ดีคู่กับบุญ เป็นเรื่องที่เน้นอดีต และมองไปที่ผลอย่างนี้ ถูกหรือไม่

เมื่อพิจารณาตรวจดู เราก็จะมองเห็นได้ชัดว่า ถ้าเอาหลักธรรมแท้ๆ มาวินิจฉัยแล้ว ความหมายเหล่านี้คลาดเคลื่อน ได้เพียงแง่เดียว ข้างเดียว เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความหมายที่แท้จริง เพราะว่า "กรรม" นั้นแปลว่าการกระทำ เป็นกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ *บุญ*ก็เป็นกรรม *บาป*ก็เป็นกรรม หมายความว่า*บุญ*คู่กับ*บาป* แต่คนไทยมีบ่อยๆ ที่เอาบุญมาคู่กับกรรม เอากรรมเป็นข้างร้าย

ส่วนที่ว่า ก้มหน้ารับกรรมไป ก็เป็นการมองที่ผล แต่ที่จริงนั้นกรรมเป็นตัวการกระทำ ซึ่งจะเป็นเหตุต่อไป ส่วนผลของกรรมท่านเรียกว่าวิบาก หรือจะเรียกว่าผลเฉยๆ ก็ได้ ตัวกรรมเองแท้ๆ นั้นไม่ใช่ผล

ในเมื่อ "กรรม" ในภาษาที่เราใช้กันอยู่นี้ มีความหมายคลาดเคลื่อน ไม่ตรงกับหลักที่แท้จริง ก็เป็นเครื่องแสดงว่า ได้มีความเข้าใจไขว้เขวในเรื่องกรรมเกิดขึ้น เพราะภาษาเป็นเครื่องแสดงว่า คนมีความเข้าใจอย่างไร เพราะฉะนั้นในขั้นต้นนี้เราจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อนว่า ***กรรมคืออะไร***

ถ้าประชาชนยังเข้าใจคลาดเคลื่อนว่ากรรมเป็นเรื่องของการกระทำที่ร้ายที่ชั่ว เราก็ต้องแก้ไขความเข้าใจให้เห็นว่า กรรมนี้เป็นคำกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ ถ้าเป็นฝ่ายดีก็เรียกว่าเป็น*บุญ* หรือ*บุญกรรม* ถ้าเป็นฝ่ายชั่วก็เรียกว่า*บาป* หรือ*บาปกรรม* หรือมิฉะนั้นก็เรียกว่า *กุศลกรรม* และ*อกุศลกรรม* จะต้องชี้แจงให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง นี้เป็นเรื่องพื้นฐานขั้นต้นๆ ซึ่งได้เห็นชัดๆ ว่าแม้แต่ความหมายเราก็ไขว้เขวกันแล้ว

ข. ความหมายที่ถูกต้องตามหลัก

เมื่อเรารู้ว่าความเข้าใจของชาวบ้านไขว้เขวไป เราก็ต้องชักจูงเขาเข้ามาหาความเข้าใจที่แท้จริง คำถามข้อแรกก็คือความหมายตามหลักว่าอย่างไร

ผมจะลองยกข้อความในพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า *วาเสฏฐสูตร* มาพูดสักนิดหนึ่ง ในพระสูตรนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลเป็นชาวนาก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม ฯลฯ เป็นโน่นเป็นนี่ก็เพราะกรรม

จากข้อความที่ได้ฟังกันแค่นี้ ก็ขอให้มาสำรวจดูกันว่าใครเข้าใจคำว่ากรรมในความหมายว่าอย่างไร ถ้าบอกชาวบ้านว่า ที่

เป็นชาวนานี่ก็เพราะกรรม เขาก็คงจะคิดว่าหมายถึงชาติก่อนได้ทำกรรมอะไรบางอย่างไว้ จึงทำให้ชาตินี้ต้องมาเกิดเป็นชาวนา หรือถ้าบอกว่าเป็นกษัตริย์เพราะกรรม เขาก็คงจะเข้าใจไปว่า อ๋อ คนนี้คงจะได้ทำอะไรดีไว้ อาจจะให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ชาตินี้จึงมาเกิดเป็นกษัตริย์

แต่ลองไปดูในพระสูตรสิว่า ท่านหมายถึงอะไร ในพระสูตรคำว่า เป็นชาวนาเพราะกรรม เป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองเลยว่า นายคนนี้ เขาดำนา หว่านข้าว ไถนา เขาก็เป็นชาวนา การที่เขาทำนานั่นเอง ก็ทำให้เขาเป็นชาวนา คือเป็นไปตามการกระทำ อันได้แก่อาชีพการงานของเขา

อีกคนหนึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน เขาก็เป็นปุโรหิตตามอาชีพการงานของเขา ส่วนนายคนนี้ไปลักของเขา ไปปล้นเขาก็กลายเป็นโจร

ตกลงว่า ***กรรม***ในที่นี้หมายถึง การกระทำ ที่เป็นอาชีพการงานทั้งหลาย เป็นขั้นของการกระทำประจำตัวที่มองเห็นเด่นชัดง่ายๆ หยาบๆ ปรากฏออกมาภายนอก นี่คือความหมายของกรรมที่น่าพิจารณา ซึ่งเห็นได้ว่าท่านมุ่งเอาสิ่งซึ่งมองเห็นปัจจุบันนี่แหละเป็นหลักก่อน เพราะการกระทำนี้เป็นคำกลางๆ ไม่ได้พูดว่าเมื่อไรพอพูดขึ้นมาว่ากรรม ก็ต้องมองที่ปัจจุบันเป็นจุดเริ่มก่อน แต่ถ้าพูดจำกัดลงไปว่าการกระทำเมื่อไรก็เมื่อนั้นแหละ ไม่ว่าจะเป็นอดีตปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นๆ ก็เป็นกรรมทั้งนั้น

แต่เมื่อจะดูความหมายที่ลึกเข้าไป ก็ต้องมองให้ถึงจิตใจเมื่อมองลึกเข้าไปถึงจิตใจ เราก็คงจะจำได้ถึงพุทธพจน์ ที่ให้คำจำกัดความบอกความหมายของกรรมว่า *เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ*

วทามิ “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” ตกลงว่า เจตนาคือตัวความคิดจงใจ เจตจำนง ความตั้งจิตคิดมุ่งหมายนี่แหละเป็นกรรม เมื่อบุคคลจงใจ มีเจตนาอย่างใดแล้ว ก็แสดงออกมาเป็นการกระทำทางกายบ้าง แสดงออกมาทางวาจาเป็นการพูดบ้าง นี้ก็คือ ความหมายที่แท้จริงของกรรมที่ค่อยๆ มองละเอียดเข้ามา

เมื่อมองหยาบๆ ข้างนอก *กรรม*ก็คืออาชีพ การทำงาน การดำเนินชีวิตของเขา แต่มองลึกเข้าไปถึงจิตใจ *กรรม*ก็คือตัวเจตนา

ค. ประเภทของกรรม

จากนี้เราก็มาแบ่งประเภทของกรรมออกไป เมื่อว่าโดยทางแสดงออก ถ้าแสดงออกทางกาย เคลื่อนไหวทำโน่นทำนี่ ก็เป็น*กายกรรม* ถ้าแสดงออกทางวาจาโดยพูดออกมา ก็เป็น*วจีกรรม* ถ้าแสดงออกทางใจอยู่ในระดับความคิด คิดปรุงแต่งไปต่างๆ ก็เป็น*มโนกรรม*

กรรมโดยทั่วไปนั้นเมื่อจำแนกโดยคุณภาพก็แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือเป็นกรรมดี เรียกว่า*กุศลกรรม* และเป็นกรรมชั่วเรียกว่า*อกุศลกรรม*

ในบางแห่งท่านจำแนกออกไปเป็นหลายอย่างมากกว่านี้อีก เช่น กรรมที่ ๑ กรรมดำ กรรมที่ ๒ กรรมขาว กรรมที่ ๓ กรรมทั้งดำทั้งขาว และกรรมที่ ๔ กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม แบบนี้เป็นการอธิบายละเอียดขึ้นไปอีก

*กรรมดำ*คืออะไร ยกตัวอย่างเช่น อกุศลกรรม มองให้เห็นหยาบๆ ก็คือการกระทำที่เป็นการเบียดเบียน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน *กรรมขาว*ก็คือกรรมที่ตรงข้ามกับกรรมดำนั้น ซึ่งไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่เป็นการเบียดเบียน แต่เป็นการช่วยเหลือส่งเสริม ทำให้ผู้

อื่นมีความสุข *กรรมทั้งดำทั้งขาว* ก็คือ กรรมที่ปะปนกัน มีทั้งการกระทำที่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน และไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน สุดท้ายมาถึง*กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม* ยกตัวอย่างเช่น โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งบางทีก็เรียกว่ากรรมเหมือนกัน แต่เป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว และเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมแบบนี้กลับทำให้เราสิ้นกรรมไปด้วยซ้ำ

เมื่อมองละเอียดลงไปถึงความหมายที่แยกประเภทอย่างนี้ เราก็เห็นชัดขึ้นมาว่า กรรมนั้นอยู่ที่ตัวเราทุกๆ คน ที่ประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตอยู่ทุกเวลานี่เอง เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกนึกคิด การพูดจาเคลื่อนไหวทำโน่นทำนี่ ตลอดจนปฏิบัติการต่างๆ แม้แต่ที่เรียกว่าการปฏิบัติธรรมชั้นใน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ การเจริญโพชฌงค์ ๗ ก็เป็นกรรมทั้งนั้น ไม่พ้นเรื่องกรรมเลย

จะเห็นว่ากรรมในความหมายนี้ละเอียดกว่ากรรมที่เคยพูดในเรื่องไปหักขาไก่ เผาป่าคลอกสัตว์ หรืออะไรทำนองนั้น จึงต้องแยกแยะกันให้ละเอียด

เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว จะอธิบายกันอย่างไรให้เห็นว่า ทำไมการกระทำจึงออกผลอย่างนั้นอย่างนี้ได้ นี่เป็นเรื่องที่เราจะต้องพิจารณา แต่ที่พูดมานี้ถือว่าเป็นความเข้าใจพื้นฐานขั้นต้น ที่ว่าจะต้องพูดกันในเรื่องความหมายของกรรมให้ชัดเจนเสียก่อนว่ากรรมคืออะไร

กรรมในฐานะกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล

แง่ที่จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับกรรมยังมีอีกหลายอย่าง เช่น เราจะต้องมองกรรมในแง่ของกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล

กรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาถือหลักการใหญ่ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง คือ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และเรื่องกรรมก็อยู่ในกฎแห่งเหตุปัจจัยนี้

หลักเหตุปัจจัยในพระพุทธศาสนา ก็คือ หลัก*ปฏิจจสมุปบาท* และกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งในหลักปฏิจจสมุปบาทนั้น ลองไปแยกแยะปฏิจจสมุปบาทที่จำแนกเป็นองค์ ๑๒ คู่ ท่านจะสรุปให้เห็นว่า องค์ ๑๒ ของปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจยาการนั้น ประมวลเข้าแล้วก็เป็น ๓ ส่วน คือ เป็น*กิเลส กรรม* และ*วิบาก* จะเห็นว่ากรรมเป็นส่วนหนึ่งในปฏิจจสมุปบาทนั้น คือส่วนที่เรียกว่ากรรมในวงจรที่เรียกว่า *ไตรวัฏฏ์* ได้แก่ ***กิเลส กรรม วิบาก***

หมวดที่ ๑ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เรียกว่าเป็นกิเลส

หมวดที่ ๒ สังขาร ภพ เรียกว่าเป็นกรรม

หมวดที่ ๓ คือนอกจากนั้น มีวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ เป็นต้น เรียกว่าเป็นวิบาก มี ๓ ส่วนอย่างนี้

การศึกษาเรื่องกรรม ถ้าจะเอาละเอียดแล้วต้องเข้าไปถึงหลักปฏิจจสมุปบาท ถ้าต้องการพูดเรื่องกรรมให้ชัดเจน ก็หนีไม่พ้นที่จะศึกษาให้ลึกลงไปถึงหลักธรรมใหญ่ที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทนี้ เพราะที่มาของหลักกรรมอยู่ที่ปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง จะต้องแจกแจงให้เห็นว่าองค์ของปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ประการนั้น มาออกลูกเป็นกิเลส กรรม และวิบากอย่างไร

จากนั้นก็ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของกิเลส กรรม และวิบาก เช่น คนมีความโลภ เป็น*กิเลส* เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นแล้ว ก็ไปทำ*กรรม* เช่น ไปลักของเขา ถ้าได้มาสมหวังก็ดีใจมีความสุข เรียกว่าเป็น*วิบาก* เมื่อเขาจับไม่ได้ก็ยิ่งมีความกำเริบใจอยากได้มากขึ้น ก็

เกิด*กิเลส* โลภมากยิ่งขึ้น ก็ไปทำ*กรรม*ลักขโมยอีก เลยเกิดเป็นวงจรกิเลส กรรม วิบาก เรื่อยไป

แต่ถ้าถูกขัด คือโลภ ไปลักของเขา ถูกขัดขวางก็เกิดโทสะเป็น*กิเลส* ก็เกิดการต่อสู้กัน ฆ่ากัน ทำร้ายกัน เป็น*กรรม*ขึ้นมาอีก แล้วก็เกิด*วิบาก* คือเจ็บปวดเดือดร้อน วุ่นวาย เกิดความทุกข์ ซึ่งอาจรวมทั้งถูกจับไป ถูกลงโทษ ดังนี้เป็นต้น

นี้เป็นเรื่องของกิเลส กรรม วิบาก ที่อยู่ในวงจรปฏิจจสมุปบาท คือการที่ต้องมองเรื่องกรรมตามแนวของกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล หรือเรื่องความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ที่เราเรียกว่า อิทัปปัจจยตา อันนี้ขอข้ามไปก่อน

กฎแห่งกรรม ในฐานะเป็นเพียงอย่างหนึ่งในนิยาม ๕

เมื่อเราเข้าใจแง่ต่างๆ ในเบื้องต้นเกี่ยวกับกรรมแล้ว ก็ควรเข้าใจต่อไปด้วยว่า กรรมนี้เราถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่ง เรามักจะเรียกว่า “กฎแห่งกรรม”

กฎแห่งกรรมนี้ ศัพท์ทางวิชาการแท้ๆ ท่านเรียกว่า ***กรรม-นิยาม*** ซึ่งก็แปลตรงๆ ว่ากฎแห่งกรรม เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง

แต่ในทางพุทธศาสนา ท่านบอกว่า กฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลนี้ มิใช่มีเฉพาะกรรมนิยามอย่างเดียว กฎอย่างนี้มีหลายกฎ ท่านประมวลไว้ว่ามี ๕ กฎด้วยกัน เรียกว่า**นิยาม ๕** หรือกฎ ๕ มีอะไรบ้าง จะยกให้กรรมนิยามเป็นข้อที่ ๑ ก็ได้ ดังนี้

๑. กรรมนิยาม กฎแห่งกรรม ได้แก่กฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เช่นที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. ***จิตตนิยาม*** กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่อจิตอย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบได้บ้าง ถ้าเจตสิกอันนี้เกิดขึ้น จะมีเจตสิกไหนเกิดร่วมได้ อันไหนร่วมไม่ได้ เมื่อจิตจะขึ้นสู่วิถีออกรับอารมณ์ มันจะดำเนินไปอย่างไร ก่อนออกจากภวังค์ก็มีภวังคจลนะ (ภวังค์ไหว) แล้วจึงภวังคุปัจเฉท (ตัดภวังค์) จากนั้นมีอะไรต่อไปอีกจนถึงชวนจิต แล้วกลับตกภวังค์อย่างเดิมอีก อย่างนี้เรียกว่ากฎแห่งการทำงานของจิต คือจิตตนิยาม

๓. ***พีชนิยาม*** กฎเกี่ยวกับพืชพันธุ์ เช่น ปลูกมะม่วงก็เกิดเป็นมะม่วง ปลูกมะนาวก็เกิดเป็นต้นมะนาว ปลูกเมล็ดพืชอะไรก็ออกผล ออกต้นเป็นพืชชนิดนั้น อย่างนี้เรียกว่าพีชนิยาม

๔. ***อุตุนิยาม*** กฎเกณฑ์เกี่ยวกับอุตุ อุตุคือเรื่องอุณหภูมิสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ พูดอย่างชาวบ้านก็เช่น อากาศร้อนขึ้น เราก็เหงื่อออก อากาศเย็นลงเย็นมากๆ เข้า น้ำกลายเป็นน้ำแข็ง หรือถ้าร้อนมากขึ้น น้ำก็กลายเป็นไอ นี้เรียกว่าอุตุนิยาม

๕. ***ธรรมนิยาม*** กฎแห่งธรรม คือ ความเป็นเหตุเป็นผลกันของสิ่งทั้งหลาย หรือความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เช่น คนเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วก็ดับไป เป็นต้น

ตกลงว่า กฎนี้มีตั้ง ๕ กฎ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งใน ๕ กฎนั้น การที่เราจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลายจึงอย่าไปยึดถือว่าทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของกรรมทั้งนั้น มิฉะนั้นจะกลายเป็นทัศนะที่ผิดพลาด เพราะพระพุทธศาสนาสอนไว้แล้ว ว่ากฎธรรมชาติมี ๕ อย่าง หรือนิยาม ๕ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่ง

เมื่ออะไรเกิดขึ้นอย่าไปบอกว่าเป็นเพราะกรรมเสมอไป ถ้าบอกอย่างนั้นจะผิด ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. เหงื่อออก ถามว่า นาย ก. เหงื่อออกเพราะอะไร ถ้าเป็นเพราะอากาศร้อน ลองวินิจฉัยซิว่าอยู่ในนิยามไหน ถ้าว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรม ถ้าอย่างนั้นนาย ก. เหงื่อออกก็เพราะกรรมสิ ลองบอกซิว่า เป็นกรรมอะไรของนาย ก. ที่ต้องเหงื่อออก ไม่ใช่อย่างนั้นหรอก นาย ก. เหงื่อออกเพราะอากาศร้อน นี่เรียกว่า*อุตุนิยาม*

แต่ไม่แน่เสมอไป บางทีนาย ก. เหงื่อออกไม่ใช่เพราะร้อนก็มี เช่น นาย ก. ไปทำความผิดไว้ พอเข้าที่ประชุม เขาเกิดสอบสวนหาตัวผู้กระทำผิด นาย ก. มีความหวาดกลัวมาก ก็อาจจะกลัวจนเหงื่อออก ในกรณีอย่างนี้ นาย ก. เหงื่อออกเพราะอะไร ตรงนี้ตอบได้ว่าเพราะกรรม นี่คือ*กรรมนิยาม*

ฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้น แม้แต่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกัน บางทีก็เกิดจากเหตุคนละอย่าง เราจะต้องเอานิยาม ๕ มาวัดวิเคราะห์ว่า มันเกิดจากอะไร อย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้วว่า เหงื่อออก อาจจะเป็นเพราะเขารู้ตัวว่าได้ทำความผิดไว้ ตอนนี้หวาดกลัวว่าจะถูกจับได้จึงเหงื่อออก ถ้าอย่างนี้ก็เป็นกรรมนิยาม แต่ถ้าอยู่ดีๆ เขาไม่ได้ทำอะไร อากาศมันร้อนหรือไปออกกำลังมากๆ ใครๆ ก็เหงื่อออกได้ เป็นธรรมดา นี่เป็นอุตุนิยาม

อีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าน้ำตาไหล เป็นเพราะอะไร เป็นนิยามอะไร ต้องวินิจฉัยจับนิยามให้ดี ในเวลาตัดสินเรื่องกรรม ถ้าเข้าใจเรื่องนิยาม ๕ จะช่วยในการอธิบายเรื่องกรรมได้มาก คนเสียใจร้องไห้ก็น้ำตาไหล แต่ดีใจก็น้ำตาไหลได้เหมือนกัน อันหนึ่งเป็น*จิตตนิยาม* เป็นไปตามการทำงานของจิต จิตที่มีความปลาบปลื้มดีใจ

หรือเสียใจก็ทำให้น้ำตาไหล แต่อาจจะบวกกับเหตุผลที่มาจาก *กรรมนิยาม* เช่นเสียใจในความผิดที่ได้กระทำไว้ แต่ก็ไม่แน่เสมอไป บางทีเราไม่ได้ดีใจหรือเสียใจสักหน่อย แต่เราไปถูกควันไฟรมเข้าก็น้ำตาไหล แล้วอันนี้เป็นนิยามอะไร ก็เป็น*อุตุนิยาม* ฉะนั้นการวินิจฉัยสิ่งต่างๆ อย่าไปลงโทษกรรมเสียทั้งหมด

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ใครก็ตามที่ยึดถือว่าอะไรๆ ทุกอย่างล้วนเป็นผลเกิดจากกรรมทั้งสิ้นนั้น เป็นคนที่ถือผิด เช่น ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ พระองค์ก็ตรัสไว้

มีพุทธพจน์ใน*สฬายตนวรรค สังยุตตนิกาย พระสุตตันตปิฎก* พระไตรปิฎกเล่ม ๑๘ ข้อ ๔๒๗ ว่า โรคบางอย่างเกิดจากการบริหารกายไม่สม่ำเสมอก็มี เกิดจากอุตุคือสภาพแวดล้อมแปรปรวนเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากเสมหะเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากดีเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ประกอบกันก็มี เกิดจากกรรมก็มี แปลว่าโรคบางอย่างเกิดจากกรรม แต่หลายอย่างเกิดจากอุตุนิยมบ้าง เกิดจากความแปรปรวนของร่างกายบ้าง เกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ เช่น พักผ่อนน้อยเกินไป ออกกำลังมากเกินไป เป็นต้นบ้าง กรรมเป็นเพียงเหตุหนึ่งเท่านั้น จะโทษกรรมไปทุกอย่างไม่ได้

ยกตัวอย่าง คนเป็นแผลในกระเพาะอาหาร บางทีเป็นเพราะฉันยาแก้ไข้แก้ปวด เช่น แอสไพรินในเวลาท้องว่าง พวกยาแก้ไขแก้ปวดเหล่านี้เป็นกรด บางทีมันก็กัดกระเพาะทะลุ อาจจะทำให้ถึงกับมรณภาพไปเลย ยาแก้ไข้แก้ปวดบางอย่างมีอันตรายมาก เขาจึงห้ามฉันเวลาท้องว่าง ต้องให้มีอะไรในท้องจึงฉันได้ บางคนเลือดไหลในกระเพาะ ไม่รู้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ที่แท้เป็น

เพราะกินยาแก้ไข้แก้ปวดนี่เอง นี่ก็เป็นเหตุอันหนึ่ง

แต่บางคนเป็นแผลในกระเพาะอาหาร เพราะความวิตกกังวล คิดอะไรต่างๆ ไม่สบายใจ กลุ้มใจบ่อยๆ คับเครียดจิตใจอยู่เสมอเป็นประจำ จึงทำให้มีกรดเกิดขึ้นในกระเพาะอาหาร แล้วกรดนี้มันก็กัดกระเพาะของตัวเองเป็นแผล จนกระทั่งเป็นโรคร้ายแรงถึงกับต้องผ่าตัดกระเพาะทิ้งไปครึ่งหนึ่งก็มี

จะเห็นว่าผลอย่างเดียวกัน แต่เกิดจากเหตุคนละอย่าง ที่ฉันแอสไพรินหรือยาแก้ปวดแก้ไข้แล้วกระเพาะทะลุ เป็น*อุตุนิยาม* แต่ที่คิดวิตกกังวลกลุ้มใจอะไรต่ออะไรแล้วเกิดแผลในกระเพาะเป็น*กรรมนิยาม* จิตใจไม่ดีมีอกุศลมากก็ทำให้โรคเกิดจากกรรมได้มากมาย อย่างที่เป็นกันมากเวลานี้คือโรคเครียด ก็โรคกรรม หรือโรคเกิดจากกรรมนั่นเอง (กรรมนิยาม ผสมด้วยจิตตนิยาม)

แต่อย่างไรก็ตาม เราต้องเอาหลักเรื่องนิยาม ๕ มาวินิจฉัย อย่าไปลงโทษกรรมทุกอย่าง แล้วบางอย่างก็เกิดจากนิยามต่างๆ หลายนิยามมาประกอบกัน

เป็นอันว่าเราควรรู้จักนิยาม ๕ ไว้ เวลาสอนชาวบ้านจะได้ให้พิจารณาเหตุผลโดยรอบคอบ

เข้าใจหลักกรรม โดยแยกจากลัทธิที่ผิดทั้งสาม

ก. สามลัทธิเดียรถีย์ มิใช่พุทธ

แง่ต่อไป คือ จะต้องแยกหลักกรรมออกจากลัทธิผิดๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เรียกว่า *ติตถายตนะ ๓*

ติตถายตนะ แปลว่า ประชุมแห่งลัทธิ ลัทธิเดียร์ถีย์ มี ๓ ลัทธิ

ลัทธิที่ ๑ ถือว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ล้วนเป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อนทั้งสิ้น (ฟังให้ดีระวังนะ จะสับสนกับพระพุทธศาสนา) ลัทธินี้เรียกว่า ***บุพเพกตวาท***

ลัทธิที่ ๒ บอกว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี ได้ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี ล้วนเป็นเพราะเทพผู้ยิ่งใหญ่บันดาลให้ทั้งสิ้น คือพระผู้เป็นเจ้าบันดาลให้เป็น ลัทธินี้เรียกว่า ***อิศวรนิรมิตวาท*** หรือ *อิสสรนิมมานเหตุวาท*

ลัทธิที่ ๓ ถือว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี ได้ไม่สุขได้ไม่ทุกข์ก็ดี ล้วนแต่เป็นเรื่องบังเอิญ เป็นไปเองลอยๆ แล้วแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุปัจจัย ลัทธินี้เรียกว่า ***อเหตุวาท***

หลักเหล่านี้มีมาในพระคัมภีร์ทั้งนั้น **ติตถายตนะ**ทั้ง ๓ ท่านกล่าวไว้ทั้งในพระสูตรและในอภิธรรม ในพระอภิธรรมท่านเน้นไว้ในคัมภีร์*วิภังค์* พระไตรปิฎกเล่ม ๓๕ ข้อ ๙๔๐ แต่ในพระสูตรก็มีใน*อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต* พระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ ข้อ ๕๐๑ แต่เรามักไม่เอามาพูดกัน ส่วน**นิยาม ๕** อยู่ในคัมภีร์ฝ่ายอภิธรรม ซึ่งอธิบายถึงเรื่องกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

นิยาม ๕ นั้น สำหรับเอาไว้พิจารณาความเป็นเหตุปัจจัยให้รอบคอบ อย่าไปเอาอะไรเข้ากรรมหมด ส่วนติตถายตนะหรือประชุมลัทธิ ๓ พวก ก็ผิดหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑. ***บุพเพกตวาท*** ถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ปางก่อน

๒. ***อิศวรนิรมิตวาท*** ถือว่าจะเป็นอะไรๆ ก็เพราะเทพผู้ยิ่งใหญ่บันดาล หรือพระผู้เป็นเจ้าบันดาล

๓. ***อเหตุวาท*** ถือว่าสิ่งทั้งหลายอะไรจะเกิดขึ้น ไม่มีเหตุ

ปัจจัย แล้วแต่จะบังเอิญเป็นไป คือลัทธิโชคชะตา

สามลัทธินี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นลัทธิที่ผิด เหตุผลคือ เพราะมันทำให้คนไม่มีฉันทะ ไม่มีความเพียรที่จะทำอะไร เนื่องจากเป็นความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไม่มีหลักเกณฑ์ หรือไปขึ้นต่อตัวการภายนอกที่เราควบคุมไม่ได้ ไม่ขึ้นกับการกระทำของเรา

ข. ลัทธิกรรมเก่า คือลัทธินิครนถ์

โดยเฉพาะลัทธิที่ ๑ นั้น ถือว่าอะไรๆ ก็แล้วแต่กรรมปางก่อน มันจะเป็นอย่างไรก็สุดแต่กรรมเก่า เราจะทำอะไรก็ไม่มีประโยชน์ กรรมปางก่อนมันกำหนดไว้หมดแล้ว แล้วเราจะไปทำอะไรได้ ก็ต้องปล่อย คอยรอ แล้วแต่มันจะเป็นไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า ลัทธินี้เป็นลัทธิของพวกนิครนถ์ หัวหน้าชื่อว่านิครนถนาฏบุตร ให้ไปดูพระไตรปิฎก เล่ม ๑๔ พระสูตรแรก *เทวทหสูตร* ตรัสเรื่องนี้โดยเฉพาะก่อนเลย ส่วนใน*อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต* ตรัสเรื่องนี้ไว้รวมกัน ๓ ลัทธิ แต่ใน*เทวทหสูตร* พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ *มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์* ตรัสเฉพาะเรื่องลัทธิที่ ๑ ไม่ตรัสลัทธิอื่นด้วย

ลัทธินิครนถ์นี้ถือว่า อะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำให้สิ้นกรรมโดยไม่ทำกรรมใหม่ และเผากรรมเก่าให้หมดสิ้นไปด้วยการบำเพ็ญตบะ ลัทธินี้ต้องแยกให้ดีจากพุทธศาสนา

ต้องระวังตัวเราเองด้วยว่าจะผลุนผลันหรือผลีผลามตกลงไปใน ๓ ลัทธินี้ โดยเฉพาะลัทธิกรรมเก่าที่ถือว่าอะไรๆ ก็แล้วแต่กรรมเก่าเท่านั้น

คำว่า "กรรม" นี้เป็นคำกลางๆ เป็นอดีตก็ได้ ปัจจุบันก็ได้ อนาคตก็ได้ พุทธศาสนาเน้นปัจจุบันมาก กรรมเก่าไม่ใช่ไม่มีผล มันมีผลสำคัญ แต่มันเสร็จไปแล้วและเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดผลในปัจจุบัน ซึ่งเราจะต้องใช้ปัญญาแยกแยะเพื่อทำกรรมที่ดีและแก้ไขปรับปรุงตัวให้เกิดผลที่ดีต่อไปภายหน้า นี่พูดกันทั่วๆ ไป โดยหลักการก็คือ ต้องพยายามแยกให้ถูกต้อง มี ๓ ลัทธินี้ ที่จะต้องทำความเข้าใจเสียก่อนเป็นเบื้องต้น

ค. อันตรายเกิดขึ้นมา เพราะวางอุเบกขาแบบเฉยโง่

ก่อนจะผ่านไป มีเกร็ดแทรกอีกนิดหนึ่ง คือ ความเชื่อถือที่คลาดเคลื่อนนิดๆ หน่อยๆ ซึ่งทำให้การปฏิบัติผิดได้ เช่น การถือแต่ลัทธิกรรมเก่า บางทีก็ทำให้เรามองคนว่าที่เขาประสบผลร้ายเกิดมายากจน หรือได้รับเคราะห์กรรมต่างๆ ก็เพราะเป็นกรรมของเขาเท่านั้น เมื่อเราบอกว่านี่เป็นกรรมของเขาแล้ว เราก็เลยบอกว่าให้เขาก้มหน้ารับกรรมไป เราก็ไม่ต้องช่วยอะไร

เมื่อถือว่าเป็นกรรมของเขา เราก็วางเฉย แถมยังบอกว่าเราปฏิบัติธรรมด้วย คือถือ*อุเบกขา* วางเฉยเสีย ไม่ช่วย คนก็เลยไม่ต้องช่วยเหลือกัน คนที่ได้รับเคราะห์ ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ก็ต้องลำบากต่อไป มีฝรั่งพวกหนึ่งติเตียนพุทธศาสนาว่าสอนคนแบบนี้ เราต้องพิจารณาตัวเราเองว่า เราสอนอย่างนั้นจริงหรือเปล่า แต่ตามหลักพุทธศาสนาที่แท้นั้น ไม่ได้สอนอย่างนี้ เรื่องอย่างนี้มีความละเอียดอ่อน(ทางปัญญา)

เราบอกว่า คนประสบเคราะห์กรรม ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ก็กรรมของเขา ให้เขาก้มหน้ารับกรรมไป อย่างนี้ถูกไหม อย่างนี้ถือว่าวางอุเบกขาใช่หรือไม่

อุเบกขาแปลว่าอะไรแน่ *อุเบกขา* คือความวางเฉยในแง่ที่วางใจเป็นกลาง ในเมื่อเขาสมควรจะต้องรับผิดชอบตัวเอง เช่นเกี่ยวกับความเป็นธรรม เพื่อรักษาความเป็นธรรมแล้ว ต้องวางใจเป็นกลางก่อน เมื่อจะต้องลงโทษก็ลงโทษไปตามเหตุผล คือตามกรรมที่เขาทำ เช่น ศาลจะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง เมื่อคนทำความผิดมา ผู้พิพากษาก็ต้องวางใจเป็นกลาง แล้วตัดสิน ถ้าเขาเป็นผู้ผิด ก็ต้องได้รับโทษตามกฎหมายกบิลเมือง อย่างนี้เรียกว่า วางอุเบกขา

การวางอุเบกขานั้นเป็นไปพร้อมกับการรักษาธรรม คือในจิตใจมีเจตนาที่จะรักษาธรรมไว้ เมื่อจะช่วยคนก็ต้องไม่ให้เสียธรรม ถ้าหากคิดเมตตากรุณาช่วยโจรแล้วเสียธรรมก็ผิด เมตตากรุณาต้องไม่เกินอุเบกขา เมตตา-กรุณา-มุทิตา รักษาคน แต่อุเบกขานั้นรักษาธรรมไว้ ในกรณีที่ไม่ได้รักษาธรรมเลย และก็ไม่ช่วยคน อย่างนี้ผิด นี่ว่าอย่างรวบรัดแบบพูดกันง่ายๆ

ถ้าเราไปเจอคนทุกข์ยากขัดสนข้นแค้น เราจะอ้างว่าเป็น(ผล)กรรมของเขาแต่ชาติปางก่อน ให้เขาก้มหน้ารับกรรมไป การอ้างอย่างนี้ผิดถึง ๓ ด้าน ๓ ขั้นตอน

๑. ถ้าเป็นผลกรรมชาติก่อน นี่ก็คือเขาได้รับผลของกรรมนั้นแล้ว คือเกิดมาจน สภาพปัจจุบันคือสภาพที่ได้รับผลแล้ว ไม่ใช่สภาพรอผล เมื่อผลกรรมเก่าออกไปแล้ว หน้าที่ของเราที่จะทำต่อสภาพปัจจุบันที่เขาทุกข์ยาก ก็คือ ต้องใช้เมตตากรุณาไปช่วยเหลือ

เหมือนกับกรณีเด็กว่ายน้ำไม่เป็น เล่นซน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ แล้วไปตกน้ำ การที่เขาตกน้ำก็เป็นการรับ(ผล)กรรมของเขาแล้ว ตอนนี้เขากำลังทุกข์ ถึงตอนที่เราต้องใช้ความกรุณาไปช่วย จะไปอ้างว่าเป็น(ผล)กรรมของเขาแล้วปล่อยให้เด็กตาย ย่อมไม่ถูกต้อง

๒. คนเราทำกรรมดี-ชั่วต่างๆ มักจะปนๆ กันไป บางคนทั้งที่ทำความดีมาก แต่เวลาจะตายจิตแว่บไปนึกถึงกรรมไม่ดี เลยพลาดมาเกิดไม่ดี เราพวกมนุษย์ปุถุชนไม่ได้หยั่งรู้เรื่องอย่างนี้เพียงพอที่จะตัดสิน แต่ภาพปัจจุบันคือเขาทุกข์เดือดร้อนเป็นที่ตั้งของกรุณา จึงต้องใช้ธรรมข้อกรุณาเข้าไปช่วยเหลือ

๓. ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งหรืออย่างเดียวกันอาจเกิดจากเหตุปัจจัยต่างอย่าง หรือหลายเหตุปัจจัยประกอบกัน อย่างที่พูดแล้วในเรื่อง*นิยาม ๕* เหตุปัจจัยในอดีตก็มี เหตุปัจจัยในปัจจุบันก็มี เหตุปัจจัยภายในก็มี เหตุปัจจัยภายนอกก็มี

ในเรื่องความยากจนนี้ ถ้าเป็นสภาพทางสังคม ขอให้ลองไปดูอย่าง*จักกวัตติสูตร* (พระไตรปิฎกเล่ม ๑๑) หรือ*กูฏทันตสูตร* (พระไตรปิฎกเล่ม ๙) จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นเหตุปัจจัยและการแก้ไขปัญหาด้านการบริหารการปกครองบ้านเมือง อย่างนี้เป็นตัวอย่าง ซึ่งจะต้องไม่มองข้ามไป อย่ามองอะไรแบบทึกทักทันทีง่ายๆ หลักธรรมประเภทนี้ทรงสอนไว้เพื่อให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ไม่ใช่มองแบบตีคลุม

ในกรณีอย่างนี้ ถ้าเราถืออุเบกขาวางเฉย ก็กลายเป็น***อัญญาณุเบกขา*** คือเฉยโง่ กลายเป็นบาปอกุศลไป เพราะวางเฉยโดยไม่รู้เรื่องราว ไม่เหมือนกรณีที่มีคนลักขโมยของ แล้วถูกจับคุมขัง เรารู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วเราจึงวางอุเบกขาเพื่อรักษาธรรม

ฉะนั้น ถ้าหากคนเขามีความทุกข์ยากเดือดร้อน เรื่องอะไรจะไม่ช่วย การช่วยนั้นก็เป็นการทำกรรมดีของตัวเราเองด้วย และก็เป็นการเมตตากรุณาช่วยเขา ให้เขาทำความดี โดยเมื่อได้รับการช่วยเหลือนั้นแล้ว เขาก็มีโอกาสแก้ไขปรับปรุงตัวและมีกำลังที่จะไปทำกรรมดีอื่นๆ ต่อไป แต่การช่วยที่ดีที่สุดก็คือการช่วยให้เขาช่วยตัวเองได้

ทั้งนี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในรายละเอียด แต่การที่จะบอกเหมาลงไปว่า คนได้รับทุกข์ยากเดือดร้อน เป็นกรรมของเขาปล่อยให้เขารับกรรมไป อย่างนี้ไม่ถูก ต้องมีหลักว่าเป็นเรื่องของการรักษาธรรมหรือไม่ เหล่านี้เป็นแง่ต่างๆ ที่จะมาช่วยในการพิจารณาเรื่องกรรม

บุญ-บาป กุศล-อกุศล

อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องความหมายของกรรม ที่แยกเป็นกุศล อกุศล เป็นบุญ เป็นบาป

ในเวลาแยกประเภทกรรม เรามักแยกเป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม หรือง่ายๆ ก็เป็น*บุญ* เป็น*บาป* หรือ*บุญกรรม* และ*บาปกรรม* เราจะอธิบายเรื่องกรรมได้ชัดเจน เมื่อเราอธิบายความหมายของกุศล อกุศล บุญ บาปได้ด้วย

ก. กุศล คืออะไร?

กุศลมีความหมายอย่างไร ชาวบ้านมักจะมีความสงสัยหรือเข้าใจพร่าๆ มัวๆ เขามักจะไม่รู้ว่าอะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

พอบอกว่า เชิญชวนมาทำบุญทำกุศลกัน ให้บริจาคเงินสร้างศาลา แล้วได้กุศล ชาวบ้านก็ไม่รู้ว่า กุศลคืออะไร

บางทีชาวบ้านมองกุศลคล้ายกับว่าเป็นตัวอะไร หรือเป็นอำนาจอะไรอย่างหนึ่งที่ลอยอยู่ที่ไหนไม่รู้ ซึ่งมองไม่เห็น แล้วจะมาช่วยคนในเมื่อถึงเวลาที่ควรจะช่วย แต่ทีนี้ความหมายที่ถูกต้องในทางหลักธรรมเป็นอย่างไร

กุศล นั้นตามหลักท่านบอกว่า แยกความหมายได้ ๔ อย่าง

ความหมายที่ ๑ ว่า *อาโรคยะ* แปลว่า ไม่มีโรค หมายความว่า เป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ คำว่าสุขภาพในที่นี้หมายถึงสุขภาพของจิตใจ ซึ่งเป็นฐานของสุขภาพกายด้วย คือทำให้จิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ เหมือนกับร่างกายของเรานี้ เมื่อไม่มีโรคก็เป็นร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จิตใจที่ไม่ถูกโรคคือกิเลสเบียดเบียน ก็เป็นจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ สบายคล่องแคล่ว ใช้งานได้ดี อย่างที่ท่านเรียกว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน จิตใจแบบนี้เรียกว่าเป็นจิตใจไม่มีโรค

ความหมายที่ ๒ ว่า *อนวัชชะ* แปลว่า ไม่เสียหาย ไม่มีโทษ คือ ไม่มีสิ่งมัวหมอง ไม่สกปรก ไม่บกพร่อง สะอาด ผ่องแผ้ว ผ่องใส ปลอดโปร่ง เป็นต้น เอาง่ายๆ ว่า สะอาดบริสุทธิ์

ความหมายที่ ๓ ว่า *โกศลสัมภูต* แปลว่าเกิดจากปัญญา เกิดจากความฉลาด หมายความว่า กุศลเป็นเรื่องที่ประกอบไปด้วยปัญญา คือความรู้เข้าใจ ทำด้วยความรู้เหตุผล และทำตามความรู้เหตุผลนั้น เช่นมองเห็นความดีความชั่ว รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์ รู้ไม่ใช่ประโยชน์ ทำด้วยจิตใจที่สว่างไม่โง่เขลามืดมัว เรียกว่า เป็นความสว่างของจิตใจ เมื่อมีกุศลเกิดขึ้นในจิตใจแล้ว

ไม่ปิดบังปัญญา จิตใจสว่าง ไม่มืดไม่บอด มองเห็นอะไรๆ ถูกต้องตามความเป็นจริง

ความหมายที่ ๔ สุดท้ายคือ *สุขวิบาก* มีสุขเป็นผล ทำให้เกิดความสุข เวลาทำจิตใจก็โปร่งสบาย สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส สงบเย็น ไม่เร่าร้อน บีบคั้น อึดอัด คับแค้น

ที่ว่ามาทั้ง ๔ ข้อนี้คือความหมายของกุศล เป็นลักษณะที่จะเอามาวินิจฉัย คือ สิ่งที่เป็นกุศลนั้นจะต้อง ๑. อโรค ไม่มีโรคเกื้อกูล จิตใจมีความแข็งแรงสมบูรณ์ จิตใจคล่องแคล่ว ใช้งานได้ดี ๒. อนวัชชะ ไม่มีโทษ ไม่มีมลทิน ไม่มัวหมอง ไม่เสื่อมเสีย มีความสะอาด บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ปลอดโปร่ง ๓. โกศลสัมภูต มีปัญญา รู้เหตุผล รู้ดีชั่ว รู้คุณรู้โทษ สว่าง ไม่มืดมัว และ ๔. สุขวิบาก มีสุขเป็นผล ทำด้วยความโปร่งสบาย ทำแล้วก็แช่มชื่นเย็นใจ

ตัวอย่างลักษณะและอาการของกุศลที่เกิดขึ้นในใจ เช่น มี*เมตตา*เป็นอย่างไร พอเมตตาเกิดขึ้นในใจปั๊บ ก็เย็นฉ่ำ จิตใจไม่มีโรค จิตใจมีความแข็งแรงในตัวของมัน มีความเอิบอิ่ม สบาย เย็นชื่น ยิ้มได้ ปลอดโปร่งผ่องใส ทั้งใจทั้งกายราบรื่นผ่อนคลาย เลือดลมเดินคล่องดี และมีความรู้ความเข้าใจ สว่างอยู่ภายในว่าคนอื่นเขามีความสุขความทุกข์อย่างไร เราควรจะมีจิตใจต่อเขาอย่างไร และมีความสุขพร้อมอยู่ในตัวด้วย

แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามี*โทสะ*เกิดขึ้น เป็นอย่างไร พอโทสะหรือความโกรธ ความคิดประทุษร้ายเกิดขึ้นปั๊บ ก็รู้สึกเร่าร้อนแผดเผา จิตเป็นโรค จิตบกพร่อง ถูกบีบคั้น มันไม่สบาย ถูกเบียดเบียนขุ่นมัว ไม่บริสุทธิ์ ไม่สะอาด ไม่ปลอดโปร่ง ไม่ผ่องใส ใจข้อง กายเครียด เลือดลมคั่ง และมืดมัวเหมือนตาบอด ไม่รู้ ไม่คิด ไม่มอง

เห็นบุญเห็นคุณ ไม่คำนึงถึงโทษ ไม่รู้ว่าใครเป็นใครทั้งนั้น และมีความทุกข์ พลุ่งพล่าน เดือดร้อนใจ นี่ลักษณะของอกุศล

เพราะฉะนั้น กุศลและอกุศลจึงไม่ต้องไปรอดูผลข้างนอก พอเกิดขึ้นในใจก็บอกตัวเองของมันทันที ปรากฏผลแก่ชีวิตจิตใจเป็นความหมายของตัวมันเอง พอมีขึ้นมาปั๊บก็สำเร็จความหมายในตัวทันที ถ้าใครถามว่าดีชั่วมีจริงไหม ก็บอกว่าฉันไม่ตอบละ มันก็เป็นอย่างที่มันเป็นนั่นแหละ

ความเป็นกุศลและอกุศลเป็นสภาวะตามธรรมชาติ มันมีภาวะของมันอยู่ในตัวแล้ว เราต้องอธิบายกรรมให้ลึกเข้ามาถึงความหมายในจิตใจที่เป็นพื้นแท้ๆ ของตัวมันเอง ให้เห็นว่ามันมีความหมายอยู่ในตัวของมันเองพร้อมแล้ว ไม่ต้องไปรอผลไกล

ถาม: อาโรคยะ แปลว่า ไม่มีโรคใช่ไหมครับ

ตอบ: อาโรคยะ มาจากอโรคะ คือ อ+โรค อโรค ก็คือ ไม่มีโรค แล้วบวก *ณฺย* ปัจจัย เข้าไป เป็น *ภาวตัทธิต* ตามหลักไวยากรณ์เป็น *อาโรคฺย* แปลว่า ความเป็นอโรค คือ ความไม่มีโรค นี้หมายถึง ความไม่เป็นโรคของจิต ไม่ใช่แค่โรคของร่างกาย จิตที่ไม่มีโรค ก็สมบูรณ์แข็งแรง และช่วยหนุนสุขภาพร่างกายด้วย

แม้แต่ภาษิตที่เราท่องกันในภาษาไทยที่เพี้ยนเป็น*อโรคยา ปรมา ลาภา* นั้น (ความจริงภาษาบาลีเป็น *อาโรคฺยปรมา ลาภา*) ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ความหมายที่แท้จริงไม่ได้มุ่งเพียงไม่มีโรคกาย ที่ว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง หรือ ลาภทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่งนั้น พระองค์หมายถึงพระนิพพาน *อาโรคยะ* นี้ หมายถึง พระนิพพาน พระนิพพานเป็นภาวะไร้โรค คือความมีสุขภาพจิตสมบูรณ์

เรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสกับมาคัณฑิยะ ท่านมาคัณฑิยะไปสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า อ้างสุภาษิตเก่าว่า *อาโรคฺยปรมา ลาภา* ซึ่งในที่นี้เขามีความเข้าใจว่าเป็นโรคกาย แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่ามันไม่ได้มีความหมายแคบเท่านั้น แต่หมายถึงความไม่มีโรคทางจิตใจด้วย ใช้ได้ทุกระดับ

สำหรับชาวบ้านก็ใช้ในระดับโรคทางกายธรรมดา แต่ในทางธรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรในมัชฌิมนิกาย หมายถึงพระนิพพานเลย เป็นภาวะไม่มีโรคโดยสมบูรณ์ตั้งแต่ในจิตใจ หมายความว่าภาษิตนี้ใช้ได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาวบ้าน ไปจนกระทั่งถึงบรรลุนิพพาน แต่ให้รู้ความหมายแต่ละขั้นๆ

ความหมายของคำว่า "กุศล" ก็ให้เข้าใจตามลักษณะที่ว่ามานี้ ส่วนที่เป็นอกุศลก็ตรงข้าม ดังได้ยกตัวอย่างไปแล้ว เช่น เมื่อเมตตาเกิดขึ้นในใจเป็นอย่างไร โทสะเกิดขึ้นเป็นอย่างไร ลักษณะก็จะผิดกันให้เห็นชัดๆ ว่า ผลมันเกิดทันที อย่างที่เรียกว่าเป็น *สันทิฏฐิโก* เห็นเอง เห็นทันตา

ข. บุญ หมายความแค่ไหน?

คำที่เนื่องกันอยู่กับ*กุศล*และ*อกุศล* ก็คือคำว่า "บุญ" และ "บาป" บุญกับกุศล และบาปกับอกุศล ต่างกันอย่างไร

ในที่หลายแห่งใช้แทนกันได้ อย่างในพุทธพจน์ที่ตรัสเรื่อง *ปธาน* คือความเพียร ๔ ก็ตรัสคำว่าอกุศลกับคำว่าบาปไว้ด้วยกันอยู่ในประโยคเดียวกัน คือเป็นถ้อยคำที่ช่วยขยายความซึ่งกันและกัน เช่นว่า ภิกษุยังฉันทะให้เกิดขึ้น ระดมความเพียรเพื่อปิดกั้นบาปอกุศลธรรมซึ่งยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น นี้เรียกว่า สังวรปธาน

แสดงให้เห็นว่าบาปกับอกุศลมาด้วยกัน

แต่สำหรับบุญกับกุศล ท่านบอกว่า มันมีความกว้างแคบกว่ากันอยู่หน่อย คือ *กุศล* นั้นใช้ได้ทั้งโลกิยะและโลกุตตระ เป็นคำกลางๆ และเป็นคำที่ใช้ในทางหลักวิชาการมากกว่า บางทีก็ระบุว่า โลกิยกุศล โลกุตตรกุศล แต่ถ้าพูดเป็นกลางๆ จะเป็นโลกิยะก็ได้ เป็นโลกุตตระก็ได้

ส่วนคำว่า*บุญ* นิยมใช้ในระดับโลกิยะ แต่ก็ไม่เสมอไป มีบางแห่งเหมือนกันที่ท่านใช้ในระดับโลกุตตระ อย่างที่แยกเรียกว่า *โอปธิกปุญฺญ* แปลว่า บุญที่เนื่องด้วยอุปธิ และ *อโนปธิกปุญฺญ* บุญไม่เนื่องด้วยอุปธิ เป็นต้น หรือบางทีใช้ตรงๆ ว่า *โลกุตตรปุญญะ* บุญในระดับโลกุตตระ

แต่โดยทั่วไปแล้ว บุญใช้ในระดับโลกิยะ ส่วนกุศลเป็นคำกลางๆ ใช้ได้ทั้งโลกิยะและโลกุตตระ นี่เป็นความกว้างแคบกว่ากันนิดหน่อยระหว่างบุญกับกุศลในแง่รูปศัพท์ ซึ่งก็อาจเอาไปช่วยประกอบเวลาอธิบายเรื่องกรรมได้ แต่เป็นเรื่องเกร็ด ไม่ใช่เป็นตัวหลักใหญ่

บุญ นัยหนึ่งแปลว่า *เป็นเครื่องชำระสันดาน* เป็นเครื่องชำระล้างทำให้จิตใจสะอาด ในเวลาที่สิ่งซึ่งเป็นบุญเกิดขึ้นในใจ เช่น มีเมตตาเกิดขึ้น ก็ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ศรัทธาเกิดขึ้นจิตใจก็ผ่องใส ทำให้หายเศร้าหมอง หายสกปรก

ความหมายต่อไปนักวิเคราะห์ศัพท์ แปล *บุญ* ว่า *นำมาซึ่งการบูชา* หรือทำให้เป็นผู้ควรบูชา คือใครก็ตามสั่งสมบุญไว้ สั่งสมความดี เช่น สั่งสมศรัทธา เมตตา กรุณา มุทิตา ผู้นั้นก็มีแต่คุณธรรมมากมาย และคุณธรรมหรือคุณสมบัติเหล่านั้นก็ยกระดับชีวิต

จิตใจของเขาขึ้นทำให้เป็นผู้ควรบูชา ฉะนั้น ความหมายหนึ่งของบุญก็คือ ทำให้เป็นคนน่าบูชา

อีกความหมายหนึ่งคือ *ทำให้เกิดผลที่น่าชื่นชม* เพราะว่าเมื่อเกิดบุญแล้วก็มีวิบากที่ดีงาม น่าชื่นชม จึงเรียกว่ามีผลอันน่าชื่นชม ใกล้กับพุทธพจน์ที่ว่า *สุขสฺเสตํ อธิวจนํ ยทิทํ ปุญฺญานิ* ซึ่งแปลว่า ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข เมื่อบุญเกิดขึ้นในใจแล้ว จิตใจก็สบาย มีความเอิบอิ่มแช่มชื่นผ่องใส บุญจึงเป็นชื่อของความสุข

ส่วนบาปนั้นตรงกันข้าม ***บาป*** นั้นโดยตัวอักษร หรือโดยพยัญชนะ แปลว่า *สภาวะที่ทำให้ถึงทุคติ* หรือ*ทำให้ไปในที่ชั่ว* หมายถึงสิ่งที่ทำให้จิตตกต่ำ พอบาปเกิดขึ้น ความคิดไม่ดีเกิดขึ้น โทสะ โลภะ เกิดขึ้น จิตก็ตกต่ำลงไป และนำไปสู่ทุคติด้วย

ท่านให้ความหมายโดยพยัญชนะอีกอย่างหนึ่งว่า *เป็นสิ่งที่คนดีพากันรักษาตนให้ปราศไป* หมายความว่า คนดีทั้งหลายจะรักษาตนเองให้พ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ จึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นบาป เป็นสิ่งที่คนดีละทิ้ง พยายามหลีกหลบเลี่ยงหนีไม่อยากเกี่ยวข้องด้วย นี่เป็นความหมายประกอบ ซึ่งอาจจะเอาไปใช้อธิบายเป็นเกร็ดได้ ไม่ใช่ตัวหลักแท้ๆ เอามาพูดรวมไว้ด้วยในแง่ต่างๆ ที่เราจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรม

เท่าที่ได้บรรยายมา เมื่อว่าโดยสรุปก็มีความสำคัญที่จะต้องมองอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กรรมเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ถ้าจะอธิบายลงลึกก็ต้องโยงเข้าไปในเรื่องไตรวัฏฏ์ คือ กิเลส กรรม และวิบาก เข้าสู่หลัก***ปฏิจจสมุปบาท***

๒. จะต้องรู้ว่ากรรมนี้เป็นนิยามหนึ่ง หรือกฎหนึ่งในบรรดา***นิยาม ๕*** เท่านั้น อย่าเหมาทุกอย่างเข้าเป็นกรรมหมด ต้องแยกแยะเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง

๓. ต้องแยกหลักกรรมออกจาก***ลัทธิผิดสาม***อย่างให้ได้ด้วย คือ ลัทธิปุพเพกตวาท ลัทธิอิศวรนิรมิตวาท และลัทธิอเหตุวาท

๔. ให้นำความเข้าใจความหมายของ***กุศล อกุศล*** มาช่วยในการอธิบายแง่ลึก ให้เห็นผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจ ให้เข้าใจความหมายของกรรมที่แท้จริง ที่เป็นสภาวะอยู่ในจิตใจ ซึ่งมีผลประจักษ์ทันที

ตอน ๒
กรรม โดยใช้การ

ความสำคัญของมโนกรรม/ ค่านิยมกำหนดวิถีชีวิตและสังคม

ขอผ่านไปยังเรื่องการให้ผลของกรรม อย่างที่บอกแล้วว่าเราได้ยินบ่อยๆ เกี่ยวกับคำอธิบายการให้ผลของกรรมแบบโลดโผนซึ่งเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น เป็นเหตุการณ์ใหญ่ๆ แบบที่ว่าทำให้สัตว์ขาหัก แล้วต่อมาตัวเองไปถูกรถทับขาหัก อะไรทำนองนี้ ซึ่งได้ยินกันบ่อย จนบางทีทำให้รู้สึกว่า กรรมเป็นอำนาจเร้นลับอย่างหนึ่งซึ่งลอยอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ มันคอยจ้องจะมาลงโทษเรา ถ้าอธิบายแบบนี้ก็มีปัญหาที่บอกแล้วว่า คนที่เป็นนักคิดเหตุผลจะไม่ค่อยยอมรับ

ลองมาพิจารณากันดูว่า เราจะสามารถอธิบายกรรมในแง่สืบสาวเหตุปัจจัยได้อย่างไร ความเป็นเหตุเป็นผลนั้นอยู่ที่การสืบสาวเหตุปัจจัย ให้เห็นว่าแต่ละอย่างเชื่อมโยงกัน สืบทอดและต่อเนื่องกันอย่างไร จึงมาออกผลอย่างนี้ ถ้าอธิบายตรงนี้ได้ คนจะต้องยอมรับ

การที่จะอธิบายอย่างนี้ได้ก็ต้องลงไปถึงจุดเริ่มของมัน คือถึงข้างในจิตใจ พระพุทธเจ้าตรัสว่า *กรรม* มี ๓ คือ *กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม*

ในบรรดากรรม ๓ อย่างนั้น กรรมที่ละเอียดอ่อนที่สุดก็ได้แก่ ***มโนกรรม*** คือ กรรมทางใจ

กรรมทางใจนอกจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนแล้ว ก็เป็นจุดเริ่มด้วย หมายความว่า การกระทำที่จะออกมาเป็นวจีกรรมและเป็นกายกรรมได้ ก็เพราะเกิดขึ้นเป็นมโนกรรมก่อน คนเราต้องคิดก่อน คิดขึ้นมาในใจ คิดชั่วแล้วจึงพูดชั่ว ทำชั่ว ถ้าพูดชั่วขึ้นเฉยๆ อาจเป็นเพียงเคยปากหรือใช้คำพูดไม่ถูกเท่านั้น ไม่ใช่เป็นกรรม

คนจะทำอะไรก็เริ่มจากความนึกคิดในใจ ที่เรียกว่ามโนกรรม ในทางพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสโดยทรงเปรียบเทียบกับลัทธินิครนถ์

ในลัทธินิครนถ์เขาเรียกกรรมว่า ทัณฑะ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ คือ กายทัณฑะ วจีทัณฑะ มโนทัณฑะ และบอกว่ากายทัณฑะสำคัญที่สุด เพราะว่าเพียงลำพังคิดอย่างเดียวไม่ทำให้ตายได้ แต่ถ้าเป็นกายทัณฑะ เอามีดมา ไปถึงฟันคอ ก็ตายแน่ๆ หรือว่าฉวยปืนมายิงก็ตาย ลำพังคิดไม่ตาย เพราะฉะนั้น ลัทธินิครนถ์ถือว่ากายทัณฑะสำคัญที่สุด

แต่พระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะมโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้น เป็นตัวการใหญ่ เป็นเจ้าของแผนการ บุคคลก็ดี สังคมก็ดี จะเป็นไปอย่างไรก็ดำเนินไปตามมโนกรรมเป็นใหญ่ มโนกรรมเป็นตัวกำหนดวิถีหรือชี้แนวทางให้แก่แนวคิด ความนิยม ความเชื่อถือ เป็นตัวกำกับการ เช่น คนๆ หนึ่งมีความชอบในอะไร ใฝ่ในอะไร ชีวิตของเขาก็จะดำเนินไปตามวิถีทางที่ชอบที่ใฝ่นั้น

สมมติว่าเด็กคนหนึ่งเกิดชอบบวชพระ ชอบห่มผ้าเหลือง เห็นเณรแล้วก็อยากเป็นเณรบ้าง ความฝักใฝ่พอใจอันนี้ก็มาหล่อหลอมทำให้เขาคิดที่จะบวช ต่อมาเขาก็อาจจะบวชแล้วก็อยู่ในพระศาสนาไป แต่อีกคนหนึ่งจิตชอบใฝ่ไปในทางที่อยากได้ของของคนอื่น โดยไม่ต้องทำอะไร ก็อาจจะไปลักขโมย วิถีชีวิตก็จะหันเหไปอีกแบบหนึ่ง นี้ก็คือเรื่องของมโนกรรม ที่มีผลบันดาลชีวิตทั้งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ กัน ความนิยม ความชอบ ความเชื่อถือต่างๆ นี้เป็นเครื่องกำหนดชะตาและสร้างชีวิตของคน พระพุทธศาสนามองในขั้นลึกซึ้งอย่างนี้ จึงถือว่ามโนกรรมสำคัญ

แม้แต่สังคมมนุษย์ที่จะเป็นไปอย่างไร ก็เริ่มมาจากมโนกรรม เช่นสิ่งที่ปัจจุบันนี้ชอบเรียกว่า***ค่านิยม*** เมื่อสังคมมีค่านิยมอย่างไร ก็จะชักนำลักษณะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้นให้เป็นอย่างนั้น

ยกตัวอย่างเช่น คนในสังคมหนึ่งถือว่าถ้าเรารักษาระเบียบวินัยได้เคร่งครัดก็เป็นคนเก่ง ความเก่งกล้าสามารถอยู่ที่การทำได้ตามระเบียบแบบแผน ความนิยมความเก่งในแง่นี้ก็เรียกว่าเป็นค่านิยมในการรักษาระเบียบวินัย คนพวกนี้ก็จะพยายามรักษาระเบียบวินัยให้เคร่งครัด จนอาจทำให้ประเทศนั้น สังคมนั้น มีระเบียบวินัยดี

ส่วนในอีกสังคมหนึ่ง คนอาจจะมีค่านิยมตรงข้าม โดยมีความชื่นชมว่า ใครไม่ต้องทำตามระเบียบได้ ใครฝืนระเบียบได้ ใครมีอภิสิทธิ์ไม่ต้องทำตามกฎเกณฑ์ได้ เป็นคนเก่ง ในสังคมแบบนี้ คนก็จะไม่มีระเบียบวินัย เพราะถือว่าใครไม่ต้องทำตามระเบียบได้ คนนั้นเก่ง

ขอให้ลองคิดดูว่า สังคมของเรา เป็นสังคมแบบไหน มีค่านิยมอย่างไร นี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ความใฝ่ความชอบอะไรต่างๆ ที่อยู่ในจิตใจเป็นตัวนำ เป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของบุคคล และเป็นเครื่องชี้นำชะตากรรมของสังคม

สังคมใดมีค่านิยมที่ดีงาม เอื้อต่อการพัฒนา สังคมนั้นก็มีทางที่จะพัฒนาไปได้ดี สังคมใดมีค่านิยมต่ำทราม ขัดถ่วงการพัฒนา สังคมนั้นก็มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรม พัฒนาได้ยาก จะประสบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาอย่างมากมาย ถ้าจะพัฒนาสังคมนั้นให้ก้าวหน้า ถ้าต้องการให้สังคมเจริญ พัฒนาไปได้ดี ก็จะต้องแก้ค่านิยมที่ผิดพลาดให้ได้ และต้องสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นด้วย

เรื่องค่านิยมนี้เป็นตัวอย่างเด่นชัดอย่างหนึ่งของมโนกรรม มโนกรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก มีผลระยะยาว ลึกซึ้งและกว้างไกล ครอบคลุมไปหมด พระพุทธศาสนาถือว่าค่านิยมนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก และมองที่จิตใจเป็นจุดเริ่มต้น เพราะฉะนั้นในการพิจารณาเรื่องกรรม จะต้องให้เข้าใจถึงหลักการของพระพุทธศาสนา ที่ถือว่า *มโนกรรม*สำคัญที่สุด และให้เห็นว่าสำคัญอย่างไร นี้คือจุดที่หนึ่ง

จิตสำนึก-จิตไร้สำนึก/ภวังคจิต-วิถีจิต

สืบเนื่องจากเรื่องมโนกรรมนั้น ก็ทำให้ต้องมาศึกษาเรื่องจิตให้มากขึ้น จิตใจของคนเรานี้คิดนึกอะไรต่างๆ สิ่งที่พูดและทำก็เป็นไปตามจิตใจ แต่จิตใจเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน บางครั้งและในเรื่องบางอย่างเราบอกไม่ถูกด้วยซ้ำว่าตัวเราเองเป็นอย่างไร

บางทีเราทำอะไรไปอย่างหนึ่ง เราบอกไม่ถูกว่าทำไมเราจึงทำอย่างนั้น เพราะว่าจิตใจมีความสลับซับซ้อนมาก

ตามหลักพุทธศาสนานั้น มีการแบ่งจิตเป็น ๒ ระดับ คือ *จิตระดับวิถี* กับ*จิตระดับภวังค์* จิตระดับภวังค์เป็นจิตที่เป็นองค์แห่งภพ เป็นระดับที่เราไม่รู้ตัว เรียกได้ว่าไร้สำนึก ภพจะเป็นอย่างไร ชีวิตแท้ๆ ที่กรรมออกผลจะเป็นอย่างไรนั้นอยู่ที่ภวังค์ แม้แต่จุติปฏิสนธิก็เป็นภวังคจิต ฉะนั้นเราจะมาพิจารณาเฉพาะจิตในระดับที่เรารู้สำนึกกันนี้ไม่ได้ การพิจารณาเรื่องกรรมนี้ จะต้องลึกลงไปถึงขั้นจิตต่ำกว่าหรือเลยสำนึกไป อย่างที่เราใช้ศัพท์ว่า*ภวังค์*

ในจิตวิทยาสมัยนี้ก็มีหลายสาขา หลายสำนัก ซึ่งมีกลุ่มสำคัญที่เขาศึกษาเรื่องจิตแบบนี้เหมือนกัน เขาแบ่งจิตเป็น *จิตสำนึก* กับ*จิตไร้สำนึก* จิตสำนึกก็คือจิตที่รู้ตัว ที่พูดสิ่งต่างๆ ทำสิ่งต่างๆ อย่างที่รู้ๆ กันอยู่ แต่มีจิตอีกส่วนหนึ่งเป็นจิตไร้สำนึก ไม่รู้ตัว จิตที่ไร้สำนึกนี้เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา เขาเทียบเหมือนภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ในน้ำ น้ำแข็งส่วนที่อยู่ใต้น้ำมีมากกว่า และมากกว่าเยอะแยะด้วย ส่วนที่โผล่มามีนิดเดียว คือจิตสำนึกที่เรารู้ตัวกันอยู่ พูดจาทำอะไรกันอยู่นี้ แต่ส่วนที่ไม่รู้สำนึกหรือไร้สำนึกนั้น เหมือนก้อนน้ำแข็งที่อยู่ใต้พื้นน้ำ ซึ่งมีมากกว่าเยอะแยะ เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา

การศึกษาเรื่องจิตนั้นจะต้องศึกษาไปถึงขั้นจิตไร้สำนึก ที่เป็นจิตส่วนใหญ่ มิฉะนั้นจะรู้เรื่องจิตนิดเดียวเท่านั้น การพิจารณาเรื่องกรรมก็จะต้องเข้าไปให้ถึงจุดนี้

ในเรื่องจิตไร้สำนึกนี้ มีแง่ที่เราควรรู้อะไรบ้าง แง่ควรรู้ที่หนึ่งคือที่บอกว่า สิ่งที่เราได้รับรู้เข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย เหล่านี้ จิตจะบันทึกเก็บไว้หมดไม่มีลืมเลย

ตามที่เข้าใจกัน ตามธรรมดานี้ สิ่งทั้งหลายที่ได้ประสบนั้นเราลืมแทบทั้งหมด จำได้นิดเดียวเท่านั้น นี่เป็นเรื่องของจิตสำนึก แต่ตามความเป็นจริง ความจำเหล่านั้นยังคงอยู่ในจิตไร้สำนึก สิ่งที่สบทราบคิดนึกทุกอย่างตั้งแต่เกิดมา มันจำไว้หมด แล้วถ้ารู้จักฝึกดีๆ ก็ดึงเอามันออกมาได้ด้วย นักจิตวิทยาบางสมัยสนใจเรื่องการสะกดจิตมาก เพราะเหตุผลหลายอย่าง เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อสะกดจิตแล้วสามารถทำให้คนนั้นระลึกเรื่องราวเก่าๆ สมัยเด็ก เช่นเมื่อ ๑ ขวบ ๒ ขวบ เอาออกมาได้ ซึ่งแสดงว่าประสบการณ์เหล่านั้นไม่ได้หายไปไหน ยังอยู่หมด นี่เป็นแง่ที่หนึ่ง

จิตไร้สำนึก: จุดเริ่มแห่งการให้ผลของกรรม

ที่ว่ามานี้มีความหมายอย่างไรเกี่ยวกับกรรม ความหมายก็คือ มันแสดงว่าสิ่งที่เราทำไว้ทั้งหมด สิ่งที่เราคิด เรานึก ทุกอย่างไม่ได้หายไปไหนเลย ยังคงอยู่ในจิตใจของเราทั้งหมด เพียงแต่เราไม่รู้ตัวและระลึกออกมาโดยจิตสำนึกไม่ได้เท่านั้น เราสามารถเอาวิชาการสมัยใหม่ที่เขาศึกษา วิจัย วิเคราะห์กันทีหลังนี้มาประกอบการศึกษาเรื่องกรรมได้ด้วย ทำให้เห็นว่าวิธีการสมัยใหม่ในยุคหลังนี้ก็เป็นเครื่องช่วยย้ำสนับสนุนให้คนปัจจุบันเข้าใจหลักความจริงของจิตที่ท่านสอนไว้ว่าเป็นอย่างไร

ก. จิตสะสมประสบการณ์ทุกอย่าง และปรุงแต่งชีวิตเรา

สิ่งที่เป็นประสบการณ์ของมนุษย์นี้จิตเราไม่ได้ลืมเลย และก็เป็นอันว่าจิต*สั่งสมไว้ทุกอย่าง* เมื่อสั่งสมแล้วก็ไม่ได้สั่งสมไว้เฉยๆ มันมีผลต่อตัวเราทั้งหมดด้วย โดยที่เราไม่รู้ตัว สภาพจิตส่วนที่*ปรุง*

แต่งชีวิตของเรานี้ ส่วนมากเป็นจิตที่ไม่รู้ตัว

ตัวอย่างง่ายๆ ถ้าเรามีจิตโกรธบ่อยๆ เป็นคนฉุนเฉียว พบอะไรขัดใจนิดก็เกิดโทสะ และแสดงความเกรี้ยวกราดออกมาให้จิตกำเริบอยู่เสมอ ต่อไปถ้าสั่งสมสภาพจิตอย่างนี้อยู่เรื่อยๆ ก็จะกลายเป็นนิสัย ทำให้เป็นคนมักโกรธ ความโกรธง่ายจะเป็นลักษณะจิตใจ เป็นนิสัย ต่อมาสภาพจิตก็แสดงออกทางหน้าตา หน้านิ่วคิ้วขมวดอยู่เสมอ กลายเป็นสิ่งที่เราเรียกว่าบุคลิกภาพ และออกมามีผลทั้งต่อและจากผู้อื่น คนที่พบเห็นก็ไม่อยากคบ ไม่อยากพูดจาด้วย เขาอยากจะหลีกเลี่ยง กลัวจะเกิดเรื่อง อะไรทำนองนี้ แล้วก็กลับมามีผลต่อชีวิตของตนเอง

รวมความว่าเรื่องก็ดำเนินไปในลักษณะที่ว่า จากความคิดจิตใจ ก็ออกมาเป็นลักษณะนิสัย เป็นบุคลิกภาพ แล้วก็เป็นวิถีชีวิตของคนนั้น และความมีนิสัยอย่างนี้ หรือมีความโน้มเอียงอย่างนี้ ก็ชักจูงตัวเขาเอง ชวนให้ไปพบกับประสบการณ์ต่างๆ และสถานการณ์ที่ทำให้เกิดเรื่องอย่างนั้นๆ ขึ้นมา

ส่วนในทางตรงข้าม คนที่มีจิตเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส คิดนึกเรื่องดีๆ เสมอ เวลาพบอะไร จิตใจก็มองไปในแง่ดี สบายใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ต่อมา หน้าก็เป็นหน้าตาที่ยิ้มแย้ม เป็นคนมีเสน่ห์ น่ารัก น่าชม ชวนให้คบหา แล้วทั้งหมดนั้น ก็ออกมาเป็นผลต่อวิถีชีวิตของเขาต่อไปด้วย นี่ก็เป็นเรื่องของการสั่งสม

ข. จิตส่วนใหญ่และขุมพลังแท้ อยู่ที่จิตไร้สำนึก

แง่ต่อไปคือ เมื่อ*จิตไร้สำนึกนี้เป็นส่วนใหญ่* ก็เป็นส่วนที่มีกำลังมาก จิตของเรานี้เราเอามาใช้งานนิดหน่อยเท่านั้น ความจริง

มันมีพลังมากมายที่เราไม่รู้ตัวและยังไม่รู้จักดึงเอามาใช้ แต่เราจะเห็นตัวอย่างได้ว่า จิตมีกำลังขนาดไหน ในเมื่อมีเหตุการณ์ที่บังคับตัวไม่ได้ เช่นเวลาเกิดไฟไหม้ขึ้น บางคนยกตุ่มน้ำได้ หรือวิ่งหนีด้วยความตกใจ มาถึงรั้วแห่งหนึ่งซึ่งสูง ปรกติแล้วกระโดดข้ามไม่ได้ แต่ด้วยความกลัวหนีภัยมานั้น สามารถกระโจนข้ามไปได้ เรื่องอย่างนี้เราได้ยินกันบ่อยๆ แสดงให้เห็นว่า ที่จริงจิตของเรานั้นมีความสามารถอะไรบางอย่างอยู่ข้างใน แต่ตามปกติ เราไม่รู้จักใช้มัน มันก็เลยไม่เป็นประโยชน์

ความสามารถนี้อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่จิตไร้สำนึกนั้น ตอนที่เราหนีภัยด้วยความตกใจก็ดี ตอนที่แบกตุ่มน้ำหรือของหนักไปได้เวลาไฟไหม้ก็ดี ตอนนั้นเราคุมสติไม่อยู่ จิตสำนึกของเราไม่ทำงาน แต่ถูกจิตไร้สำนึกกำกับการออกมาแสดงบทบาททำให้เราทำอะไรได้แปลกๆ พิเศษออกไป หรืออย่างในเวลาสะกดจิต ทำให้เอาเข็มแทงไม่เจ็บ ตลอดจนสามารถสะกดจิตแล้วผ่าตัดบางอย่างได้ ไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไรเลย นี้เป็นเรื่องของจิตใจซึ่งมีส่วนที่เราไม่รู้จักอีกมาก พวกนักจิตวิเคราะห์ก็มาศึกษากัน นักจิตวิเคราะห์คนสำคัญชื่อนายซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้ศึกษาเรื่องจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกนี้มาก

ที่ว่าจิตเป็นตัวปรุงแต่งสร้างสรรค์นั้น จิตสำนึกได้แต่คิดปรุงแต่งเบื้องต้นเท่านั้น ตัวปรุงแต่งสร้างสรรค์แท้จริงที่สร้างผลออกมาแก่ชีวิตส่วนใหญ่ เป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพ ตลอดจนเป็นชะตากรรมของชีวิตนั้น อยู่ที่จิตไร้สำนึกที่เราไม่รู้ตัว ซึ่งทำงานของมันอยู่ตลอดเวลา

จะขอชักตัวอย่างหนึ่งมาแสดงให้เห็นเกี่ยวกับเรื่องกรรม

ซึ่งอาจจะช่วยให้เห็นทางเป็นไปได้มากขึ้น ว่าวิธีการศึกษาแบบสมัยใหม่จะมาสนับสนุนการอธิบายเรื่องกรรมอย่างไร

นายซิกมุนด์ ฟรอยด์ เล่าให้ฟังถึงกรณีหนึ่งว่า เด็กผู้หญิงอายุ ๑๗ ปี ชอบออกไปเที่ยวนอกบ้านกับผู้ชายคนหนึ่ง พ่อไม่พอใจมาก วันหนึ่งก็ทะเลาะกับพ่อ พ่อโกรธมากก็ทุบหน้าเด็กหญิงคนนี้ เด็กคนนี้เจ็บก็โกรธมาก อารมณ์วูบขึ้นมาก็เงื้อแขนขวาขึ้นมาจะทุบพ่อบ้าง พอเงื้อขึ้นไปแล้วจะทุบลงมา ก็ชะงักเงื้อค้าง นึกขึ้นได้ว่านี่เป็นพ่อของเรา เราไม่ควรจะทำร้าย ก็ยั้งไว้ได้ แต่ก็ยังถือว่าตัวทำถูก ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ พ่อก็โกรธไม่ยอมพูดด้วย

ต่อมาเช้าวันหนึ่ง อยู่ดีๆ เด็กคนนี้ยกแขนขวาไม่ขึ้น แขนที่จะใช้ตีพ่อนั้นขยับเขยื้อนไม่ได้เลย เรียกว่า ใช้ไม่ได้ เหมือนเป็นอัมพาต หมอทางกายตรวจดูแล้วก็ไม่เห็นมีอะไรผิดปกติเลย แขนก็แข็งแรง เส้นเอ็นประสาทอะไรก็ไม่บกพร่องเสียหาย (ลองนึกเทียบกับคนที่ไปฟังผลสอบ พอรู้ว่าสอบตกก็เข่าอ่อน ยืนไม่อยู่ ทั้งที่ร่างกายกำยำล่ำสัน หรือคนที่ได้ยินศาลตัดสินประหารชีวิต อะไรจำพวกนี้)

เรื่องนี้ถ้าเราอธิบายแบบหักขาไก่แล้วต่อมาตัวเองขาหัก ก็เรียกว่าเป็นกรรมสนองแล้ว แต่ในกรณีนี้เขาเอาเรื่องจริงมาศึกษาวิเคราะห์ในเชิงวิทยาศาสตร์ และพยายามอธิบายตามแบบนักจิตวิเคราะห์ ศึกษาไปได้ความแล้ว เขาก็อธิบายว่า จิตไร้สำนึกของเด็กคนนี้แสดงตัวออกมาทำงาน ในเวลาที่จิตไร้สำนึกทำงานแล้วจิตสำนึกสู้ไม่ได้ ต้องอยู่ใต้อำนาจของมัน

จิตไร้สำนึกทำงานเพราะอะไร ด้วยเหตุผลอะไร เหตุผลคือความรู้สึกขัดแย้งเกิดขึ้น เด็กนั้นรู้ว่าการตีพ่อนี้ไม่ดี ถึงแม้ว่าเขาจะ

ไม่ได้ทุบตีจริง แต่เขาก็เงื้อแขนขึ้นกำลังจะทำอาการนั้นแล้ว อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่อาจยอมรับผิดได้ เพราะเขาถือว่าเรื่องที่เขาทะเลาะกับพ่อนั้นเขาไม่ผิด จิตสำนึกแก้ปัญหาให้เขาไม่ได้ ความรู้สึกขัดแย้งก็หนักหน่วงท่วมทับฝังลึกลงไป ในที่สุด การที่เขาเกิดอาการแขนขยับเขยื้อนไม่ได้นั้น เป็นด้วย

๑. จิตไร้สำนึกต้องการขอความเห็นใจจากพ่อ ด้วยอาการที่เขาขยับเขยื้อนแขนไม่ได้ เขาเกิดไม่สบาย มีอาการผิดปกติไปแล้ว มันจะช่วยให้พ่อเห็นใจเขาได้ เหมือนกับยกโทษให้โดยอ้อมโดยไม่ต้องพูดขอโทษ (และก็ไม่ต้องบอกว่ายกโทษ) แต่ที่แสดงออกมาอย่างนี้ จิตสำนึกไม่รู้ตัว จิตไร้สำนึกเป็นผู้ทำงาน และ

๒. เป็นการชดเชยความรู้สึกที่ว่าได้ทำผิด เหมือนว่าได้ลงโทษตัวเอง มีการลงโทษเสร็จไปแล้ว เพราะความคิดภายนอกถือว่าตัวทำถูกแล้ว ไม่ยอมไปขอโทษพ่อ ยังไปคบผู้ชาย ยังออกไปนอกบ้านตามเดิม แต่ในจิตส่วนหนึ่งมีความรู้สึกว่าที่ได้ทะเลาะกับพ่อ แสดงกับพ่ออย่างนั้นเป็นความผิด แล้วความรู้สึกขัดแย้งนี้ก็ลงลึกไปอยู่ในจิตไร้สำนึก แล้วก็ชดเชยออกมา โดยแสดงอาการให้เห็นว่ามันได้ถูกลงโทษแล้ว เป็นอันว่าฉันได้ชดใช้ความผิดนั้นแล้วจะได้พ้นความรู้สึกขัดแย้งนี้ไปได้

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ เด็กนั้นก็เลยขยับเขยื้อนแขนไม่ได้ทั้งๆ ที่ไม่มีโรคหรือความผิดปรกติทางร่างกายเลยสักนิดเดียว แพทย์ค้นหาเหตุแล้วไม่พบ

ปัจจุบันก็มีอย่างนี้บ่อยๆ คนที่เป็นโรคทางกาย มีอาการปวดศีรษะ หาสาเหตุไม่พบต่างๆ เหล่านี้ จิตแพทย์ที่ชำนาญจะต้องค้นหาเหตุทางจิตใจ นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้ามองเผินๆ หรือ

มองช่วงยาวข้ามขั้นตอน ก็พูดถึงเหตุและผลแค่ว่า จะตีพ่อ ต่อมาแขนที่จะตีพ่อก็เสียใช้ไม่ได้

ค. จิตทำงานตลอดเวลา และนำพาชีวิตไป

รวมความว่า *จิตไร้สำนึกของเราทำงานอยู่เสมอ* สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจแล้วมันไม่ลืม ถ้าได้ทำความชั่วอะไรสักอย่าง จิตก็ไปพัวพันอยู่ แล้วไปปรุงแต่งอยู่ข้างใน เช่น ชักพาให้จิตโน้มเอียงไปหาสภาพอย่างนั้นอยู่เรื่อย หรือปรุงแต่งความคิดวนเวียนอยู่กับเรื่องแบบนั้น

สมมติว่าไปหักขาไก่ไว้ จิตก็สะสมความรู้สึกและภาพนี้ไว้ในจิตไร้สำนึก แล้วมันก็ปรุงแต่งของมันวนเวียนอยู่นั่นเอง ออกไปไม่ได้ จิตครุ่นคิดแต่เรื่องขาหักๆ ๆ แล้วจิตไร้สำนึกนั้นก็คอยโอกาสชักพาตัวเองไปหาเหตุการณ์ที่จะนำไปสู่การที่ตัวเองจะต้องขาหัก หรือต่อไประยะยาวเมื่อไปเกิดใหม่มันก็เลยปรุงแต่งขาตัวเองให้พิการไปเลย เป็นต้น

นี้เป็นการอธิบายรวบรัดให้เห็นทางเป็นไปได้ต่างๆ ซึ่งในทางจิตวิทยาสมัยใหม่ก็เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันอยู่ แต่ผลที่สุดมันเป็นเรื่องเหตุปัจจัยในกระบวนการของจิต เป็นเรื่องของกรรมนี้เอง นี้เป็นเพียงตัวอย่างให้เห็นอย่างผิวเผิน ขณะที่เรื่องจิตนี้เรายังจะต้องศึกษาให้ละเอียดยิ่งขึ้นไป ไม่ควรผลีผลามเอาความคิดเหตุผลอย่างง่ายๆ ของตนไปตัดสินเหตุผลที่อยู่ในวิสัยอีกระดับหนึ่งที่เลยขึ้นไป หรือสรุปเอาเรื่องที่สลับซับซ้อนลงไปอย่างง่ายๆ

พร้อมกันนั้นก็ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งว่า วิชาการสมัยใหม่บางอย่างอาจจะมาช่วยอธิบายสนับสนุนให้คนสมัยนี้เข้าใจคำสอน

ของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี และเดี๋ยวนี้นักจิตวิทยาสมัยใหม่อย่างนักจิตวิเคราะห์หลายคน ก็มาเลื่อมใสในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แล้วเอาไปใช้ในการศึกษาเรื่องจิตใจและแก้ปัญหาโรคจิต

เท่าที่พูดแทรกเข้ามาในตอนนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตของคน หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมก็ทำงานสัมพันธ์กับจิตใจนั่นเอง คือสัมพันธ์กับจิตตนิยาม *จิตตนิยาม*กับ*กรรมนิยาม*ต้องไปด้วยกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ในที่นี้เป็นเพียงต้องการชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เราคิดว่าเป็น*อำนาจเร้นลับมหัศจรรย์นั้น ก็เป็นเรื่องธรรมดานี่เอง ซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย* มีความสัมพันธ์สืบเนื่องโยงกันอยู่ให้เห็นได้ เป็นแต่ว่าตอนนี้เรายังไม่มีความสามารถที่จะแยกแยะเหตุปัจจัยนั้นออกมาให้เห็นชัดเจนเท่านั้นเอง

เมื่อพูดถึงความเป็นไปได้อย่างนี้ พอให้เห็นแนวทางแล้ว ถ้าท่านสนใจก็อาจจะศึกษาต่อไป เป็นเรื่องของการค้นคว้า เราอาจจะโยงหลักอภิธรรม เรื่องของจิต ทั้งเรื่อง*วิถีจิต*และ*ภวังคจิต* กับเรื่อง*จิตสำนึก*และ*จิตไร้สำนึก*ของจิตวิทยาสมัยใหม่ เอามาเทียบเคียงกัน อันไหนเสริมกันก็จะได้นำมาช่วยประกอบการอธิบายแก่คนยุคนี้ให้ดียิ่งขึ้นไป ขอผ่านเรื่องนี้ไปก่อน

การให้ผลของกรรมระดับภายนอก: สมบัติ ๔ - วิบัติ ๔

แง่ต่อไป เกี่ยวกับการได้รับผลกรรมอีกระดับหนึ่ง อย่างที่เราพูดอยู่เสมอว่า ***ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว*** และมีผู้ชอบแย้งว่า ทำดีไม่เห็นได้ดีเลย ฉันทำดีแต่ได้ชั่ว ไอ้คนนั้นทำชั่วมันกลับได้ดี นี่ก็เป็นอีกระดับหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งก็ต้องมีแง่มีแนวในการที่จะอธิบาย

เบื้องแรกเราต้องแยกการให้ผลของกรรมออกเป็น ๒ ระดับ คือระดับที่เป็นผลกรรมแท้ๆ หรือเป็นวิบาก กับระดับผลข้างเคียงที่ได้รับภายนอก

ยกตัวอย่างเป็นอุปมาจึงจะพอมองเห็นชัด เช่น คนหนึ่งบอกว่า ผมขยันทำการงาน แต่ไม่เห็นรวยเลย แล้วก็บอกว่าทำดีไม่ได้ดี ในที่นี้ ขยัน คือ ทำดี และ รวย คือ ได้ดี ทำดี คือ ขยันก็ต้องได้ดี คือ รวย ปัญหาอยู่ที่ว่ารวยนั้นเป็นการได้ดีจริงหรือเปล่า

ถ้าจะให้ชัดก็ต้องหาตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เช่น นาย ก. ขยันปลูกมะม่วง ตั้งใจปลูกอย่างดี พยายามหาวิธีการที่จะปลูก ปลูกแล้วปรากฏว่ามะม่วงงอกงามจริงๆ แล้วนาย ก. ก็มีมะม่วงเต็มสวน แต่ นาย ก. ขายมะม่วงไม่ได้ มะม่วงเสียเปล่ามากมาย นาย ก. ไม่ได้เงิน นาย ก. ก็ไม่รวย นาย ก. ก็บ่นว่า ผมขยัน=***ทำดี*** ปลูกมะม่วงเต็มที่ แต่ผมไม่ได้ดี=***ไม่รวย***

ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ นาย ก. ลำดับเหตุและผลไม่ถูก แยกขั้นตอนของการได้รับผลไม่ถูกต้อง นาย ก. ทำเหตุคือขยันปลูกมะม่วง ก็จะต้องได้รับผลคือได้มะม่วง มะม่วงก็งอกงาม มีผลดกบริบูรณ์ นี่ผลตรงกับเหตุ ปลูกมะม่วงได้มะม่วง ขยันปลูกมะม่วง ก็ได้มะม่วงมากมาย แต่นาย ก. บอกว่าไม่ได้เงิน ไม่รวยคือไม่ได้เงิน

ปลูกมะม่วงแล้วไม่ได้เงิน นี่ไม่ถูกแล้ว ปลูกมะม่วงแล้วจะได้เงินได้อย่างไร ปลูกมะม่วงก็ต้องได้มะม่วง นี่แสดงว่า นาย ก. พูดลำดับเหตุผลผิด เหตุผลที่ถูก คือ ปลูกมะม่วงแล้วได้มะม่วง แต่ปลูกมะม่วงแล้วรวย หรือปลูกมะม่วงแล้วได้เงินนี่ยังต้องดูขั้นต่อไป

ถ้าปลูกมะม่วงแล้ว ได้มะม่วงมากมาย มะม่วงล้นตลาด คนปลูกทั่วประเทศ เลยขายไม่ออก ก็เสียเปล่า เป็นอันว่าไม่ได้เงิน

ฉะนั้นก็ไม่รวย อาจจะขาดทุนยุบยับก็ได้ เราต้องแยกเหตุผลให้ถูก

เป็นอันว่า อย่ามาเถียงกฎแห่งกรรมเลย ไปศึกษาพัฒนาปัญญาของคุณเองนั่นแหละ กฎไม่ผิดหรอก คุณปลูกมะม่วงก็ได้มะม่วง ส่วนจะได้เงินหรือไม่นั้น ต้องอยู่ที่เหตุปัจจัยอื่น ซึ่งเป็นลำดับเหตุและผลอีกช่วงตอนหนึ่ง ที่จะต้องแยกแยะวินิจฉัยต่อไปอีก เช่นว่า คุณขายเป็นไหม รู้จักตลาดไหม ตลาดตอนนี้มีความต้องการมะม่วงไหม ต้องการมากไหม ราคาดีไหม ถ้าตอนนี้คนต้องการมะม่วงมาก ราคาดี จัดการเรื่องขายได้เก่ง คุณก็ได้เงินมาจากการขายมะม่วง ก็รวย นี่เป็นอีกตอนหนึ่ง คนเราโดยทั่วไปมักจะเป็นอย่าง นาย ก. นี้ คือมองข้ามขั้นตอนของเหตุผล จะเอาปลูกมะม่วงแล้วรวย จึงยุ่ง เพราะตัวเองคิดผิด

ในเรื่องนี้จะต้องแบ่งลำดับเรื่องเป็น ๒ ขั้น ขั้นที่ ๑ บอกแล้วว่า ปลูกมะม่วงได้มะม่วง เมื่อได้มะม่วงแล้ว ขั้นที่ ๒ ทำอย่างไรกับมะม่วงจึงจะได้เงิน จึงจะรวย เราต้องคิดให้ตลอดทั้ง ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ถูกต้องตามเหตุปัจจัยแน่นอนแล้ว คือปลูกมะม่วงได้มะม่วง หลักกรรมก็เหมือนกัน หลักกรรมในขั้นที่ ๑ คือปลูกมะม่วง ได้มะม่วง เหตุดี ผลก็ดี เมื่อท่านปลูกเมตตาขึ้นในใจท่านก็มีเมตตา มีความแช่มชื่น จิตใจสบาย ยิ้มแย้มผ่องใส มีความสุขใจ แต่จะได้ผลอะไรต่อไปเป็นอีกขั้นตอนหนึ่ง

สำหรับ*ตอนที่* ๒ ท่านให้ข้อพิจารณาไว้อีกหลักหนึ่ง ดังที่ปรากฏในอภิธรรม บอกไว้ว่า การที่กรรมจะให้ผลต่อไป จะต้องพิจารณาเรื่อง*สมบัติ* ๔ และ*วิบัติ* ๔ ประกอบด้วย คือ ตอนได้มะม่วงแล้วจะรวยหรือไม่ ต้องเอาหลักสมบัติ ๔ วิบัติ ๔ มาพิจารณา

สมบัติ คือองค์ประกอบที่อำนวยช่วยเสริมกรรมดี มี ๔ อย่าง คือ

๑. คติ คือ ถิ่นที่ เทศะ ทางไป ทางดำเนินชีวิต

๒. อุปธิ คือ ร่างกาย

๓. กาล คือ กาลเวลา ยุคสมัย

๔. ปโยค คือ การประกอบ หรือการลงมือทำ

นี้เป็นความหมายตามศัพท์ ฝ่ายตรงข้าม คือ *วิบัติ* ก็มี ๔ เหมือนกัน คือ ถ้า คติ อุปธิ กาล ปโยค ดี ช่วยเสริม ก็เรียกว่าเป็นสมบัติ ถ้าไม่ดี กลายเป็นจุดอ่อน เป็นข้อด้อย หรือบกพร่อง ก็เรียกว่าเป็นวิบัติ ลองมาดูว่าหลัก ๔ นี้มีผลอย่างไร

สมมติว่า คุณ ก. กับ คุณ ข. มีวิชาดีเท่ากัน ขยัน นิสัยดีทั้งคู่ แต่เขาต้องการรับคนทำงานที่เป็นพนักงานต้อนรับ อย่างที่ปัจจุบันเรียก receptionist ทำหน้าที่รับแขก หรือปฏิสันถาร คุณ ก. ขยัน มีนิสัยดี ทำหน้าที่รับผิดชอบดี แต่หน้าตาไม่สวย คุณ ข. ก็ขยัน มีนิสัยดี มีความรับผิดชอบดี และหน้าตาสวยกว่า เขาก็ต้องเลือกเอาคุณ ข. แล้วคุณ ก. จะบอกว่า ฉันขยันอุตส่าห์ทำดี ไม่เห็นได้ดีเลย เขาไม่เลือกไปทำงาน นี่ก็เพราะตัวเองมี*อุปธิวิบัติ* เสียในด้านร่างกาย หรืออย่างคน ๒ คนต่างก็มีความขยันหมั่นเพียร มีความดี แต่คนหนึ่งร่างกายไม่แข็งแรง มีโรคออดๆ แอดๆ เวลาเลือก คนขี้โรคก็ไม่ได้รับเลือก นี้ก็เรียกว่า *อุปธิวิบัติ*

ในเรื่องคติ คือ ที่ไปเกิด ถิ่นฐาน ทางดำเนินชีวิต ถ้าจะอธิบายแบบช่วงยาวข้ามภพข้ามชาติ ก็เช่นว่า คนหนึ่งทำกรรมมาดีมากๆ เป็นคนที่สั่งสมบุญมาตลอด แต่พลาดนิดเดียว ไปทำกรรมชั่วนิดหน่อย แล้วเวลาจะตาย จิตไปประหวัดถึงกรรมชั่วนั้น กลาย

เป็นอาสันนกรรม ทำให้ไปเกิดในนรก พอดีช่วงนั้นพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ทั้งที่แกสั่งสมบุญมาเยอะ ถ้าได้ฟังพระพุทธเจ้าตรัส แกมีโอกาสมากที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงได้ แต่แกไปเกิดอยู่ในภพที่ไม่มีโอกาสเลย ก็เลยพลาด นี่เรียกว่า *คติวิบัติ*

ทีนี้พูดช่วงสั้นในชีวิตประจำวัน สมมติว่าท่านเป็นคนมีสติปัญญาดี แต่ไปเกิดในดงคนป่า แทนที่จะเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่เก่งกล้าสามารถอย่างไอน์สไตน์ ก็ไม่ได้เป็น อาจจะมีปัญญาดีกว่าไอน์สไตน์อีก แต่เพราะไปเกิดในดงคนป่าจึงไม่มีโอกาสพัฒนาปัญญานั้น นี่เรียกว่า คติเสีย ก็ไม่ได้ผลนี้ขึ้นมา นี่คือ *คติวิบัติ*

ข้อต่อไป *กาลวิบัติ* เช่น ท่านอาจจะเป็นคนเก่งในวิชาการบางอย่าง ศิลปะบางอย่าง แต่ท่านมาเจริญเติบโตอยู่ในสมัยที่เขาเกิดสงครามกันวุ่นวาย และในระยะที่เกิดสงครามนี้เขาไม่ต้องการใช้วิชาการหรือศิลปะด้านนั้น เขาต้องการคนที่รบเก่ง มีกำลังกายแข็งแรง กล้าหาญ เก่งกล้าสามารถ และมีวิชาที่ต้องใช้ในการทำสงคราม วิชาการและศิลปะที่ท่านเก่งเขาก็ไม่เอามาพูดถึงกัน เขาพูดถึงแต่คนที่รบเก่ง สามารถทำลายศัตรูได้มาก ท่านก็ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชู เป็นต้น นี่เรียกว่า*กาลวิบัติ* สำหรับท่านหรือนายคนนี้

ข้อสุดท้ายคือ *ปโยควิบัติ* มีตัวอย่างเช่น ท่านเป็นคนวิ่งเร็ว ถ้าเอาการวิ่งมาใช้ในการแข่งขันกีฬา ท่านก็อาจมีชื่อเสียง เป็นผู้ชนะเลิศในทีมชาติหรือระดับโลก แต่ท่านไม่เอาความเก่งในการวิ่งมาใช้ในทางดี ท่านเอาไปวิ่งราว ลักของเขา ก็เลยได้รับผลร้าย ถูกจับขังคุก หรือเสียคนไปเลย นี่เป็น *ปโยควิบัติ*

ว่าที่จริง ถ้าไม่มุ่งถึงผลภายนอกหรือผลข้างเคียงสืบเนื่อง การเป็นคนดี มีความสามารถ การเป็นคนป่าที่มีสติปัญญาดี การมีศิลปะวิชาการที่ชำนาญอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดจนการวิ่งได้เร็ว มันก็มีผลดีโดยตรงของมันอยู่แล้ว และผลดีอย่างนั้น มีอยู่ในตัวในทันทีตลอดเวลา แต่ในการที่จะได้รับผลต่อเนื่องอีกขั้นหนึ่งนั้น เราจะต้องเอาหลักสมบัติ-วิบัติเข้าไปเกี่ยวข้อง

เหมือนปลูกมะม่วงเมื่อกี้นี้ ผลที่แน่นอน คือ ท่านปลูกมะม่วง ท่านก็ได้มะม่วง นี้ตรงกัน เป็นระดับผลกรรมแท้ๆ ขั้นต้น ส่วนในขั้นต่อมา ถ้าต้องการให้ปลูกมะม่วงแล้วรวยด้วย ท่านจะต้องรู้จักทำให้ถูกต้องตามหลักสมบัติ-วิบัติเหล่านี้ด้วย เช่นต้องรู้จักกาละ เป็นต้นว่า กาลสมัยนี้คนต้องการมะม่วงมากไหม ตลาดต้องการมะม่วงไหม มะม่วงพันธุ์อะไรที่คนกำลังต้องการ สภาพตลาดมะม่วงเป็นอย่างไร มีมะม่วงล้นตลาดเกินความต้องการไหม จะประหยัดต้นทุนในการปลูกและส่งให้ถึงตลาดได้อย่างไร เราควรจะจัดดำเนินการในเรื่องเหล่านี้ให้ถูกต้องด้วย ไม่ใช่คิดแต่เพียงว่าฉันขยันหมั่นเพียรแล้วก็ทำไป เลยได้ความโง่มาเป็นปัจจัยให้ได้รับผลของอกุศลกรรม

เป็นอันว่าต้องพิจารณาเรื่องสมบัติ-วิบัติ ๔ นี้เข้ามาประกอบ ว่าทำเลที่แหล่งนี้เป็นอย่างไร กาลสมัยนี้เป็นอย่างไร การประกอบการของเรา เช่นการจัดการขายส่งต่างๆ นี้ เราทำได้ถูกต้องดีไหม ถ้าเราปลูกมะม่วงได้มะม่วงดีแล้ว แต่เราปลูกไม่ถูกกาลสมัย เราไม่รู้จักประกอบการให้ถูกต้อง อย่างน้อยก็มี*กาลวิบัติ* และ*ปโยควิบัติ*ขึ้นมา เราก็ขายไม่ออก เลยต้องขาดทุน ถึงขยันปลูกมะม่วงก็ไม่รวย (อาจจะจนหนักลงไปอีก)

การปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำกรรม

เป็นอันว่า ถ้าชาวพุทธเราจะฉลาดรอบคอบในการทำกรรม ก็จะต้องทำให้ถูกทั้ง ๒ ชั้น

ชั้นที่ ๑ ตัวกรรมนั้นต้องเป็นกรรมดี ไม่ใช่กรรมชั่ว แล้วผลดีขั้นที่ ๑ ก็เกิดขึ้น จิตใจของเราก็ได้รับผลดีที่เป็นความสุข มีความสุขเป็นวิบากเป็นต้น ตลอดจนผลดีที่ออกมาทางวิถีชีวิตทั่วๆ ไป เช่น ความนิยมนับถือต่างๆ เรียกว่ามีดีเข้ามาในตัวอยู่แล้ว

แต่ในชั้นที่ ๒ เราจะให้การงานกิจการของเราได้ผลดีมากดีน้อย เราจะต้องพิจารณาเรื่องคติ อุปธิ กาล ปโยค เข้ามาประกอบด้วย ต้องพิจารณา ๒ ชั้น ไม่ใช่คิดจะทำดีก็ทำดีดุ่มๆ ไป

อย่างไรก็ตาม คนบางคนอาจจะเอาเรื่อง คติ อุปธิ กาล ปโยค เข้ามาใช้โดยวิธีฉวยโอกาส เช่น *กาลสมบัติ* ก็ฉวยโอกาสว่า กาลสมัยนี้ คนกำลังต้องการสิ่งนี้ ฉันก็ทำสิ่งที่เขาต้องการ โดยจะดีหรือไม่ก็ช่างมัน ให้ได้ผลที่ต้องการก็แล้วกัน นี้เรียกว่า มุ่งแต่ผลชั้นที่ ๒ แต่ผลชั้นที่ ๑ ไม่คำนึง ก็เป็นสิ่งที่เสียหายและเป็นข้อด้อยในทางกรรม

ฉะนั้น ในฐานะที่เป็นชาวพุทธจะต้องมองผลชั้นที่ ๑ ก่อน คือจะทำอะไรก็หลีกเลี่ยงกรรมชั่ว และทำกรรมดีไว้ก่อน เมื่อได้พื้นฐานดีนี้แล้ว ก็คำนึงถึงชั้นที่ ๒ เป็นผลสืบเนื่องภายนอกซึ่งขึ้นต่อคติ อุปธิ กาล ปโยคด้วย ก็จะทำให้งานของตนได้ผลดีโดยสมบูรณ์

เป็นอันว่า ในการสอนเรื่องกรรมตอนนี้มี ๒ ชั้น คือ ตัวกรรมที่ดีที่ชั่วเอง และองค์ประกอบเรื่องคติ อุปธิ กาล ปโยค *ถ้าเราต้องการผลภายนอกเข้ามาร่วม เราจะต้องให้ชาวพุทธรู้จักพิจารณาและมีความฉลาดในเรื่อง คติ อุปธิ กาล ปโยคด้วย*

สมมติว่าคน ๒ คน ทำงานอย่างเดียวกัน โดยมีคุณสมบัติเหมือนกัน ดีเหมือนกันทั้งคู่ แต่ถ้าร่างกายคนหนึ่งดี อีกคนหนึ่งไม่ดี คนที่ร่างกายไม่ดี ก็เสียเปรียบ และต้องยอมรับว่าตัวเองมี*อุปธิวิบัติ*

เมื่อรู้อย่างนี้แล้วก็ต้องแก้ไขปรับปรุงตัว ถ้าแก้ที่ร่างกายไม่ได้ ก็ต้องเพิ่มพูนคุณสมบัติที่ดีให้ดียิ่งขึ้น เมื่อดียิ่งขึ้นแล้ว คนที่ร่างกายไม่ดี แต่มีคุณสมบัติอื่น เช่น ในการทำงานมีความสามารถชำนิชำนาญกว่ามากมาย จนกระทั่งมาชดเชยคุณสมบัติในด้านร่างกายดีของอีกคนหนึ่งไปได้ แม้ตัวเองจะร่างกายไม่ดี เขาก็ต้องเอาเพราะเป็นคนมีความสามารถพิเศษ นี้ก็เป็นองค์ประกอบที่มาช่วย

ถ้าเรามีร่างกายไม่ดี บกพร่องในด้านอุปธิวิบัติ เราก็จะต้องสร้างกรรมดีในส่วนอื่นให้เหนือยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่มัวแต่ท้อใจว่าทำดีแล้วไม่ได้ดี นี้เป็นการรู้จักเอาหลักเรื่อง คติ อุปธิ กาล ปโยค เข้ามาประกอบ และใช้ให้เป็นประโยชน์

นี่คือเรื่องการให้ผลของกรรมในแง่ต่างๆ นำมาถวายเป็นเพียงแง่คิด เพื่อให้เห็นว่าเรื่องกรรมนี้ต้องคิดหลายๆ แง่ หลายๆ ด้าน แล้วเราจะเห็นทางออกในการอธิบายได้ดียิ่งขึ้น และมีความรอบคอบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญก็คือต้องการเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อเราจะไม่ใช่พูดแต่เพียงว่ามีเหตุอันนี้เกิดขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ในเวลาหนึ่งนานมาแล้ว สัก ๒๐-๓๐ ปี ต่อมาเกิดผลดีอันหนึ่ง แล้วเราก็จับมาบรรจบกัน โดยเชื่อมโยงเหตุปัจจัยไม่ได้ ซึ่งแม้จะเป็นจริง ก็มีน้ำหนักน้อย ไม่ค่อยมีเหตุผลให้เห็น คนก็อาจจะไม่ค่อยเชื่อ

เราจึงควรพยายามศึกษา สืบสาวเหตุปัจจัยให้ละเอียดยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่ามันจะยังไม่ชัดละเอียดออกมา ไม่ปรากฏออกมาเต็มที่ แต่ก็พอให้เห็นทางเป็นไปได้ คนสมัยนี้ก็ต้องยอมรับในเรื่องความเป็นไปได้ เพราะมันเข้าในแนวทางของเหตุปัจจัยแล้ว ผมคิดว่าเรื่องกรรมจะพูดไว้เป็นแนวทางเท่านี้ก่อน

ท่าทีที่ถูกต้องต่อกรรมเก่า

มีปัญหาที่ท่านถามมาหลายข้อด้วยกัน ปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับเรื่อง*บุพเพกตวาท* เป็นเรื่องที่ถามในหลักนี้ จึงน่าจะตอบ

ท่านถามว่าทารกที่คลอดมา บางครั้งมีโรคที่หาสาเหตุไม่ได้ หรือถือกำเนิดในครอบครัวที่ลำบากขาดแคลน ถ้าไม่อธิบายในแนวบุพเพกตวาทแล้ว เราควรอธิบายอย่างไรให้เข้าใจง่าย

ในการตอบปัญหานี้ ต้องพูดให้เข้าใจกันก่อนว่า การปฏิเสธบุพเพกตวาท ไม่ได้หมายความว่าเราถือว่ากรรมเก่าไม่มีผล ลัทธิ*บุพเพกตวาท* ถือว่าเป็นอะไรๆ ก็เพราะกรรมเก่าทั้งสิ้น เอาตัวกรรมเก่าเป็นเกณฑ์ตัดสินโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นจะทำอะไรในปัจจุบันก็ไม่มีความหมาย เพราะแล้วแต่กรรมเก่า ต่อไปจะเป็นอย่างไรก็ต้องแล้วแต่กรรมเก่าจะให้เป็นไป ทำไปก็ไม่มีประโยชน์ นี้คือ*ลัทธิกรรมเก่า*

แต่ในทางพระพุทธศาสนา กรรมเก่านั้นท่านก็ถือว่าเป็นกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้วมีผลมาถึงปัจจุบัน แต่***ชาวพุทธไม่จบตันอับจนอยู่แค่กรรมเก่า***

ทีนี้มาถึงเรื่องที่เด็กคลอดออกมามีโรคที่หาสาเหตุไม่ได้ หรือเกิดในครอบครัวที่ลำบากขาดแคลน นี้เราสามารถอธิบายด้วยเรื่องกรรมเก่าตามหลักกรรมนิยามได้ด้วย และอธิบายตามหลักนิยาม

อื่นๆ ด้วย เช่น ในด้าน*พีชนิยาม*ว่า ในส่วนกรรมพันธุ์พ่อแม่เป็นอย่างไร เพราะกรรมพันธุ์เป็นตัวกำหนดได้ด้วย ถ้าพ่อแม่มีความบกพร่องในเรื่องบางอย่าง เช่นเป็นโรคเบาหวาน ลูกก็มีทางเป็นได้เหมือนกัน นี้พีชนิยาม ส่วน*กรรมนิยาม* ก็อาจจะอธิบายในแง่ความเหมาะสมสอดคล้องกันของคนที่จะมาเกิด กับคนที่จะเป็นพ่อแม่ ทำให้มาเกิดเป็นลูกของคนนี้ และมีความบกพร่องตรงนี้โดยมีพีชนิยามเข้ามาประกอบช่วยกำหนด

สำหรับกรณีที่มาเกิดในครอบครัวที่ลำบากขาดแคลน ถ้าเราจะยกให้เป็นเรื่องกรรมเก่าก็ตัดตอนไป ในเมื่อเขาเกิดมาแล้วในครอบครัวอย่างนี้ เราก็ตามไม่เห็น ก็ต้องตัดตอนไปว่าทำกรรมเก่าไม่ดี จึงมาเกิดในครอบครัวขาดแคลน แต่เมื่อเกิดอย่างนั้นแล้วตามหลักกรรมที่ถูกต้องก็ต้องคิดไปอีกว่า เพราะเหตุที่เกิดในครอบครัวขาดแคลน ก็แสดงว่าเรามีทุนเก่าที่ดีมาน้อย ก็ยิ่งจะต้องพยายามทำกรรมดีให้มากขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อจะปรับแก้ชดเชยให้ผลต่อไปข้างหน้าดี ไม่ใช่คิดว่าทำกรรมมาไม่ดีก็ต้องปล่อยแล้วแต่กรรมเก่าจะให้เป็นไป ถ้าคิดอย่างนั้นก็ไม่ถูก

ในทางที่ถูก จะต้องคำนึงให้ครบทั้ง*กรรมเก่า*และ*กรรมใหม่* เมื่อกรรมเก่าที่มีมาไม่ดี ก็ยิ่งทำให้จะต้องมีกำลังใจเพียรพยายามแก้ไขปรับปรุง เช่น ถ้าหากคนที่เขาเกิดมาร่ำรวยแล้วเขามีความเพียรพยายามเท่านี้ สามารถประสบความสำเร็จก้าวหน้าได้ เราเกิดมาในตระกูลที่ขาดแคลน เราก็ยิ่งต้องมีความเพียรพยายามให้มากกว่าเขาอีกมากมาย เราจึงจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าได้ ต้องตั้งจิตอย่างนี้จึงจะถูกต้อง

ในส่วนที่เป็นกรรมเก่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ ชื่อว่า*กรรมเก่า* กรรมเก่าก็คือ สภาพชีวิตที่เรามีอยู่ในปัจจุบันขณะนี้ สภาพชีวิตของเราก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นอยู่ มีอยู่ นี้คือ กรรมเก่า คือผลจากกรรมเก่าที่เป็นมาก่อนหน้าเวลานี้ทั้งหมด ไม่ว่าจะได้ทำอะไรมาสั่งสมอะไรมาก็รวมอยู่ที่นี้

กรรมเก่ามีเท่าไร ก็เรียกว่ามีทุนเท่านั้น จะทำงานอะไรก็ตามจะต้องมองดูทุนในตัวก่อน เมื่อรวมทุนรู้กำลังของตัวถูกต้องแล้ว ก็เริ่มงานต่อไปได้ ถ้าเรารู้ว่าทุนของเราน้อยแพ้เขา เราก็ต้องพิจารณาหาวิธีที่จะลงทุนให้ได้ผลดี บางคนทุนน้อยแต่มีวิธีการทำงานดี รู้จักลงทุนอย่างได้ผล กลับประสบความสำเร็จดีกว่าคนที่มีทุนมากก็มี

ฉะนั้น แม้ว่ากรรมเก่าอาจจะไม่ดี คือร่างกายตลอดจนสภาพชีวิตทั้งหมดของเราไม่ดี แต่เราฉลาดและเข้มแข็งไม่ท้อถอย เราก็พยายามปรับปรุงตัว หาวิธีการที่ดีมาใช้ ถึงแม้จะมีทุนไม่ค่อยดี มีทุนน้อย ก็ทำให้เกิดผลดีได้ กลับบรรลุผลสำเร็จ ก้าวหน้ายิ่งกว่าคนที่ทุนดีด้วยซ้ำไป

ส่วนคนที่มีทุนดีนั้น หากรู้จักใช้ทุนดีของตัว ก็ยิ่งประสบความสำเร็จมากขึ้น แต่บางคนทุนดีไม่รู้จักใช้ มัวเมาประมาทเสียก็หมดทุน กลับยิ่งแย่ลงไปอีก

ดังนั้น การปฏิบัติที่ถูกต้องจึงไม่ใช่มัวท้อแท้หรือทรนงอยู่กับทุนเก่าหรือกรรมเก่า กรรมเก่านั้นเป็นทุนเดิมซึ่งจะต้องกำหนดรู้แล้วพยายามแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมเพิ่มพูนให้ดีให้ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป

เวลาหมดแล้ว ปัญหามีอีกหลายข้อ ไม่อาจจะตอบได้ เอาไว้ไปตอบเป็นส่วนตัวทีหลัง ขอถวายเรื่องกรรมไว้เพียงเท่านี้ ถือว่า

เป็นเพียงแง่คิดบางอย่าง อย่างน้อยก็ถือเอาข้อพิจารณาที่มีอยู่ในคัมภีร์บางอย่างมาช่วยประกอบการอธิบายบางแง่บางด้าน ส่วนเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ก็เป็นสิ่งที่จะต้องไปศึกษาพิจารณากันต่อไป รวมทั้งการแยกแยะสืบสาวเหตุปัจจัย และการแก้ไขปัญหาในระดับสังคมด้วย

ขออนุโมทนาทุกท่านที่ได้สละเวลา กำลังกาย กำลังใจ มาร่วมกันอบรมพระธรรมทูตครั้งนี้ ด้วยจิตมีกุศลเจตนาที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา และประโยชน์สุขแก่ประชาชน ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งกุศลเจตนานั้น จงเป็นปัจจัยให้ทุกท่านมีกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาเข้มแข็ง ปฏิบัติศาสนกิจได้สำเร็จผลด้วยดีจงทุกประการ โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

๓

เหตุปัจจัย

ในปฏิจจสมุปบาท และกรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เหตุปัจจัย
ในปฏิจจสมุปบาท และกรรม

๑) *บางส่วนของปฏิจจสมุปบาท ที่ควรสังเกตเป็นพิเศษ*

ปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องใหญ่ มีความกว้างขวางลึกซึ้ง และมีแง่ด้านต่างๆ มากมาย ละเอียดซับซ้อนอย่างยิ่ง ไม่ต้องพูดถึงว่าจะยากต่อการที่จะเข้าใจให้ทั่วถึง แม้แต่จะพูดให้ครบถ้วนก็ยากที่จะทำได้

ด้วยเหตุนี้ ในการศึกษาทั่วๆ ไป เมื่อเรียนรู้หลักพื้นฐานแล้ว ก็อาจจะศึกษาบางแง่บางจุดที่น่าสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะส่วนที่เกื้อหนุนความเข้าใจทั่วไป และส่วนที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ

ในที่นี้ จะขอย้อนกลับไปยกข้อควรทราบสำคัญ ที่กล่าวถึงข้างต้น ขึ้นมาขยายความอีกเล็กน้อย พอให้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น และเห็นทางนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของหลัก*กรรม* ที่เป็นธรรมสืบเนื่องออกไป

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหัวข้อนี้เป็นเพียงคำอธิบายเสริม การขยายความจึงทำได้เพียงโดยย่อ

ในหนังสือ*พุทธธรรม* (ฉบับเดิม) *หน้า ๘๕* ได้เขียนข้อความสั้นๆ แทรกไว้พอเป็นที่สังเกต ดังต่อไปนี้

“ข้อควรทราบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ

• ความเป็น**ปัจจัย**แก่กันขององค์ประกอบเหล่านี้ มิใช่มีความหมายตรงกับคำว่า **“เหตุ”** ทีเดียว เช่น ปัจจัยให้ต้นไม้งอกขึ้น มิใช่หมายเพียงเมล็ดพืช แต่หมายถึง ดิน น้ำ ปุ๋ย อากาศ อุณหภูมิ เป็นต้น เป็นปัจจัยแต่ละอย่าง และ

• การเป็นปัจจัยแก่กันนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่จำต้องเป็นไปตามลำดับก่อนหลังโดยกาละหรือเทศะ เช่น พื้นกระดาน เป็นปัจจัยแก่การตั้งอยู่ของโต๊ะ เป็นต้น”

ข้อความนี้บอกให้ทราบว่า *ปฏิจจสมุปบาท* เป็นหลักความจริงของธรรมชาติ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยแก่กันของสิ่งทั้งหลาย

๒) *ความหมายของ เหตุ และ ปัจจัย*

เบื้องแรกควรเข้าใจความหมายของถ้อยคำเป็นพื้นไว้ก่อน

ในที่ทั่วไป หรือเมื่อใช้ตามปกติ คำว่า “เหตุ” กับ “ปัจจัย” ถือว่าใช้แทนกันได้

แต่ในความหมายที่เคร่งครัด ท่านใช้ “ปัจจัย” ในความหมายที่กว้าง แยกเป็นปัจจัยต่างๆ ได้หลายประเภท ส่วนคำว่า “เหตุ” เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งมีความหมายจำกัดเฉพาะ กล่าวคือ

“ปัจจัย” หมายถึง สภาวะที่เอื้อ เกื้อหนุน ค้ำจุน เปิดโอกาส เป็นที่อาศัย เป็นองค์ประกอบร่วม หรือเป็นเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะให้สิ่งนั้นๆ เกิดมีขึ้น ดำเนินต่อไป หรือเจริญงอกงาม

ส่วนคำว่า “เหตุ” หมายถึง ปัจจัยจำเพาะ ที่เป็นตัวก่อให้เกิดผลนั้นๆ

“เหตุ” มีลักษณะที่พึงสังเกต นอกจากเป็นปัจจัยเฉพาะ และเป็นตัวก่อให้เกิดผลแล้ว ก็มีภาวะตรงกับผล *(สภาวะ)* และเกิดสืบทอดลำดับ คือตามลำดับก่อนหลังด้วย

ส่วน “ปัจจัย” มีลักษณะเป็นสาธารณะ เป็นตัวเกื้อหนุนหรือเป็นเงื่อนไข เป็นต้น อย่างที่กล่าวแล้ว อีกทั้งมีภาวะต่าง *(ปรภาวะ)* และไม่เกี่ยวกับลำดับ (อาจเกิดก่อน หลัง พร้อมกัน ร่วมกัน หรือต้องแยกกัน-ไม่ร่วมกัน ก็ได้)

ตัวอย่างเช่น เม็ดมะม่วงเป็น **“เหตุ”** ให้เกิดต้นมะม่วง และพร้อมกันนั้น ดิน น้ำ อุณหภูมิ โอชา (ปุ๋ย) เป็นต้น ก็เป็น **“ปัจจัย”** ให้ต้นมะม่วงนั้นเกิดขึ้นมา

มีเฉพาะเหตุคือเม็ดมะม่วง แต่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องไม่พร้อม หรือไม่อำนวย ผลคือต้นมะม่วงก็ไม่เกิดขึ้น

ในเวลาอธิบายเรื่องเหตุปัจจัย มีอีกคำหนึ่งที่ท่านนิยมใช้แทนคำว่าเหตุปัจจัย คือคำว่า "การณะ" หรือ "การณ์" ซึ่งก็แปลกันว่าเหตุ[๑]

ในพระอภิธรรม ท่านจำแนกความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นเหตุปัจจัยแก่กันนี้ไว้ถึง ๒๔ แบบ เรียกว่า **ปัจจัย ๒๔**

เหตุ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งใน ๒๔ นั้น ท่านจัดไว้เป็นปัจจัยข้อแรก เรียกว่า "เหตุปัจจัย"

ปัจจัยอื่นอีก ๒๓ อย่างจะไม่กล่าวไว้ทั้งหมดที่นี่ เพราะจะทำให้ฟั่นเฝือแก่ผู้เริ่มศึกษา เพียงขอยกตัวอย่างไว้ เช่น ปัจจัยโดยเป็นที่อาศัย (**นิสสยปัจจัย**) ปัจจัยโดยเป็นตัวหนุนหรือกระตุ้น (**อุปนิสสยปัจจัย**) ปัจจัยโดยประกอบร่วม (**สัมปยุตตปัจจัย**) ปัจจัยโดยมีอยู่ คือต้องมีสภาวะนั้น สิ่งนี้จึงเกิดมีได้ (**อัตถิปัจจัย**) ปัจจัยโดยไม่มีอยู่ คือต้องไม่มีสภาวะนั้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นได้ (**นัตถิปัจจัย**) ปัจจัยโดยเกิดก่อน (**ปุเรชาตปัจจัย**) ปัจจัยโดยเกิดทีหลัง (**ปัจฉาชาตปัจจัย**) ฯลฯ

ที่ว่านี้รวมทั้งหลักปลีกย่อยที่ว่า อกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล (ชั่วเป็นปัจจัยให้เกิดดี) ก็ได้ กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล (ดีเป็นปัจจัยให้เกิดชั่ว) ก็ได้ด้วย

ปัจจัยข้ออื่น เมื่อแปลความหมายเพียงสั้นๆ ผู้อ่านก็คงพอเข้าใจได้ไม่ยาก แต่ปัจฉาชาตปัจจัย คือปัจจัยเกิดทีหลัง คนทั่วไปจะรู้สึกแปลกและคิดไม่ออก จึงขอยกตัวอย่างง่ายๆ ด้านรูปธรรม เช่น การสร้างตึกที่จะดำเนินการภายหลัง เป็นปัจฉาชาตปัจจัยแก่การสร้างนั่งร้านที่เกิดขึ้นก่อน ส่วนในทางสภาวธรรมด้านนาม ท่านยกตัวอย่างว่า จิตและเจตสิกซึ่งเกิดทีหลังเป็นปัจจัยแก่ร่างกายนี้ที่เกิดขึ้นก่อน

ขอสรุปความตอนนี้ว่า

ตามหลักธรรม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดมีขึ้นได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ หลากหลายประชุมกันพรั่งพร้อม (ปัจจัยสามัคคี)

---

[๑] คำบาลีที่แปลว่าเหตุปัจจัย ยังมีอีกหลายคำ เช่น มูล นิทาน สมุฏฐาน สมุทัย ปภวะ สัมภวะ/สมภพ

๓) ผลหลากหลาย จากปัจจัยอเนก

ตามหลักแห่งความเป็นไปในระบบสัมพันธ์นี้ ยังมีข้อควรทราบแฝงอยู่อีก โดยเฉพาะ

• ขณะที่เราเพ่งดูเฉพาะผลอย่างหนึ่ง ว่าเกิดจากปัจจัยหลากหลายพรั่งพร้อมนั้น ต้องทราบด้วยว่า ที่แท้นั้น ต้องมองให้ครบทั้งสองด้าน คือ

๑. ผลแต่ละอย่าง เกิดโดยอาศัยปัจจัยหลายอย่าง

๒. ปัจจัย (ที่ร่วมกันให้เกิดผลอย่างหนึ่งนั้น) แต่ละอย่าง หนุนให้เกิดผลหลายอย่าง

ในธรรมชาติที่เป็นจริงนั้น ความสัมพันธ์และประสานส่งผลต่อกันระหว่างปัจจัยทั้งหลาย มีความละเอียดซับซ้อนมาก จนต้องพูดรวมๆ ว่า "ผลหลากหลาย เกิดจากเหตุ(ปัจจัย)หลากหลาย" *หรือ* "ผลอเนก เกิดจากเหตุอเนก" เช่น จากปัจจัยหลากหลาย มีเมล็ดพืช ดิน น้ำ อุณหภูมิ เป็นต้น ปรากฏผลอเนก มีต้นไม้ พร้อมทั้งรูป สี กลิ่น เป็นต้น

• ย้ำว่า ความเป็นเหตุปัจจัยนั้น มิใช่มีเพียงการเกิดก่อน-หลังตามลำดับกาละหรือเทศะเท่านั้น แต่มีหลายแบบ รวมทั้งเกิดพร้อมกัน หรือต้องไม่เกิดด้วยกัน ดังกล่าวแล้ว

เมื่อเห็นสิ่งหรือปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง เช่นตัวหนังสือบนกระดานป้ายแล้ว มองดูโดยพินิจ ก็จะเห็นว่าที่ตัวหนังสือตัวเดียวนั้น มีเหตุปัจจัยแบบต่างๆ ประชุมกันอยู่มากมาย เช่น คนเขียน (เจตนา+การเขียน) ชอล์กแผ่นป้าย สีที่ตัดกัน ความชื้น เป็นต้น แล้วหัดจำแนกว่าเป็นปัจจัยแบบไหนๆ

• นอกจากเรื่องปัจจัย ๒๔ แบบ ที่เพียงให้ตัวอย่างไว้แล้ว ขอให้ดูตัวอย่างคำอธิบายของท่านสักตอนหนึ่งว่า

> แท้จริงนั้น จากเหตุเดียว ในกรณีนี้ จะมีผลหนึ่งเดียว ก็หาไม่ (หรือ) จะมีผลอเนก ก็หาไม่ (หรือ) จะมีผลเดียวจากเหตุอเนก ก็หาไม่; แต่ย่อมมีผลอเนก จากเหตุอันอเนก[๑]

---

[๑] วิภงฺค.อ. ๑๕๗; *เทียบ* วิสุทฺธิ. ๓/๑๔๑

ตามหลักการนี้ ท่านสอนไว้ด้วยว่า ในปฏิจจสมุปบาทที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะอวิชชา(อย่างนั้น)เป็นปัจจัย สังขาร(อย่างนั้น)จึงมี, เพราะสังขาร(อย่างนั้น)เป็นปัจจัย วิญญาณ(อย่างนั้น)จึงมี, ฯลฯ” ดังนี้

- จะต้องไม่เข้าใจผิดไปว่าพระองค์ตรัสเหตุเดียว-ผลเดียว หรือปัจจัยอย่างหนึ่ง→ผลอย่างหนึ่งเท่านั้น

- ที่จริงนั้น ในทุกคู่ทุกตอน แต่ละเหตุ แต่ละผล มีปัจจัยอื่นและผลอื่นเกิดด้วย

ถ้าอย่างนั้น เหตุใดจึงตรัสช่วงละปัจจัย ช่วงละผล ทีละคู่? ตอบว่า การที่ตรัสเหตุ/ปัจจัย และผล เพียงอย่างเดียวนั้น มีหลัก คือ

*บางแห่งตรัส เพราะเป็นปัจจัยหรือเป็นผล **ตัวเอกตัวประธาน***

*บางแห่งตรัส เพราะเป็นปัจจัยหรือเป็นผล **ตัวเด่น***

บางแห่งตรัส เพราะเป็นปัจจัยหรือเป็นผล ***จำเพาะ*** *(อสาธารณะ)*

*บางแห่งตรัส ตามความ **เหมาะกับทำนองเทศนา*** (เช่นคราวนั้น กรณีนั้น จะเน้น หรือมุ่งให้ผู้ฟังเข้าใจแง่ไหนจุดใด) *หรือให้ **เหมาะกับเวไนย์*** คือผู้รับคำสอน (เช่นยกจุดไหน ประเด็นใดขึ้นมาแสดง บุคคลนั้นจึงจะสนใจและเข้าใจได้ดี)

ในที่นี้ ตรัสอย่างนั้น เพราะจะทรงแสดงปัจจัยและผล ที่เป็นตัวเอกตัวประธาน เช่นในช่วง “เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี” ตรัสอย่างนี้ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยตัวประธานของเวทนา (กำหนดเวทนาตามผัสสะ) และเพราะเวทนาเป็นผลตัวประธานของผัสสะ (กำหนดผัสสะตามเวทนา)

หลักความจริงนี้ปฏิเสธลัทธิเหตุเดียว ที่เรียกว่า **“เอกการณวาท”** ซึ่งถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากต้นเหตุอย่างเดียว โดยเฉพาะลัทธิที่ถือว่ามี *มูลการณ์* เช่น มีพระผู้สร้าง อย่าง **อิสสรวาท** (=*อิศวรวาท* คือลัทธิพระผู้เป็นเจ้าบันดาล) **ปชาปติวาท** (ลัทธิถือว่าเทพประชาบดีเป็นผู้สร้างสรรพสัตว์) **ปกติวาท** (ลัทธิสางขยะ ที่ถือว่าสิ่งทั้งปวงมีกำเนิดจากประกฤติ) เป็นต้น

แม้แต่ในสมัยปัจจุบัน คนก็ยังติดอยู่กับลัทธิเหตุเดียวผลเดียว ตลอดจนลัทธิผลเดียว และประสบปัญหามากจากความยึดติดนี้ ดังปรากฏชัดใน

วงการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่มุ่งผลเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วศึกษาและนำความรู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยมาประยุกต์ให้เกิดผลที่ต้องการ แต่เพราะมองอยู่แค่ผลเป้าหมาย ไม่ได้มองผลหลากหลายที่เกิดจากปัจจัยเนกให้ทั่วถึง (และยังไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะมองเห็นอย่างนั้นด้วย) จึงปรากฏบ่อยๆ ว่า หลังจากทำผลเป้าหมายสำเร็จผ่านไป บางที ๒๐–๓๐ ปี จึงรู้ตัวว่า ผลร้ายที่พ่วงมากระทบหมู่มนุษย์อย่างรุนแรง จนกลายเป็นได้ไม่เท่าเสีย

วงการแพทย์สมัยใหม่ แม้จะถูกบังคับจากงานเชิงปฏิบัติการ ให้เอาใจใส่ต่อผลข้างเคียงต่างๆ มากสักหน่อย แต่ความรู้เข้าใจต่อความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปรากฏการณ์ต่างๆ โดยส่วนใหญ่ ก็ยังเป็นเพียงการสังเกตแบบคลุมๆ ไม่สามารถแยกปัจจัยแต่ละอย่างที่สัมพันธ์ต่อไปยังผลแต่ละด้านให้เห็นชัดได้

พูดโดยรวม แม้ว่ามนุษย์จะพัฒนาความรู้ในธรรมชาติได้ก้าวหน้ามามาก แต่ความรู้นั้นก็ยังห่างไกลจากการเข้าถึงธรรมชาติอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ในด้านนามธรรม มนุษย์ควรใช้ประโยชน์จากความรู้ในความจริงของระบบปัจจัยสัมพันธ์ ที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทนี้ได้มาก

โดยเฉพาะในการดำเนินชีวิตของตน คือในระดับ*กฎแห่งกรรม* ความเข้าใจหลัก **“ผลหลากหลาย จากปัจจัยเนก”** จะช่วยให้จัดการกับชีวิตของตนให้พัฒนาทั้งภายใน และดำเนินไปในโลกอย่างสำเร็จผลดี

๔) *วิธีปฏิบัติต่อกรรม*

เมื่อพูดถึงหลักกรรม ปัญหาที่พูดกันมากที่สุดก็คือ

ทำดีได้ดี จริงหรือไม่? ทำไมฉันทำดีแล้ว ไม่เห็นได้ดี?

ถ้าเข้าใจปฏิจจสมุปบาท ในเรื่องเหตุปัจจัยอย่างที่พูดไปแล้ว ปัญหาอย่างนั้นจะหมดไป แต่จะก้าวขึ้นไปสู่คำถามใหม่ที่เป็นประโยชน์และควรจะถามมากกว่าว่า **ทำกรรมอย่างไรจึงจะได้ผลดี และได้ผลดียิ่งขึ้นไป?**

อีกปัญหาหนึ่งคือ

กรรมเก่ามีผลต่อชีวิตของเราแค่ไหน? และ

เราควรปฏิบัติต่อกรรมเก่าอย่างไร?

แม้ว่าเรื่องกรรมจะละเอียดซับซ้อนมาก แต่ก็พอจะให้หลักในการพิจารณาที่สำคัญได้ (ขอให้ทบทวนตามหลักใหญ่ที่ได้พูดไปแล้ว) ดังนี้

๑. รู้หลักความตรงกันของเหตุกับผล ต้องถามตัวเอง หรือจับให้ชัดก่อนว่า กรรมคือความดีที่เราทำนี้ เป็นปัจจัยตัวเหตุ ที่จะให้เกิดผลอะไร ที่เป็นผลโดยตรงของมัน (ผลโดยตรงของเหตุ) เช่น การปลูกเม็ดมะม่วง ทำให้เกิดต้นมะม่วง (ไม่ใช่ได้ต้นมะปราง ไม่ใช่ได้เงิน เป็นต้น) การศึกษา ทำให้ได้ปัญญาและเป็นอยู่หรือจัดการกับชีวิตของตนและปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ดีขึ้น (ไม่ใช่ได้เงิน ไม่ใช่ได้งาน เป็นต้น) การเรียนแพทย์ ทำให้สามารถบำบัดโรครักษาคนไข้ (ไม่ใช่ได้ตำแหน่ง ไม่ใช่ร่ำรวย เป็นต้น)

๒. กำหนดผลดีที่ต้องการให้ชัด จะเห็นว่า เพียงแค่ตามหลักความจริงของธรรมชาติว่า *"ผลหลากหลาย จากปัจจัยอเนก"* การแยกปัจจัยแยกผลก็ซับซ้อนอยู่แล้ว เมื่อพูดถึงสังคมมนุษย์ ความซับซ้อนก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเพราะมี***กฎมนุษย์*** และปัจจัยทางสังคม ซ้อนขึ้นมาบน***กฎธรรมชาติ***อีกชั้นหนึ่ง ขอยกตัวอย่างง่ายๆ

กฎธรรมชาติ: การทำสวนเป็นเหตุ ต้นไม้เจริญงอกงามเป็นผล

กฎมนุษย์: การทำสวนเป็นเหตุ ได้เงินเดือน ๗,๐๐๐ บาทเป็นผล

หรือ การทำสวนเป็นเหตุ ขายผลไม้ได้เงินมากเป็นผล

ผลโดยตรงของเหตุ เป็นผลตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เที่ยงตรง

อย่างไรก็ดี ผลที่คนพูดถึงกันมาก มักไม่ใช่ผลโดยตรงของเหตุที่เป็นไปตามกฎธรรมชาตินั้น แต่คนมักพูดกันถึงผลตามกฎมนุษย์

กฎมนุษย์เป็นกฎสมมติ ซึ่งขึ้นต่อเงื่อนไขคือสมมติ (=***สํ***-ร่วมกัน + ***มติ***-การยอมรับ, ข้อตกลง → ***สมมติ***=การตกลงหรือยอมรับร่วมกัน) ซึ่งผันแปรได้ และยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือกฎมนุษย์นั้นอีก เช่น ค่านิยมของสังคมและความถูกใจพอใจของบุคคล เป็นต้น โดยมีความต้องการเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ

จะเห็นว่า ความหมายของคำไทยว่า "ดี" หรือ "ไม่ดี" นี้ มักจะกำกวม "ดี" นี้ เรามักใช้ในความหมายว่าน่าปรารถนา ตรงกับความพอใจชอบใจ หรือแม้กระทั่งเป็นไปตามค่านิยม ดังนั้นจึงต้องมีการแยกแยะ เช่นว่า ดีตรงไปตรงมาตามความจริงของธรรมชาติ ดีต่อชีวิต ดีในเชิงสังคม เป็นต้น

ยกตัวอย่างที่แสนจะง่าย ใกล้ๆ ตัว เช่น เรากินอาหารอย่างหนึ่ง ที่มีผลดีต่อชีวิต ทำให้มีสุขภาพดี แต่อาจจะไม่ดีในเชิงสังคม ไม่สนองค่านิยมให้รู้สึกโก้เก๋ บางคนอาจจะดูถูกว่าเราต่ำต้อย หรือว่าไม่ทันสมัย แต่ชีวิตเราก็ดี

ในทางตรงข้าม มีคนอื่นมาให้ของกินอย่างหนึ่งแก่เรา อาจจะเป็นขนมก็ได้ ราคาแพง มีกล่องใส่ ห่ออย่างสวยหรู โก้เก๋มาก ดีเหลือเกินในเชิงสังคม เราอาจจะลิงโลดดีใจที่ได้รับ แต่ถ้ากินเข้าไป ของนั้นกลับไม่ดีต่อชีวิตของเรา จะบั่นทอนสุขภาพ หรือก่อให้เกิดโรค

นี่เป็นตัวอย่าง ซึ่งคงนึกขยายเองได้

เพราะฉะนั้น คำว่า "ผลดี" ที่พูดถึงหรือนึกถึงนั้น จะต้องวิเคราะห์หรือกำหนดให้ชัดกับตัวเองว่า ผลดีที่เราต้องการนั้น "ดี" ในแง่ไหน เช่น เป็น *นักกีฬาเตะตะกร้อ*

๑. ***ผลดีตามกฎธรรมชาติ*** (=ร่างกายแข็งแรงเคลื่อนไหวแคล่วคล่อง)

→ได้ผลแน่นอน เท่ากับผลรวมหักลบแล้วของเหตุปัจจัย

๒. ***ผลดีตามนิยามและนิยมของมนุษย์***

✧ ในแง่กระแสสังคม (=ผู้คนชื่นชมนิยมยกย่อง)

ปัจจัยภายนอก: ไม่เอื้อ →คนสนใจน้อย ได้รับการยกย่องในวงแคบ

✧ ในแง่อาชีพ (=เป็นทางหารายได้มีเงินเลี้ยงชีวิตและร่ำรวย)

ปัจจัยภายนอก: ไม่เอื้อ →แม้เป็นสัมมาชีพ แต่หาเงินยาก อาจฝืดเคือง

✧ ในแง่วัฒนธรรม (=ช่วยรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ)

ปัจจัยภายใน: ถ้าทำใจถูกต้อง →รู้สึกว่าได้ทำประโยชน์ ภูมิใจ สุขใจ แต่

ปัจจัยภายนอก: เงื่อนไขกาลเทศะ →คนอาจจะไม่เห็นคุณค่า ขึ้นต่อสภาพสังคม-การเมือง

นี้เป็นเพียงตัวอย่างของการที่จะต้องวิเคราะห์หรือกำหนดให้ชัดกับตัวเองว่า ผลดีที่เราต้องการนั้น "ดี" ตามสภาวะของมัน ดีที่เป็นความดีตามหลักการแท้ๆ (เช่น ดีเพื่อความดี) หรือดีต่อชีวิตของเรา หรือดีในแง่สังคม โดยการยอมรับ โดยระบบ โดยค่านิยม ฯลฯ

เมื่อชัดกับตัวเองแล้วว่า เราต้องการผลดีในความหมายใด ก็วิเคราะห์ต่อไปว่า ผลดีแบบที่เราต้องการนั้น จะเกิดขึ้นได้ นอกจากตัวการกระทำดีที่เป็นเหตุตรงแล้ว จะต้องมีปัจจัยอะไรอีกบ้าง ปัจจัยเหล่านั้นมีอยู่หรือเอื้ออำนวยหรือไม่ มีปัจจัยประกอบอะไรอีกที่เราจะต้องทำเพื่อให้ครบถ้วนที่จะออกผลที่เราต้องการ ถ้าต้องการผลดีที่ปัจจัยไม่เอื้อ ผลยากที่จะมา จะยอมรับหรือไม่ ฯลฯ

ขอย้ำว่า ผลดีตามสภาวะ หรือตามกฎธรรมชาตินั้น เป็นของแน่นอนตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติเอง แต่ผลดีตามนิยามและนิยมของมนุษย์ขึ้นต่อเจตจำนง เกี่ยวเนื่องกับความต้องการของมนุษย์ตามกาละและเทศะเป็นต้น ซึ่งจะต้องใช้ปัญญาวิเคราะห์สืบค้นออกมา

หลักปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็คือ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม พึงมุ่งผลดีตามสภาวะเป็นแกนหรือเป็นหลักไว้ก่อน ซึ่งเมื่อทำก็ย่อมได้ ส่วนผลดีเชิงสังคมเป็นต้น พึงถือเป็นเรื่องรองหรือเป็นส่วนประกอบ จะได้หรือไม่ ก็แล้วแต่ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ก็ดี ไม่ได้ก็แล้วไป เช่นทำดีเพื่อให้เกิดความดี ใครจะยกย่องสรรเสริญหรือไม่ ก็ไม่มัวติดข้อง หรือทำดีเพื่อฝึกตน เพื่อให้ชีวิตและสังคมเจริญงอกงาม โดยไม่ต้องคิดจะเอาหรือจะได้อะไรจากสังคม[๑]

แต่ถ้ามุ่งเอาผลดีด้านสังคมเป็นต้น โดยไม่ทำให้เกิดผลดีตามสภาวะถึงจะได้ผลที่ต้องการ แต่จะกลายเป็นการหลอกลวง ซึ่งมีแต่จะทำให้ชีวิตและสังคมเสื่อมทรามลงไป ไม่เร็วก็ช้า

---

[๑] ในพระอภิธรรมปิฎก (อภิ.วิ. ๓๕/๘๔๐/๔๘-๙) แสดงหลักพิจารณาว่า กรรมดี กรรมชั่ว ที่ทำแล้ว จะให้ผลปรากฏออกมา ยังต้องขึ้นต่อองค์ประกอบอีก ๔ อย่าง คือ **คติ** (ภพ-ถิ่น ที่เกิด ที่อยู่ ทางชีวิต) **อุปธิ** (สภาพกาย, รูปร่าง) **กาละ** (เวลา, ยุคสมัย, จังหวะ) **ปโยคะ** (การที่ทำ ซึ่งเหมาะ ตรงเรื่อง ครบถ้วน เป็น ชำนาญ หรือไม่) ที่เอื้อต่อกรรมดีขวางกรรมชั่ว เรียกว่า ***สมบัติ*** และที่ขวางกรรมดีเอื้อต่อกรรมชั่ว เรียกว่า ***วิบัติ*** อีกฝ่ายละ ๔

๓. **ทำเหตุปัจจัยให้ครบที่จะให้เกิดผลที่ต้องการ** ตามหลักความพรั่งพร้อมของปัจจัย อะไรจะปรากฏเป็นผลขึ้น ต้องมีปัจจัยพรั่งพร้อม ตรงนี้จะช่วยให้ไม่ไปติดในลัทธิเหตุเดียวผลเดียว

หลักหรือกฎไม่ได้บอกว่า เมื่อเอาเม็ดมะม่วงไปปลูกแล้ว ต้นมะม่วงจะต้องงอกขึ้นมา ท่านพูดแต่เพียงว่า จากเม็ดมะม่วง ต้นไม้ที่จะงอกขึ้นมา ก็เป็นมะม่วง นี้คือ เหตุ→ผล หรือ ปัจจัยตัวตรงสภาวะ→ผล

การที่เม็ดมะม่วงจะงอกขึ้นมาเป็นต้นมะม่วงนั้น ไม่ใช่มีแต่เม็ดมะม่วงอย่างเดียวแล้วจะได้ต้นมะม่วง ต้องมีดิน มีปุ๋ยในดิน มีน้ำ มีแก๊ส (เช่น ออกซิเจน คาร์บอนไดออกไซด์) มีอุณหภูมิพอเหมาะ เป็นต้น พูดสั้นๆ ว่า เมื่อปัจจัยพรั่งพร้อมแล้ว ต้นมะม่วงจึงจะงอกขึ้นมาได้

นอกจากผลที่เรามองจะเกิดจากปัจจัยหลายอย่างพรั่งพร้อมแล้ว ปัจจัยแต่ละอย่างที่มาพรั่งพร้อมนั้น ก็สัมพันธ์ไปสู่ผลอย่างอื่นที่เราไม่ได้มองขณะนั้นด้วย ดังได้พูดแล้วข้างต้น

ได้บอกแล้วว่า ให้มุ่งผลดีตามสภาวะเป็นหลักหรือเป็นแกนไว้ก่อน ตอนนี้ก็มองดูว่ามีปัจจัยตัวไหนบ้างที่จะต้องทำให้ครบที่จะเกิดผลนี้ ต่อจากนั้น เมื่อยังต้องการผลดีด้านไหนอีก เช่นในทางสังคม เป็นต้น ก็พิจารณาให้ครบ แล้วทำกรรมดีให้ได้เหตุปัจจัยพรั่งพร้อมที่จะเกิดผลดีตามที่ต้องการนั้น

๔. **ฝึกฝนปรับปรุงตนให้ทำกรรม(ได้ผล)ดียิ่งขึ้นไป** ตามหลักความไม่ประมาท โดยเฉพาะความไม่ประมาทในการศึกษา เราจะต้องฝึกกาย วาจา จิตใจ และปัญญา (เรียกรวมว่า *ไตรสิกขา* คือ ศีล สมาธิ ปัญญา) ให้สามารถทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นๆ เช่น จากกรรมชั่ว เปลี่ยนมาทำกรรมดี จากกรรมดี ก็ก้าวไปสู่กรรมดีที่ประณีตหรือสูงยิ่งขึ้นๆ ให้ชีวิตก้าวไปในมรรค คือในวิถีชีวิตประเสริฐ ที่เรียกว่า พรหมจริยะ/พรหมจรรย์

(ถ้าใช้คำศัพท์ ก็คือ ก้าวจากอกุศลมากกุศลน้อย ไปสู่อกุศลน้อยกุศลมาก จากกามาวจรกุศล ไปสู่รูปาวจรกุศล ไปสู่อรูปาวจรกุศล และไปสู่โลกุตตรกุศล)

ถ้าใช้สำนวนพูดให้เหมาะกับคนสมัยนี้ ก็คือ พัฒนากรรมให้ดียิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อทำกรรมดีตามหลักในข้อก่อนไปแล้ว ถ้าผลดีในความหมายหรือในแง่ที่เราต้องการไม่ออกมา ก็วิเคราะห์สืบสาวว่า ทำกรรมนั้นแล้ว แต่สำหรับผลดีแง่นี้ๆ ปัจจัยอะไรบ้างขาดไป หรือยังบกพร่องส่วนไหน จะได้แก้ไขปรับปรุง เพื่อว่าคราวต่อไปจะได้ทำให้ตรง ให้ถูกแง่ ให้ครบ นี่คือความไม่ประมาทในการศึกษา ที่จะใช้ปัญญาพิจารณาแก้ปัญหา และพัฒนากรรมให้ดีและให้ได้ผลยิ่งขึ้น

ยกตัวอย่าง เช่น นายชูกิจได้ยินข่าวสารจากวิทยุ เป็นต้น พูดถึงปัญหาของบ้านเมือง ที่ว่าป่าลดน้อยลงจนน่ากลัว จะต้องช่วยกันปลูกต้นไม้ให้มากๆ และมีข่าวด้วยว่า บางแห่งคนมากมายช่วยกันปลูกต้นไม้ มีการนำมายกย่อง บางทีมีการให้รางวัลด้วย

นายชูกิจได้ยินได้ฟังข่าวแล้ว ก็เกิดศรัทธา เที่ยวดูสถานที่เหมาะๆ ใกล้หมู่บ้านของเขา แล้วหาต้นไม้เหมาะๆ มาปลูก ต้นไม้ก็ขึ้นงอกงามดี เขาปลูกไปได้หลายต้น

เวลาผ่านไประยะหนึ่ง เขามานึกดูว่า เขาทำความดีนี้มาก็นานแล้ว ไม่เห็นมีใครสนใจ ก็เลยชักจะท้อ และน้อยใจว่า "เราอุตส่าห์ทำดี เหนื่อยไปมากมาย ไม่เห็นได้ดีอะไร"

พอมองลึกลงไปในใจของคุณชูกิจ ปรากฏว่าเขาอยากได้ความนิยมยกย่อง และหวังจะได้รางวัลด้วย

เมื่อวิเคราะห์ตามหลักความสัมพันธ์สืบทอดเหตุปัจจัยสู่ผลต่างๆ ที่ตรงกัน ก็เห็นได้ว่า

✧ ผลตามกฎธรรมชาติ หรือผลตามธรรม ก็เกิดขึ้นแล้ว คือ เขาปลูกต้นไม้ เมื่อทำเหตุปัจจัยของมันครบ ต้นไม้ก็ขึ้นมา

✧ ผลตามธรรมแก่ตัวเขาเอง ที่เป็นผู้ทำการนั้น เขาก็ได้แล้ว เช่น เกิดและเพิ่มความรู้ความเข้าใจความชำนาญที่เรียกกันว่าทักษะ ในเรื่องต้นไม้และการปลูกต้นไม้ ตลอดจนผลพ่วง เช่น ร่างกายแข็งแรง เสริมสุขภาพ

✧ ผลตามธรรมแก่สังคม คือ ท้องถิ่นของเขา ตลอดถึงโลกมนุษย์ทั้งหมด ได้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีงามเพิ่มขึ้น

แต่ผลที่ตัวเขาว่า "ดี" ที่เขาไม่ได้ คือผลทางสังคม (=ผลที่จะได้แก่ตัวเขา จากสังคม) ได้แก่ เสียงยกย่อง และรางวัล หรือเงินทองของตอบแทน ซึ่งมิใช่เป็นผลที่ตรงตามเหตุปัจจัยของการปลูกต้นไม้

ถ้าคุณชูกิจต้องการผลทางสังคมที่ว่านี้ ก็ต้องดูและทำปัจจัยเหล่านั้นด้วย เริ่มตั้งแต่ดูว่า การทำความดีด้วยการปลูกต้นไม้นี้ เข้ากับกระแสนิยมของท้องถิ่นของตนเองหรือไม่ (พิจารณาโดยกาล-เทศะ หรือโดยคติ และกาละ) ถ้าจะให้ได้รับคำยกย่องและรางวัล จะต้องทำปัจจัยอะไรประกอบเพิ่มเข้ามากับการทำความดีคือการปลูกต้นไม้นั้น แล้วทำให้ครบ

ที่จริง ถ้าคุณชูกิจมุ่งหวังผลดีที่แท้ คือผลตามธรรมที่ว่าข้างต้น ไม่มัวห่วงผลทางสังคม(แก่ตัวตน) เขาจะได้ผลตามธรรมเพิ่มอีกอย่างหนึ่งด้วย คือปีติความเอิบอิ่มใจและความสุข ในการทำความดี และในการที่ได้เห็นผลดีตามธรรมด้านต่างๆ เพิ่มขยายคลี่คลายขึ้นมาเรื่อยๆ ตลอดเวลา แต่ความหวังผล'ดี'แก่ตัวตน ได้ปิดกั้นปีติสุขนี้เสีย และหนำซ้ำ ทำให้เขาได้รับความผิดหวังและความช้ำใจเข้ามาแทน

ยิ่งกว่านั้น ถ้าเขาฉลาดในความดีและฉลาดในการทำประโยชน์ เมื่อเขาจะเริ่มหรือกำลังทำการนั้นอยู่ เขาอาจจะชักชวนคนอื่นๆ ให้รู้เข้าใจมองเห็นประโยชน์ของการปลูกต้นไม้ แล้วมาร่วมกับเขาบ้าง หรือต่างคนก็ไปทำของตนบ้าง แพร่ขยายการปลูกต้นไม้ให้กว้างออกไป นอกจากผลตามธรรมทุกด้านจะเพิ่มพูนแล้ว ผลทางสังคมแก่ตัวเขาก็อาจจะพลอยตามมาด้วย

จะต้องชัดกับตนเองว่า ผลดีตามธรรมของกรรมดีนั้นๆ คืออะไร และควรฝึกตนให้ต้องการผลตามธรรมนั้นก่อนผลอย่างอื่น แล้วนอกจากนั้นเราต้องการผลดีอย่างไหนอีก และเพื่อให้เกิดผลดีนั้นๆ จะต้องทำปัจจัยอะไรเพิ่มอีกบ้าง เมื่อจะทำก็ทำเหตุปัจจัยให้ครบ เมื่อทำไปแล้วก็ตรวจสอบให้รู้ปัจจัยที่ยิ่งและหย่อนสำหรับผลดีแต่ละด้านนั้นๆ เพื่อทำให้ครบและดียิ่งขึ้นในครั้งต่อไป

อนึ่ง ผลดีทางสังคม หรือผลดีจากสังคมแก่ตัวตนนั้น อาจจะไม่สอดคล้องกับผลดีตามธรรมก็ได้ บางครั้ง บางเรื่องอาจจะถึงกับตรงกันข้ามเลย

ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นต่อปัจจัยทางสังคมเป็นต้น ที่เนื่องด้วยกาลเทศะ เช่น ในกาละและเทศะที่ธรรมวาทีอ่อนกำลัง และอธรรมวาทีมีกำลัง ดังนั้น จึงต้องพิจารณาด้วยว่าผลที่ว่าดีนั้น เป็นของสมควรหรือไม่ เราจะเอาธรรมไว้ หรือจะไปกับตัวตน

จะต้องไม่ประมาทในการศึกษาและพัฒนากรรมกันอย่างนี้ จึงจะถูกต้อง นี่ก็คือการพัฒนาตัวเราเอง และพัฒนาสังคมไปด้วย ไม่ใช่ทำอะไรไปแล้ว ก็มองแง่เดียวชั้นเดียว ว่าได้ผลที่ตนต้องการ หรือไม่ได้ พอไม่ได้ก็เอาแต่โวยวายโอดครวญว่าทำดีไม่ได้ดี เลยไม่ไปไหน

แต่ต้องขอเตือนไว้ด้วยว่า คนที่ต้องการผลดีต่อบุคคล (คือแค่ที่ถูกใจตนหรือตัวเองชอบใจ) และผลดีตามกระแสหรือค่านิยมของสังคมนั้น ถ้าไม่มองให้ถึงผลดีตามสภาวะ คือผลดีตามธรรม ซึ่งเป็นผลที่ดีอย่างแท้จริงต่อชีวิต ต่อหลักการ และต่อความดีงามที่แท้ของสังคมแล้ว แม้จะทำกรรมเพื่อผลดีที่ตนต้องการนั้นได้เก่ง แต่ก็คือทำกรรมไม่ดีหรืออกุศลซ่อนไว้ ซึ่งตัวเองอาจจะมีปัญญารู้ไม่ทันผลแง่อื่น เพราะมัวแต่มองเพียงผลดีแบบที่ตัวต้องการอย่างเดียวด้านเดียว แล้วในไม่ช้า หรือในที่สุด อกุศลที่แฝงไว้นั้นก็จะออกผลให้โทษต่อไป

จึงได้ย้ำไว้ข้างต้นว่า ไม่ว่าจะต้องการผลดีข้างเคียงอะไรก็ตาม ขอให้ทำกรรมดีเพื่อผลดีที่ตรงตามสภาวะหรือผลดีตามธรรมเป็นหลักเป็นแกนไว้ก่อน ถ้าปฏิบัติตามนี้ จะได้ผลดีที่แท้ และปลอดภัยในระยะยาว ดีทั้งแก่ชีวิตแก่สังคม แก่ตน และแก่ผู้อื่น

เราคงจะมุ่งเอาผลดีต่อตัวตนของบุคคล ผลดีตามกระแสสังคม หรือผลดีเชิงค่านิยมกันมากไป จึงมองไม่เห็นผลดีที่ตรงไปตรงมาตามธรรม ถ้าอย่างนี้ก็จะต้องบ่นเรื่อง “ทำดีไม่เห็นได้ดี แต่ทำชั่วได้ดีมีถมไป” กันอยู่อย่างนี้เรื่อยๆ และคงจะแก้ปัญหาของสังคมได้ยาก เพราะความคิดของเราเองก็เป็นกรรมไม่ดี ที่เป็นปัจจัยร่วมให้เกิดผลอย่างนั้นด้วย

ถ้ามองกันอยู่แค่นี้ ก็จะไม่มีคนอย่างพระโพธิสัตว์ที่ถึงแม้จะถูกเขาทำร้ายหรือฆ่า ก็ยังเข้มแข็งอยู่ในการทำความดี เพราะมุ่งผลดีที่ตรงไปตรงมาตามความจริงของมัน

ถ้าจะช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมนี้ แต่ยังห่วงผลดีต่อตัวตน ผลดีเชิงบุคคลและผลดีเชิงค่านิยมทางสังคมอยู่ ก็ขอแค่ว่า อย่าถึงกับละทิ้งหรือละเลยความต้องการผลดีที่ตรงตามธรรม ผลดีต่อชีวิต และผลดีที่แท้ต่อสังคม เอาพอประนีประนอมกัน

แค่นี้ก็จะประคับประคองโลกมนุษย์ ให้พออยู่กันไปได้ แต่จะเอาดีจริงคงยาก เพราะมนุษย์นี้เองไม่ได้ต้องการผลดีแท้จริงที่ตรงตามธรรมของกรรมดี

๕) ทำกรรมเก่าให้เกิดประโยชน์

คนไทยสมัยนี้ได้ยินคำว่า "กรรม" มักจะนึกไปในแง่ว่ากรรมจะตามมาให้เคราะห์ให้โทษอย่างไร พูดถึงกรรมก็จะนึกถึงอะไรอย่างหนึ่งที่คอยตามจะลงโทษ หรือทำให้เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยเฉพาะคิดไปถึงชาติก่อน คือมองกรรมในแง่กรรมเก่า และเป็นเรื่องไม่ดี

คำว่า "กรรมเก่า" ก็บอกอยู่ในตัวเองแล้วว่า มันถูกจำกัดให้หดแคบเข้ามาเหลือเพียงส่วนหนึ่ง เพราะเติมคำว่า "เก่า" เข้าไป กรรมก็เหลือแคบเข้ามา ยิ่งนึกในแง่ว่ากรรมไม่ดีอีก ก็ยิ่งแคบหนักเข้า รวมแล้วก็คือเป็นกรรมที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ไปๆ มาๆ ก็เลยอะไรๆ ก็แล้วแต่กรรม (เก่า-ที่ไม่ดี) บางทีถึงกับมีการหาทางตัดกรรม เลยพลัดออกไปจากพระพุทธศาสนา

ความจริง กรรมก็เป็นเรื่องธรรมดาธรรมชาติ คือเป็นเรื่องความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของชีวิตมนุษย์ ที่มีเจตนา มีการคิด การพูด และการกระทำ แสดงออก มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลาย แล้วก็เกิดผลต่อเนื่องกันไปในความสัมพันธ์นั้น

ถ้ามัวไปยึดถือว่า แล้วแต่กรรมเก่าปางก่อนอย่างเดียว ก็จะทำกรรมใหม่ที่เป็นบาปอกุศลโดยไม่รู้ตัว

หมายความว่า ใครก็ตามที่ปลงว่า "แล้วแต่กรรม (เก่า)" นั้น ก็คือเขากำลังทำความประมาท ที่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำกรรมใหม่ที่ควรทำ ความประมาทนั้นก็เลยเป็นกรรมใหม่ของเขา ซึ่งเป็นผลจากโมหะ แล้วกรรมใหม่ที่ประมาทเพราะโมหะหลงงมงายนั้น ก็จะก่อผลร้ายแก่เขาต่อไป

ความเชื่อว่าชีวิตจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่กรรมเก่า กรรมปางก่อน หรือกรรมในชาติก่อน คือลัทธิกรรมเก่านั้น เป็นมิจฉาทิฏฐิ ที่เรียกว่าปุพเพกตเหตุวาท หรือเรียกสั้นๆ ว่า **ปุพเพกตวาท** ดังพุทธพจน์ที่แสดงแล้วข้างต้น

ท่านไม่ได้สอนว่าไม่ให้เชื่อกรรมเก่า แต่ท่านสอนไม่ให้เชื่อว่าอะไรๆ จะเป็นอย่างไรก็เพราะกรรมเก่า

✧ การเชื่อแต่กรรมเก่า ก็สุดโต่งไปข้างหนึ่ง

✧ การไม่เชื่อกรรมเก่า ก็สุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง

ได้กล่าวแล้วว่า "กรรม" พอเติม "เก่า" เข้าไป คำเดิมที่กว้างครบถ้วนสมบูรณ์ ก็หดแคบเข้ามาเหลืออยู่ส่วนเดียว อย่ามองกรรมที่กว้างสมบูรณ์ให้เหลือส่วนเดียวแค่กรรมเก่า

เรื่องกรรมที่เชื่อกันในแง่กรรมเก่านี้ มีจุดพลาดอยู่ ๒ แง่ คือ

๑. ไปจับเอาส่วนเดียวเฉพาะอดีต ทั้งที่กรรมนั้นก็เป็นกลางๆ ไม่จำกัด ถ้าแยกโดยกาลเวลาก็ต้องมี ๓ คือ กรรมเก่า (ในอดีต) กรรมใหม่ (ในปัจจุบัน) กรรมข้างหน้า (ในอนาคต) ต้องมองให้ครบ

๒. มองแบบแยกขาดตัดตอน ไม่มองให้เห็นความเป็นไปของเหตุปัจจัยที่ต่อเนื่องกันมาโดยตลอด คือ ไม่มองเป็นกระแสหรือกระบวนการที่ต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา แต่มองเหมือนกับว่ากรรมเก่าเป็นอะไรก้อนหนึ่งที่ลอยตามเรามาจากชาติก่อน แล้วมารอทำอะไรกับเราอยู่เรื่อยๆ

ถ้ามองกรรมให้ถูกต้องทั้ง ๓ กาล และมองอย่างเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย ในด้านเจตจำนง และการทำ-คิด-พูด ของมนุษย์ ที่ต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ก็จะมองเห็นกรรมถูกต้อง ชัดเจนและง่ายขึ้น ในที่นี้ แม้จะไม่อธิบายรายละเอียด แต่จะขอให้จุดสังเกตในการทำความเข้าใจ ๒-๓ อย่าง

๑. ไม่มองกรรมแบบแยกขาดตัดตอน คือ มองให้เห็นเป็นกระแสที่ต่อเนื่องตลอดมาจนถึงขณะนี้ และกำลังดำเนินสืบต่อไป

ถ้ามองกรรมให้ครบ ๓ กาล และมองเป็นกระบวนการต่อเนื่อง จากอดีต มาถึงบัดนี้ และจะสืบไปข้างหน้า ก็จะเห็นว่า กรรมเก่า (ส่วนอดีต) ก็คือ เอาขณะปัจจุบันเดี๋ยวนี้เป็นจุดกำหนด นับถอยจากขณะนี้ ย้อนหลังไป

นานเท่าไรก็ตาม กี่ร้อยกี่พันชาติก็ตาม มาจนถึงขณะหนึ่งหรือวินาทีหนึ่งก่อนนี้ ก็เป็นกรรมเก่า (ส่วนอดีต) ทั้งหมด

กรรมเก่าทั้งหมดนี้ คือกรรมที่ได้ทำไปแล้ว ส่วนกรรมใหม่ (ในปัจจุบัน) ก็คือที่กำลังทำๆ ซึ่งขณะต่อไปหรือวินาทีต่อไป ก็จะกลายเป็นกรรมเก่า (ส่วนอดีต) และอีกอย่างหนึ่งคือ กรรมข้างหน้า ซึ่งยังไม่ถึง แต่จะทำในอนาคต

กรรมเก่านั้นยาวนานและมากนักหนา สำหรับคนสามัญ กรรมเก่าที่จะพอมองเห็นได้ ก็คือกรรมเก่าในชาตินี้ ส่วนกรรมเก่าในชาติก่อนๆ ก็อาจจะลึกล้ำเกินไป เราเป็นนักศึกษาก็ค่อยๆ เริ่มจากมองใกล้หน่อยก่อน แล้วจึงค่อยๆ ขยายไกลออกไป

อย่างเช่นเราจะวัดหรือตัดสินคนด้วยการกระทำของเขา กรรมใหม่ในปัจจุบันเรายังไม่รู้ว่าเขากำลังจะทำอะไร เราก็ดูจากกรรมเก่า คือความประพฤติและการกระทำต่างๆ ของเขาย้อนหลังไปในชีวิตนี้ ตั้งแต่วินาทีนี้ไปนี่ก็กรรมเก่า ซึ่งใช้ประโยชน์ได้เลย

๒. รู้จักตัวเอง ทั้งทุนที่มีและข้อจำกัดของตน พร้อมทั้งเห็นตระหนักถึงผลสะท้อนที่ตนจะประสบ ซึ่งเกิดจากกรรมที่ตนได้ประกอบไว้

กรรมเก่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเราทุกคน เพราะแต่ละคนที่เป็นอยู่ขณะนี้ ก็คือผลรวมของกรรมเก่าของตนที่ได้สะสมมา ด้วยการทำ-พูด-คิด การศึกษาพัฒนาตน และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในอดีตทั้งหมดตลอดมาจนถึงขณะหรือวินาทีสุดท้ายก่อนขณะนี้

กรรมเก่านี้ให้ผลแก่เรา หรือเรารับผลของกรรมเก่านั้นเต็มที่ เพราะตัวเราที่เป็นอยู่ขณะนี้ เป็นผลรวมที่ปรากฏของกรรมเก่าทั้งหมดที่ผ่านมา กรรมเก่านั้นเท่ากับเป็นทุนเดิมของเราที่ได้สะสมไว้ ซึ่งกำหนดว่า เรามีความพร้อม มีวิสัยขีดความสามารถทางกาย วาจา ทางจิตใจ และทางปัญญาเท่าไร และเป็นตัวบ่งชี้ว่าเราจะทำอะไรได้ดีหรือไม่ อะไรเหมาะกับตัวเรา เราจะทำได้แค่ไหน และควรจะทำอะไรต่อไป

ประโยชน์ที่สำคัญของกรรมเก่า ก็คือการรู้จักตัวเองดังที่ว่านั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ ด้วยการรู้จักวิเคราะห์และตรวจสอบตนเอง โดยไม่มัวแต่ซัดทอดปัจจัยภายนอก

การรู้จักตัวเองนี้ นอกจากช่วยให้ทำการที่เหมาะกับตนอย่างได้ผลดีแล้ว ก็ทำให้รู้จุดที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไปด้วย

๓. แก้ไขปรับปรุงเพื่อก้าวสู่การทำกรรมที่ดียิ่งขึ้น แน่นอนว่า ในที่สุด การปฏิบัติถูกต้องที่จะได้ประโยชน์จากกรรมเก่ามากที่สุด ก็คือ **การทำกรรมใหม่ ที่ดีกว่ากรรมเก่า**

ทั้งนี้ เพราะหลักปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนารวมอยู่ใน**ไตรสิกขา** อันได้แก่การฝึกศึกษาพัฒนาตน ในการที่จะทำกรรมที่ดีได้ยิ่งขึ้นไป ทั้ง

✧ ในขั้น*ศีล* คือการฝึกกาย วาจา สัมมาอาชีวะ รวมทั้งการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยอินทรีย์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)

✧ ในขั้น*สมาธิ* คือฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ที่เรียกว่าจิตภาวนาทั้งหมด และ

✧ ในขั้น*ปัญญา* คือความรู้คิดเข้าใจถูกต้อง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และสามารถใช้ความรู้นั้นแก้ไขปรับปรุงกรรม ตลอดจนแก้ปัญหาดับทุกข์หมดไปมิให้มีทุกข์ใหม่ได้

พูดสั้นๆ ก็คือ แม้ว่ากรรมเก่าจะสำคัญมาก ก็ไม่ใช่เรื่องที่เราจะไปสยบยอมต่อมัน แต่ตรงข้าม เรามีหน้าที่พัฒนาชีวิตของเราที่เป็นผลรวมของกรรมเก่านั้นให้ดีขึ้น

ถ้าจะใช้คำที่ง่ายแก่คนสมัยนี้ ก็คือ เรามีหน้าที่พัฒนากรรม กรรมที่ไม่ดีเป็นอกุศล ผิดพลาดต่างๆ เราศึกษาเรียนรู้แล้วก็ต้องแก้ไข การปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือการพัฒนากรรม ให้เป็นกุศล หรือดียิ่งขึ้นๆ

ดังนั้น เมื่อทำกรรมอย่างหนึ่งแล้ว ก็พิจารณาวิเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพและผลของกรรมนั้น ให้เห็นข้อยิ่ง ข้อหย่อน ส่วนที่ขาดที่พร่อง เป็นต้น ตามหลักเหตุปัจจัยที่กล่าวแล้วในหัวข้อก่อน แล้วแก้ไขปรับปรุงเพื่อจะได้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป

จะพูดว่า รู้กรรมเก่า เพื่อวางแผนทำกรรมใหม่ให้ดียิ่งขึ้นไป ก็ได้

๖) *อยู่เพื่อพัฒนากรรม ไม่ใช่อยู่เพื่อใช้กรรม*

ที่พูดมานี้ เท่ากับบอกให้รู้ว่า เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกรรมที่แยกเป็น ๓ ส่วน คือ กรรมเก่า-กรรมใหม่-กรรมข้างหน้า

ขอสรุปวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อกรรมทั้ง ๓ ส่วนว่า

กรรมเก่า (ในอดีต) เป็นอันผ่านไปแล้ว เราทำไม่ได้ แต่เราควรรู้ เพื่อเอาความรู้จักมันนั้นมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงกรรมใหม่ให้ดียิ่งขึ้น

กรรมใหม่ (ในปัจจุบัน) คือกรรมที่เราทำได้ และจะต้องตั้งใจทำให้ดีที่สุด ตรงนี้เป็นจุดสำคัญ

กรรมข้างหน้า (ในอนาคต) เรายังทำไม่ได้ แต่เราสามารถเตรียมหรือวางแผนเพื่อจะไปทำกรรมที่ดีที่สุด ด้วยการทำกรรมปัจจุบันที่จะพัฒนาเราให้ดีงามและงอกงามยิ่งขึ้น จนกระทั่งเมื่อถึงเวลานั้นเราก็จะสามารถทำกรรมที่ดีสูงขึ้นไปตามลำดับ จนถึงขั้นเป็นกุศลอย่างเยี่ยมยอด

นี่แหละคือคำอธิบายที่จะทำให้มองเห็นได้ว่า ทำไมจึงว่า คนที่วางใจว่าจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่กรรม(เก่า) นั้นแล กำลังทำกรรมใหม่(ปัจจุบัน) ที่ผิด เป็นบาป คือความประมาท ได้แก่การปล่อยปละละเลย อันเกิดจากโมหะ และมองเห็นเหตุผลด้วยว่า ทำไมพุทธศาสนาจึงสอนให้หวังผลจากการกระทำ

ขอย้ำอีกครั้งว่า กรรมใหม่สำหรับทำ กรรมเก่าสำหรับรู้ อย่ามัวรอกรรมเก่าที่เราทำอะไรมันไม่ได้แล้ว แต่หาความรู้จากกรรมเก่านั้น เพื่อเอามาปรับปรุงการทำกรรมปัจจุบัน จะได้พัฒนาตัวเราให้สามารถทำกรรมอย่างเลิศประเสริฐได้ในอนาคต

มีคำเก่าได้ยินมานานแล้วประโยคหนึ่ง คือที่พูดว่า *“คนเราเกิดมาเพื่อใช้กรรมเก่า”* ความเชื่ออย่างนั้นไม่ใช่พุทธศาสนา และต้องระวังจะเป็นลัทธินิครนถ์

ที่พูดกันมาอย่างนั้น ความจริงก็คงประสงค์ดี คือมุ่งว่าถ้าเจอเรื่องร้าย ก็อย่าไปซัดทอดคนอื่น และอย่าไปทำอะไรที่ชั่วร้ายให้เพิ่มมากขึ้น ด้วยความโกรธแค้นเป็นต้น แต่ยังไม่ถูกหลักพระพุทธศาสนา และจะมีผลเสียมาก

ลัทธินิครนถ์ ซึ่งก็มีผู้นับถือในสมัยพุทธกาลจนกระทั่งในอินเดียทุกวันนี้ เป็นลัทธิกรรมเก่าโดยตรง เขาสอนว่า คนเราจะได้สุขได้ทุกข์อย่างไรก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อน และสอนต่อไปว่า ไม่ให้ทำกรรมใหม่ แต่ต้องทำกรรมเก่าให้หมดสิ้นไปด้วยการบำเพ็ญตบะ จึงจะสิ้นกรรมสิ้นทุกข์ นักบวชลัทธินี้จึงบำเพ็ญตบะทรมานร่างกายด้วยวิธีต่างๆ[๑]

คนที่พูดว่า เราอยู่ไปเพื่อใช้กรรมเก่านั้น ก็คล้ายกับพวกนิครนถ์นี่แหละ คิดว่าเมื่อไม่ทำกรรมใหม่ อยู่ไปๆ กรรมเก่าก็คงจะหมด ต่างแต่ว่าพวกนิครนถ์ไม่รอให้กรรมเก่าหมดไปเอง แต่เขาบำเพ็ญตบะเพื่อทำกรรมเก่าให้หมดไปด้วยความเพียรพยายามของเขาด้วย

มีคำถามที่น่าสังเกตว่า **“ถ้าไม่ทำกรรมใหม่ อยู่ไป ๆ กรรมเก่าจะหมดไปเองไหม?”**

เมื่อไม่ทำกรรมใหม่ อยู่ไป กรรมเก่าก็น่าจะหมดไปเอง แต่ไม่หมดหรอก ไม่ต้องอยู่เฉยๆ แม้แต่จะชดใช้กรรมเก่าไปเท่าไรๆ ก็ไม่มีทางหมดไปได้

เหตุผลง่ายๆ คือ

๑. คนเรายังมีชีวิต ก็คือเป็นอยู่ ต้องกินอยู่ เคลื่อนไหวอิริยาบถ ทำโน่นทำนี่ เมื่อยังไม่ตาย ก็ไม่ได้อยู่นิ่งๆ

๒. คนเหล่านี้เป็นมนุษย์ปุถุชน ก็มีโลภ โกรธ หลง โดยเฉพาะความหลง หรือโมหะนี้มีอยู่ประจำในใจตลอดเวลา เพราะยังไม่ได้รู้เข้าใจความจริงถึงสัจธรรม

เมื่อรวมทั้งสองข้อนี้ก็คือ คนที่อยู่เพื่อใช้กรรมนั้น เขาก็ทำกรรมใหม่อยู่ตลอดเวลา แม้แต่โดยไม่รู้ตัว แม้จะไม่เป็นบาปกรรมที่ร้ายแรง แต่ก็เป็น

---

[๑] ดู **เทวทหสูตร**, ม.อุ.๑๔/๑/๑ (เคยอ้างแล้วข้างต้น)

การกระทำที่ประกอบด้วยโมหะ เช่นกรรมในรูปต่างๆ ของความประมาท ปล่อยชีวิตเรื่อยเปื่อย

ถ้ามองลึกเข้าไปในใจ โลภะ โทสะ โมหะ ก็ผุดโผล่ขึ้นมาในใจของเขาอยู่เรื่อยๆ ในลักษณะต่างๆ เช่น เศร้า ขุ่นมัว กังวล อยากโน่นอยากนี่ หงุดหงิด เหงา เบื่อหน่าย กังวล คับข้อง ฯลฯ นี่ก็คือทำกรรมอยู่ตลอดเวลา แถมเป็นอกุศลกรรมเสียด้วย เพราะฉะนั้นอย่างนี้จึงไม่มีทางสิ้นกรรม ชดใช้ไปเท่าไรก็ไม่รู้จักสิ้นสุด มีแต่เพิ่มกรรม

"แล้วทำอย่างไรจะหมดกรรม?" การที่จะหมดกรรม ก็คือ ไม่ทำกรรมชั่ว ทำกรรมดี และทำกรรมที่ดียิ่งขึ้น คือแม้แต่กรรมดีก็เปลี่ยนให้ดีขึ้นจากระดับหนึ่งขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง

พูดเป็นภาษาพระว่า เปลี่ยนจากทำอกุศลกรรม เป็นทำกุศลกรรม และทำกุศลระดับสูงขึ้นไป จนถึงขั้นเป็นโลกุตตรกุศล

ถ้าใช้ภาษาสมัยใหม่ ก็พูดว่า พัฒนากรรมให้ดียิ่งขึ้น เราก็จะมีศีล มีจิตใจ มีปัญญา ดีขึ้นๆ ในที่สุดก็จะพ้นกรรม

พูดสั้นๆ ว่า กรรมไม่หมดไปด้วยการชดใช้กรรม แต่หมดกรรมด้วยการพัฒนากรรม คือปรับปรุงตัวให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นๆ จนพ้นขั้นของกรรมไป ถึงขั้นทำ แต่ไม่เป็นกรรม คือทำด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกครอบงำหรือชักจูงด้วยโลภะ โทสะ โมหะ จึงจะเรียกว่า พ้นกรรม

๗) กรรมระดับบุคคล-กรรมระดับสังคม

หลักกรรมอีกแง่หนึ่งที่สำคัญและน่าสนใจมาก คือ กรรมที่แยกได้เป็น ๒ ระดับ ได้แก่

๑. *กรรมระดับปัจเจกบุคคล* ตามนัยพุทธพจน์เช่นว่า "กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย"[๑] เป็นต้น ซึ่งแปลความว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ไปต่างๆ คือ ให้ทรามและประณีต

---

[๑] ม.อุ. ๑๔/๕๘๑/๓๗๖

กรรมระดับปัจเจกบุคคลเป็นเรื่องของส่วนย่อย จึงเป็นส่วนฐานและเป็นแกนของหลักกรรมทั้งหมด เรื่องกรรมที่ได้อธิบายมาแล้วเน้นในระดับนี้

๒. กรรมในระดับสังคม ตามนัยพุทธพจน์ เช่นว่า "กมฺมุนา วตฺตตี โลโก กมฺมุนา วตฺตติ ปชา"[๑] แปลความว่า โลก (คือสังคมมนุษย์) เป็นไปตามกรรม หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรม

กรรมในระดับนี้ ซึ่งเป็นกระแสร่วมกัน ที่มองเห็นง่ายๆ ก็คืออาชีพการงาน ซึ่งทำให้หมู่มนุษย์มีวิถีชีวิตเป็นไปต่างๆ พร้อมทั้งกำหนดสภาวะและวิถีของสังคมนั้นๆ ด้วย

แต่กรรมที่ลึกซึ้งและมีกำลังนำสังคมมากที่สุด ก็คือมโนกรรม เริ่มด้วยค่านิยมต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนกิจกรรมและวิธีการในการแสวงหาความสุขของเขา

แต่มโนกรรมที่มีกำลังอานุภาพยิ่งใหญ่ที่สุด ก็คือ ทิฏฐิต่างๆ ซึ่งรวมถึงทฤษฎี ลัทธินิยม อุดมการณ์ต่างๆ อันประณีตลึกลงไปและฝังแน่น แล้วกำหนดนำชะตาของสังคมหรือของโลก สร้างประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิถีแห่งอารยธรรม เช่น ทิฏฐิที่เชื่อและเห็นว่ามนุษยชาติจะบรรลุความสำเร็จมีความสุขสมบูรณ์ด้วยการเอาชนะธรรมชาติ ซึ่งได้เป็นแกนนำขับดันอารยธรรมตะวันตกมาสู่สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

กรรมระดับสังคมนี้เป็นเรื่องใหญ่มากอีกแง่หนึ่ง ขอพูดไว้เป็นแนวเพียงเท่านี้

---

[๑] ขุ.สุ. ๒๕/๓๘๒/๔๕๗

ชมรมกัลยาณธรรม

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

จุดที่พระพุทธเจ้าต้องการที่สุดคือเรื่องปัจจุบัน
เพราะว่าอดีตเราไปทำแก้คืนไม่ได้
แต่ปัจจุบันเป็นสิ่งที่เราทำได้
เรามีอิสรภาพมากทีเดียวในปัจจุบันที่จะกระทำการต่าง ๆ
เพราะฉะนั้น เราต้องสร้างทัศนคติที่ถูกต้อง
ต่อกรรมแต่ละอย่างว่า
กรรมเก่าเราควรจะวางความรู้สึกอย่างไร
เอามาใช้ประโยชน์อย่างไร
กรรมใหม่เราควรจะทำอย่างไร
นี่ขีดวงแยกกันให้ถูกต้อง แล้วจึงจะได้ผลดี

ชมรมกัลยาณธรรม

www.kanlayanatam.com
Facebook : kanlayanatam

เชื่อกรรม รู้กรรม แก้กรรม
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)